

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

UMUMİ MAĞAZA

MEHMET ALİ AKGÜN

MAYIS 2020

ÖZET

Umumî Mağaza

Mehmet Ali AKGÜN

Yüksek Lisans Tezi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof Dr. Mertol CAN

Mayıs 2020, 137 sayfa

Çalışmamın konusunu umumî mağazalar, umumî mağazaların kurulum ve işleme mekanizmaları ile emtia senetlerinden makbuz senedi ve varantın içeriği, cirosu, zamanaşımı ve şekle aykırılığa ilişkin esaslar oluşturmaktadır. Umumî mağazacılığın Dünya'daki ortaya çıkış etmenleri, Türkiye'deki tarihi süreci ile konuya hazırlık yapılmış ve devamında umumî mağazalar teorik altyapı oluşturularak izah edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde umumî mağazaya tevdi edilen malların durumu tevdi usulü ve hakka dayanmayan tevdi konuları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise umumî mağazaların tevdi edilen mallara karşı ihraç ettiği emtia senetleri anlatılmıştır. Ülkemizde imtiyaz usulü ile Ticaret Bakanlığı'nın onaylayacağı makbuz senedi ve rehin senedi defterlerinde senetlerin münderecatı, Kanun'un aradığı şartlar ve kambiyo senetlerine yapılan ciro ve zamanaşımı gibi atıflarla karşılaştırmalı olarak emtia senetleri incelenmiştir. Kambiyo senetlerinden ayrı olarak ihracı Devlet'in izin ve kontrolünde olan emtia senetlerinde şekle aykırılık ve suç teşkil edecek durumlar incelenmiştir. Çalışmanın içeriğinde yer yer güncel durumda olan ve olması gerekenler ile doktrindeki görüşler ile somut olaylarda nelerle karşılaşıldığına dair yargı kararları derlenmiş ve mevzuattaki eksik yanlarımız ile günümüz ticaretinde sağlanması gereken kolaylıkların, umumî mağazalar ve emtia senetleri üzerinde oluşturacağı müspet etkiler izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Umumî Mağaza, Makbuz Senedi, Rehin Senedi (Varant), Emtia Senedi, Ciro, Zamanaşımı, Kredi, Antrepo

ABSTRACT

Public Warehouse

Mehmet Ali AKGÜN

Master Thesis

Institute of Social Sciences, Department of Civil Law

Thesis Manager: Prof. Dr. Mertol CAN

May 2020, 137 pages

The subject of my study consists of the general stores, the installation and processing mechanisms of the general stores and the content, turnover, statute of limitations and nonconformity of receipts and warrants from commodity bills. Retailing common factors in the emergence of the world, made preparations to the topic of the historical process in Turkey and continue creating public stores have tried to explain the theoretical background. In the second part, the commodity bills issued by the public stores against the deposited goods are explained. Commodity bills have been examined comparatively with the terms of the Act, the terms sought by the Law and the references made to the bills of exchange and the statute of limitations. Apart from foreign exchange bills, the issue of contradiction and crime in commodity bills whose issuance is under the permission and control of the State has been examined. In the content of the study, what is encountered in the doctrine and concrete incidents are examined and the positive effects that can be provided on the general stores and commodity bills of the facilities that should be provided in today's trade are compiled.

Key words: Public Warehouse, Ware Receipt, Warrant Receipt, Commodity Bill, Endorsement, Statute of Limitations, Credit, Storehouse

TEŞEKKÜR

Tez alıŐmalarım sűresince deęerli yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yűnlendiren tez danıŐmanım Sayın Prof. Dr. Mertol CAN'a, sayın műdűrűm Av.Betűl ATICI baŐta olmak űzere ok kıymetli iŐ arkadaŐlarım, manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme ve sevgili arkadaŐlarım, hassaten biricik kardeŐim Yusuf'uma ve hayatımı gűzelleŐtiren Fatma'ya teŐekkűrű bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
TEŞEKKÜR.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	4
UMUMÎ MAĞAZACILIK	4
1.1. UMUMÎ MAĞAZACILIĞIN TARİHİ SÜRECİ.....	4
1.2. TÜRKİYE’DE UMUMÎ MAĞAZACILIK	8
1.3. UMUMÎ MAĞAZALARIN FAYDALARI.....	16
1.3.1. Ticarete Kolaylığı Sağlaması.....	17
1.3.2. Masrafları Düşürmesi	18
1.3.3. Kredilendirme Aracı Olması.....	19
1.4. UMUMÎ MAĞAZA FAALİYETLERİNE İLİŞKİN HUKUKÎ ÇERÇEVE.....	19
1.5. UMUMÎ MAĞAZALARIN İŞLEYİŞİ	24
1.6 KURULMA USUL VE ESASLARI.....	25
1.6.1. Umumî Mağaza Vasfı Taşımanın Şartları	25
1.6.2. İzin Verme Yetkisi.....	27
1.6.3. İzin İçin Gerekli Bilgi ve Belgeler.....	27
1.6.4. Umumî Mağazacılık Yapmak İsteyen Diğer Anonim Şirketler	28
1.7. UMUMÎ MAĞAZA SAHİBİNİN MÜKELLEFİYETLERİ	30
BÖLÜM II.....	33
UMUMÎ MAĞAZAYA TEVDİ EDİLEN MALLARIN DURUMU	33
2.1. TEVDİ ŞEKLİ	33
2.2. TEVDİ EDENİN TEMSİLCİ OLMASI.....	35
2.3. TESLİMDE İYİ NİYET	37

2.4. EMTİA ÜZERİNDE AYNÎ HAK İDDİASI	40
2.5. MALİ ÇEKEN EMTİA SENEDİ HÂMİLİNİN HAK İKTİSABI.....	41
2.6. RIZA DIŞI ELDEN ÇIKAN MALLARIN UMUMÎ MAĞAZAYA TESLİMİ	43
2.6.1. İyi Niyetin Korunduğu Hâller.....	43
2.6.2. İyi Niyetin Korunmadığı Hâller.....	45
2.6.3. İyi Niyetin Kısmen Korunduğu Hâller	46
2.7. HAKSIZ ZİLYEDİN VE UMUMÎ MAĞAZANIN İADE BORCU.....	47
2.8 UMUMÎ MAĞAZA SAHİBİNİN HAPİS HAKKI	48
BÖLÜM III	51
MAKBUZ VE REHİN SENEDİ (VARANT)	51
3.1. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN EMTİA (EŞYA HUKUKU) SENEDİ VASFI.....	51
3.2. MAKBUZ SENEDİ (RESEPİSE)	53
3.3. MAKBUZ SENEDİ HÂMİLİNİN HAKLARI.....	61
3.3.1. Eşyanın Tamamını Umumî Mağazadan Çekme Hakkı	61
3.3.2. Misli Eşyanın Bir Kısmını Umumî Mağazadan Çekme Hakkı	61
3.3.3. Mülkiyetin Devri İmkânı	62
3.4. VARANT (REHİN SENEDİ).....	63
3.4.1. Varantın Hukukî Fonksiyonu	64
3.4.2. Varantın Unsurları	65
3.4.3. Varant Alacağıının Tahsili.....	66
3.5. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN ŞEKİL ŞARTLARI.....	67
3.5.1 Çift Senet Sistemi	67
3.5.2. Kanun'da Aranan Şekil Şartları.....	68
3.5.3. Şekil Şartlarına Riayetsizliğin Sonucu	70
3.5.4. Makbuz Senedi ve Varantın Vergilendirilmesi	71
3.6. DEFTER.....	71
3.6.1. Makbuz ve Rehin Senedi Defteri.....	71
3.6.2. Defterlerin Tutulma Şekli	72
3.7. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN DEVİR ŞEKLİ	73
3.8. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN CİROSU	73
3.8.1. Cironun Şekli	74
3.8.2. Cironun Hükümleri	78

3.9. TESCİL ZORUNLULUĞU VE BORSALARIN SORUMLULUĞU	82
3.10. VARANTIN (REHİN SENEDİ), ÂDİ REHİNE KARŞI AVANTAJLARI ...	82
3.11. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN FONKSİYONU	83
3.11.1 Temsil Ettikleri Mallar Üzerinde Tasarruf Yetkisi.....	83
3.11.2. Yapılamayacak İşlemler	85
3.11.3. Malın Geri Alınması	85
3.11.4. Sattırma Hakkı	86
3.12. MÜRACAAT HAKKI	91
3.12.1. Makbuz Senedi ve Varantta Müracaat Hakkı	91
3.12.2. Kambiyo Senetlerindeki Müracaat Hakkı ile Mukayesesi	92
3.13. ZAMANAŞIMI.....	94
3.13.1. Zamanaşımı Sürelerinin Başlangıcı	94
3.13.2. Zamanaşımının Kesilmesi.....	95
3.13.3. Zamanaşımına Dair Doktrindeki Görüşler	96
3.14. SİGORTA	97
3.15. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN ZİYAI VE İPTALİ.....	97
3.16. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN KARŞILAŞTIRILMASI	100
3.17. YEREL FAALİYET GÖSTEREN UMUMÎ MAĞAZALAR (TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ).....	101
BÖLÜM IV	104
ÇALIŞMA, DENETİM, CEZA USUL VE ESASLARI	104
4.1. ÇALIŞMA USULÜ	104
4.1.1. Umumî Mağaza Açılacak Yer	104
4.1.2. Gümrüklenmemiş veya Tekel Altında Bulunan Mallar.....	104
4.1.3. Umumî Mağazalarda Uygulanacak Rejim Türleri	106
4.1.4. Bakanlık Temsilcileri.....	110
4.1.5. Umumî Mağazaların Sahip Olması Gereken Teknik Şartlar	111
4.1.6. Özel Antrepolarda Aranacak Nitelikler	112
4.1.7. Kefalet Akçesi.....	114
4.1.8. Ücret Tarifeleri	115
4.1.9. Yasak Faaliyetler	115
4.1.10. Makbuz ve Rehin Senedi Defteri.....	116
4.1.11. Umumî Mağazalara Kabul Edilecek Malların Cinsleri	118

4.1.12. Koruma Sorumluluğu.....	119
4.1.13. Bilgi ve Belge Verme Yasağı	120
4.1.14. Giriş ve Çıkış Kayıtları	120
4.1.15. Çalışma Raporlarının Gönderilmesi	121
4.2. DENETİM USUL VE ESASLARI.....	122
4.2.1. Teftiş ve Denetim.....	122
4.2.2. İzin İptali.....	123
4.3. CEZA İŞLERİ.....	123
SONUÇ	127
KAYNAKÇA.....	132
EKLER.....	135
EK:1	135
Umumî Mağazaların faaliyetlerinin onaylanmasına ilişkin Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararname.....	135
EK:2	136
Umumî Mağazalar Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi	136
EK-3	137
ÖZGEÇMİŞ	137
KİŞİSEL BİLGİLER.....	137

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Makbuz Senedi ve Varantın Vergilendirilmesi Tablosu	71
Tablo 2: Makbuz Senedi ve Varantın Karşılaştırma Tablosu	100
Tablo 3: Silo ve Soğuk Hava Depolarında Bulunması Gerekli Nitelikler	113
Tablo 4: Umumî Mağazalara Kabul Edilecek Malların Cinsleri	118

KISALTMALAR CETVELİ

Art.	: Artikel
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b.	: Bent
BİST	: Borsa İstanbul
BGE	: İsviçre Federal Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
E.	: Esas
EBK	: Eski Borçlar Kanunu
ETTK	: Eski Türk Ticaret Kanunu
f.	: Fıkra
GK	: Gümrük Kanunu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
KKDF	: Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
m.	: Madde
R.G.	: Resmi Gazete
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TGB	: Türkiye Gümrük Birliği
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UMK	: Umumî Mağazalar Kanunu
UMT	: Umumî Mağazalar Tüzüğü

s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
SPK	: Sermaye Piyasası Kurumu
RG	: Resmî Gazete
RPÇYT	: Rehnin Paraya Çevrilmesi Yolu ile Takip
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire
VOB	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
VUK	: Vergi Usul Kanunu
YHD	: Yargıtay Hukuk Dairesi
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

GİRİŞ

Avrupa'da gelişen ve büyüyen ekonomilerin 18 ve 19. yüzyıllarda sanayileşme eğilimi neticesinde üretim faaliyetleri artmış ve iktisadî büyümelerinin gereği katma değere sahip ürünlerin ulaşım vasıtalarının artması ve çeşitlenmesi ile birlikte Dünya piyasalarına sunulmasıyla büyüyen nüfusun gıda, giyim ve çeşitli mallara ilişkin ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla pazarlanması faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır.

Üretim faaliyetlerindeki çeşitlilik ve pazar arayışları ile malların güvenli bir şekilde sevkiyatı, ürünlerin tüketilebilir konuma getirilmesi ve ambalajlanması, malların türlere göre etiketlenmesi, tasnifi ve stokta bulunan malların pazarlanması gibi birçok ihtiyaç ortaya çıkmış dolayısıyla karmaşıklaşan bu ihtiyaçlar çeşitli pazarlama argümanlarının geliştirilmesine ve ticarete olmazsa olmaz müesseselerin kurulmasına sebebiyet vermiştir. Bu müesseselerden en önemlileri de malların üretim, ambalajlanma, derecelendirme ve fiyatlandırılması ve hatta resmi harç ve vergilerin ödenmesinden sonra depolarda uygun ve güvenilir bir şekilde saklanmaları için kurulan depolama faaliyetlerinin yürütüldüğü işletmelerdir.

Depolama, malın korunmasının yanında, bozulabilir bir ürün olma ihtimaline binaen çeşitli bakımların yapılmasını ve ürünlerin en uzun ve en dayanıklı şekilde saklanmasını sağlar. Depolanacak ürünler, tacirin isteğine göre ham hâlde veya işlenmiş olarak depolara bırakılabilir. Tacir, malların kalitesine göre tasnifini, pazardaki talep miktarına göre diğer ürünlere göre öncelik verilmesini ve bu bağlamda ambalajlamanın da depo işleticisi tarafından yapılmasını talep edebilir. Bu çalışma şekli sayesinde üretici uzmanlık alanını daha ziyade katma değere sahip ürün üretmeye, malının kalitesini arttırmaya ve mallarını pazarlamaya odaklayarak daha fazla kâr elde etme imkânını elde etmektedir. Depolar, ilk akla gelen anlamda sadece ürünlerin saklandığı yerler olarak algılanırken, günümüzün ticarî strateji ve pazarlama anlayışında, satışa destek olan elverişli dağıtım sistemini sağlayan yerler olarak düşünülürler.

Ürünlerin pazarlamasından önceki geri hizmet hareketlerinin zamanında ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi, ambalajlanması, ürünlerinin kalitesinin korunumu,

sayımı, kontrol ve denetimini de kapsayan lojistik faaliyetlerinin, malın miktar ve niteliğine göre güvenli bir şekilde istiflenmesi, depolanması ve dijital kayıt cihazlarıyla kayıt altına alınması suretiyle icrayı da gerektirir.

Keza, depoculuk kavramında ilk akla gelen edimler ve girift fonksiyonlarının yanında depo ve antrepo işletmecileri, buna ilaveten finans ve kredi işlemleri için de faaliyet göstermekte makbuz senedi ve varant gibi emtia senetleri ile malın satımı ve tacirin kredi sağlama imkânlarının zenginleştirilmesi anlamında ciddi görevler taahhüt etmektedirler. Söz konusu depoculuk ve finans gereksinimlerini karşılama hususunda ortaya çıkan ilk depoculuk faaliyetleri umumî mağazalar olmuştur.

Depoculuk, elverişli dağıtım sistemi kurma, envanter girişi ve tedarik zinciri oluşturma konusunda uzman olan umumî mağazalar, bu bağlamda kredi temini imkânları, malların sigortalanması, gümrük işlemleri, ulaşım vasıtalarının taşıma bedeline ilişkin tarifeler hakkında ve malın pazarlanacağı alanın ihtiyaçlarını da kapsayacak bazı araştırma verileriyle müşterisine bilgi verir. Netice olarak umumî mağazalar; satıcının bir bakıma satış temsilcisi sıfatıyla, siparişlerinin yerine getirilmesine, siparişlerin alınmasına hatta mağazanın belli bir bölümünün satış yeri gibi kullanılmasına imkân veren işletmelerdir.

Umumî mağazalar, üreticilerinin, tevdi edilen malların saklanmasıdaki uzmanlığı, stok yönetimindeki tecrübesi, ürünlerin vergilendirilmesine dair müşterisine bilgi akışının sağlanması ve nakil esnasındaki problemleri asgarî düzeye indirme gibi faydaları temin etmesi ile önem kazanmakta olup; masraflarda tasarruf, ticarî muamelelerde ve bilhassa toptan satışlarda kolaylık ve kredi temini mevzularında ciddi bir işlev üstlenmektedir¹.

Umumî mağazalar, bu gibi teknik özelliklerinin yanında alelade depoculuk faaliyetlerine nazaran kurulumunda aranan şartlar, alınması gereken izinler ve denetim süreçlerindeki sıklık ve ihtimam nedeniyle mallarını tevdi eden müşterilerine güvenli bir liman oluştururlar. İşbu sebeplerle umumî mağazaların ticarî hayata entegre edilmesi, tacire büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Umumî mağazalar, tacirin ürünlerini muhafaza ederek ve niteliğini arttırarak, tacire en doğru zamanda ve en yüksek kâr marjı ile mallarını satabilme imkânını bahşetmektedir.

¹Domaniç, Hayri, Kıymetli Evrak Hukuku, Fakülteler Matbaası, İlaveli İkinci Bası, İstanbul 1975 s.495

İktisadî hayatımızda, günümüz dünyasında, ithalat ve ihracatın önemi aşikârdır. Dolayısıyla tamamen serbest piyasanın eline bırakılmayacak kadar mühim bir müessese olan umumî mağazalar, karşı karşıya gelinebilecek zararlardan korunmak saikiyle devlet izin ve denetimine tâbi tutulmuşlardır². Kurulum aşamasında sağlanması gereken kıstaslar, umumî mağazacılık faaliyetine devam için yeterli olmayıp düzenli aralıklarla teftiştten geçmek suretiyle uygulamadaki aykırılıklar asgarî düzeye indirilmek istenmiştir.

² Arseven, Haydar, a.g.e., s.586

BÖLÜM I

UMUMÎ MAĞAZACILIK

1.1. UMUMÎ MAĞAZACILIĞIN TARİHİ SÜRECİ

Umumî mağazalar, ticarî hayatın ek masraf ve zahmetlerinden kurtulma gereksiniminden doğmuştur. Bazı yazarlar meseleyi ele alırken, eski Mısır ve Roma'ya kadar geçmişe gitseler de günümüzdeki umumî mağazaların asıl kaynağını denizaşırı ticaretin teşkilâtlandırıldığı 17. ve 18. asırlarda İngiltere ve Hollanda'da tespit edebilmek mümkündür. Umumî mağazalar alanında daha sonra faaliyet göstermeye başlamış olsa da Amerika Birleşik Devletleri, umumî mağazacılık hususunda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer alır³. Benzer faaliyetler 1800'lü yılların ortalarında Fransa'da da başlamıştır. Fransa'da 1848 yılında tedavüle giren ve 1858 yılında çıkarılan bir kanunla çift senet sistemi tatbikatı başlatılmıştır⁴. Fransa'da, 1945 yılında istifleme ve distribütörlük olanaklarını temin eden umumî mağaza hareketlerini denetim altında tutulmasının da sağlandığı ilk yasal düzenlemeler yapılmıştır. Öte yandan depolarda bulunan gereksinim fazlası mallara dair *fiktif antrepoculuk* tabiri oluşmuştur, kullanılan malların muayyen koşullarla malikinin depolarında bulunması şartıyla varant çıkarılması hususu tanzim edilmiştir. Böylelikle sınaî varant, otelci varantı ve petrol varantı gibi türler ortaya çıkmıştır⁵.

Saklama sözleşmesi, Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiş, ticarî hayatta sık olarak kullanılan sözleşmelerden biridir. Saklama sözleşmesi, umumî mağazaların ana işgal alanını oluşturur. Umumî mağazalar, saklama işlerinin daha organize şekilde yürütüldüğü işletmelerdir⁶. Aslında, saklama sözleşmesi, başlangıçta, bir menfaat karşılığı olmaksızın, bir kimsenin bir arkadaşına veya yakın çevresinde

³ Arseven, Haydar, "Umumî Mağazalar". İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 11. Sayı, İstanbul 1961, s.583

⁴ Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, "Kıymetli Evrak Hukuku Esasları", 22. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, s.407

⁵ Erdem, Osman, Varantın Niteliği ve Fonksiyonları, AD. 1978, Sa. 4, s.505-523; Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.408

⁶ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.493

bulunan bir kişiye ait bir malı belli süreliğine muhafaza etmesinden ibaretti⁷. Çoğu zaman borç altına giren, sadece kendisine mal tevdi edilen kişiydi. Tevdi edenin borç altına girmesi istisnâî hâllerde söz konusu oluyordu. Başka bir ifadeyle, ilk uygulanmaya başlandığı dönemlerde, saklama sözleşmesi, sadece tek tarafa borç yükleyen iki taraflı bir sözleşme olarak uygulama alanı buluyordu⁸.

Sadece ünsiyet ve hatra dayanan bu tatbikat, ticarî hayatın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğundan, sanayi ve ticaretin gelişmesiyle birlikte karşılıklı menfaatlere dayanan ardiyecilik doğmuş, üretilen mal veya hububatın, belirli bir ücret karşılığında geniş depolarda muhafaza edilmesine başlanmıştır⁹.

Miktarı ve çeşitleri gittikçe artan ticarî emtianın bu antrepolardan alınıp satılması da külfetli olmaya başlamış ve bir kolaylık oluşturulması düşüncesiyle, emtiayı temsil eden senetlerle mallar üzerindeki muameleleri (satış ve rehin) mümkün kılan umumî mağazalar kurulmuştur¹⁰.

Gümrük antrepoları ise, ithal edilecek malların gümrük işlemleri tamamlanıncaya kadar kaldığı yerlerdir. Avrupa'daki kanunlardan esinlenilerek uyarlanan Gümrük Kanunu'muz da özel antrepoları bu amaçla ayırmıştır¹¹ (GK. m.94). Bu bağlamda herkes tarafından kullanılabilen eşyanın konulması için kurulan antrepolara genel antrepolar; sadece antrepo işleticisine ait eşyanın konulması amacıyla kurulan antrepolara ise özel antrepolar ifadesi kullanılarak Kanun ikili bir ayrıma gitmiştir.

Türk Borçlar Kanunu'nun 571. maddesine göre saklamak üzere ticarî malı tevdi alacağını açıkça kamuya bildiren ardiyeciler, yetkili makamdan izin almak suretiyle kendilerine tevdi olunan mallar için senet düzenleyebilme imkânına kavuşabilirler (TBK m.571). Hüküm cümlesinde geçen senet terimindeki düzenlemenin doğrudan emtia senedi olduğu sonucuna ulaşılmamalıdır. Zira senet, bir veya birden fazla tarafın bir durumda meselenin doğrulunu ispat için imzaladığı belgedir. Ardiyelerin emtia mukabilinde mülkiyet ve rehin hakkını kapsayan senet

⁷ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.493

⁸ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.493

⁹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.494

¹⁰ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.494

¹¹ Arseven, Haydar, a.g.e., s.581

çıkaran nevelerine ise Türk Ticaret Kanunu'nda özel bir isim verilerek "umumî mağaza" şeklinde ifade edilmiştir.

Günümüz uygulamasına umumî mağazalara yakın ilk tesisler, Genoa, Pisa ve Venedik gibi ticaret ile hayatının geliştiği İtalyan şehirlerinde kurulmuştur¹². Zira, bu depolarda tevdi edilen malların, birtakım senetlerle ciro ile temlik (mülkiyeti devretme) ve terhini (rehin bırakma) mümkün bulunmaktaydı¹³.

Umumî mağazacılığın kısa zamanda Avrupa'da yayılmasını sağlayan başat faktörlerden en önemlisi, depolama masraflarının asgarî düzeyde oluşmasıdır. Kullanılan stok alanları bağlamında ilgili tacirin deposunda sahip olamayacağı efektif kullanım imkânı, umumî mağazalarda mevcuttur. Dolayısıyla umumî mağazalar, istiflenecek mal miktarı düştükçe daha az yer için daha az ücret talep eder; istiflenecek mal miktarı artınca, malları istifleyecek mekân umumî mağazalarda her zaman bulunabilir. Ancak tacirin hususî deposunun kesin ve rutin masrafları, depolanacak mallar azalmış olsa da aynı seviyede duracağı için depolanması gereken malları artınca istif alanı dar gelecek; tacir, deposunu derhal genişletme imkânını bulamayacaktır. Deposunu genişletmeyi düşünse bile bunun masrafı fazla olacak ve yerin genişlemesi neticesinde bakım ve onarımına dair ek külfetlere katlanma durumunda kalacaktır¹⁴.

Umumî mağazalar, depoculuk faaliyetlerinde ihtisas sahibi ve belli tecrübeleri edinmiş müesseselerdir. Umumî mağaza işleticileri mesleki faaliyetlerini bu alanda yaptıkları için bütün mesailerini bu alana kanalize ederler. Umumî mağazacılığın en iyi şekilde uygulandığı devletlerin önemli ticarî şehirlerinde umumî mağazalar bulunduğu için bu şehirlerde satış acentesi açamayan mal sahibi veya tacirler umumî mağazaların temin ettiği zahmetsizlikten yararlanarak, yaygın bir lojistik ağ kurmak suretiyle ilgilendiği pazar alanlarına yayılma imkânını bulurlar.

Malların umumî mağazalarda saklanması ve istiflenmesi, özel bir saklama sözleşmesi türüdür. Depolama faaliyetiyle uğraşan mal ve hububatı saklayan müesseseye, umumî mağaza denilmektedir. Bir başka deyişle, başkalarına ait malların depolanması işi ile iştigal eden kimse, umumî mağaza işleticisi veya

¹² Arseven, Haydar, a.g.e., s.583

¹³ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.494

¹⁴ Arseven, Haydar, a.g.e., s.585

Kanun'un ifade ettiği şekliyle umumî mağaza sahibi adını alır. Bu malların depolandığı yere de umumî mağaza (warehouse) adı verilir.

Mal sahibi tevdi edenin (warehouseers, depolayan) hak ve mükellefiyetleri, karşılıklı menfaate dayalı bir saklama sözleşmesinde, saklamanın hak ve mükellefiyetleri ile aynıdır. Umumî mağaza sahibi, malları sigortalatmak zorunda değildir. Yalnız malların sahibinin kendi adına sigortalatma talebi bulunması hâlinde malları sigortalatır. Fakat, malın kendisine tevdi edilmesinden itibaren, bir başka ifadeyle depolama işleminin gerçekleştiği tarih itibariyle, hayatın olağan akışına uygun olmayan durumlarda kendisinin kayıtsızlığından veya edimlerini (bakım, havalandırma vs.) ifa etmemesinden doğan zarar, kayıp ve telef olmadan sorumludur.

Umumî mağazalar makbuz senedi ve varant tanzim ettiğinden umumî mağazalar vasıtasıyla mallar, yer değiştirmeden, emek sarf etmeden, rahatlıkla rehnedilebilir ve malların tahmini değerine istinaden hem kredi sağlanır hem de tevdi edilen mallar, ciro ve temlik yoluyla rahatlıkla el değiştirebilir. Bu nedenle malları karşılık göstererek kredi alabilme imkânına sahip olan tacir ile diğer ticaret erbabı için umumî mağazalar vazgeçilmez derecede önemlidir.

Umumî mağazalar çağdaş istifleme ve depolama araçlarına sahip olduklarından, istifleme giderleri de düşük olur. Umumî mağazalar, ticarî emtianın naklinin başlayıp bittiği liman, rıhtım, gar gibi yerlere yakın olduğundan yükleme ve boşaltma işleri de daha kolay olur ve az masrafla gerçekleşir¹⁵.

Umumî mağazalar, antrepoculuk, lojistik ve dağıtım ağlarında ihtisaslaşmakla birlikte; kredi imkânı sağlaması, satış acenteleri, sigorta işlemleri, ve navlun tarifeleriyle alakalı mûdiyi bilgilendirmektedir. Hatta satıcının bir nev'i satış temsilcisi sıfatıyla, siparişlerin alınması, yerine getirilmesi, umumî mağazanın bir bölümünün satış temsilciliği olarak düzenlenmesini yerine getirmek üzere tefrik edilmesi gibi sorumluluklarla çalışmaktadırlar¹⁶.

Söz konusu sorumluluklar aynı zamanda iyi bir şekilde denetlenmeyi de zorunlu tutmaktadır. Nitekim, umumî mağazaların, işlettikleri depoları dürüst çalıştırmadıkları ve eldeki imkânlarını art niyetli kullanmaları hâlinde, önemli riskler

¹⁵ Varlı, Arzu, "Cumhuriyet Dönemi Lojistik: Umumî Mağazacılık", 8. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, İstanbul 2016, s.274

¹⁶Depoculuk Hakkında Etüd ve İstanbul'daki Depolar, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1966, s.10

ortaya çıkar. Örneğin, umumî mağaza antrepolarında bulunmayan mal ve hububat mukabilinde makbuz senedi ve varant ihracı veya tevdi edilen emtianın senetlerde zikredilen niteliklere uygun olmamaları, bu senetlere dayanarak işlem yapanları zararlara uğratabilir. Nitekim bu hâller, bazı batı ülkelerinde gerçekleşmiş ve olumsuz sonuçlarıyla karşılaşmıştır¹⁷.

1.2. TÜRKİYE'DE UMUMÎ MAĞAZACILIK

Türk hukuk literatürüne umumî mağazalar, ilk olarak 1926 yılında 865 Sayılı Ticaret Kanunu ile girmiştir (Ukudu Ticariye Kitabı'nın 8. Kısmı, m.797-821). Kanun maddelerinin tedvin edilmesini müteakip, 1926 yılında, Ticaret ve Sanayi Odalarına, Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi ile Ticaret Bakanlığı'ndan izin almak koşuluyla, umumî mağaza kurabilme yetkisi verilmiştir. İlgili nizamnamenin yayınlanmasını da müteakiben İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, umumî mağaza özelliklerini haiz antrepolar ihdas etmek için dönemin Ticaret Bakanlığı'ndan (İktisat Vekâleti) izin istemiştir. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nı bu izni almaya iten sebep ise; gümrük antrepoları ve limanların gereksinim duyulan hacmi ve teknik şartları sağlayamaması ve ithalat ürünlerinin ciddi bir kısmının günlerce palamarda ve mavnada bekletilmesi suretiyle mavna starya ücreti, bekçi ücreti, muşamba kirası, muhafaza ücretlerinin ve diğer bazı fuzulî masrafların yarattığı yüksek maliyetin asgariye indirilmesinin amaçlanmasıdır¹⁸.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nda İstanbul Komisyonunca umumî mağazacılık faaliyetleriyle alakalı olarak bir çalıştay yapılmış ve çalıştayın neticesinde bir rapor tanzim edilmiştir. Bu rapor¹⁹, 1924 yılına ilişkin hâlihazırdaki liman antrepoları ile ilgili bazı bilgiler sunmaktadır. Raporda; tacirlerin gereksinim duyduğu hacimde ve yeterlilikte bir antrepo müessesesinin henüz İstanbul'da kurulamamış olduğuna, hususî antrepolar dolayısıyla yaşanan zorlukların süreklilik arz ettiğine işaret edilmiş; ayrıca, antrepo idaresi bakımından antrepoların ve depoların boş ve işlevsiz kalmasından da bahsedilerek, diğer antrepoların

¹⁷ Arseven, Haydar, a.g.e., s.586

¹⁸ Varlı, Arzu, a.g.e., s.276

¹⁹ İstanbul Ticaret Odası, Ticaret ve Sanayi Odasında Müteşekkil İstanbul İktisat Komisyonu Tarafından Tanzim Edilen Rapor 26.01.1924, Osmanlıcadan Çeviren: Aynur Karayılmazlar, Sadeleştiren: Ekrem Karayılmazlar, Yayın No: 2006-52, İstanbul, 2006, s.121-128

kurulmasına ve faaliyete başlamasına müsaade edilmesinin sakıncalı yanlarına değinilmiştir. Bu raporda, denetimin yalnızca devlet antrepolarında rijit bir şekilde uygulanırken devletin antrepoları dışındaki antrepolarda gereken denetimin yapılmadığı vurgulanmıştır²⁰.

Rıhtım Şirketi'nin sorumluluğunda bulunan limanların yönetiminin yetersiz kalması ve işlevselliğinin sağlanamamasından da bahsedilen bu raporda; Rıhtım Şirketi ile yapılan mukavelelerde umumî mağazacılık faaliyetini yapma işlevini taahhüt ettiği hâlde Rıhtım Şirketi'nin hâlen görevini nitelikli bir şekilde yerine getirememesine ve umumî mağazacılık faaliyetlerinin başlatılmamasının tacirlere çeşitli sıkıntılar yaşattığına değinilmiştir. tacirin tevdi ettiği eşyaya dair gümrük harçlarını peşinen ödemek veya eşyasına dair kendisinin tuttuğu mağazalarda bekletmek zorunda kalması, talebin çok olduğu dönemlerde ise depoların yetersiz kalması nedeniyle talebi karşılayacak miktarda emtia istifleyemediği ve bu sebeplerle bankalara ait hususî depolara mallarını bırakmak zorunda kalınması gibi mecburiyetler yüzünden, bankaların bu alana yönelerek kendi antrepolarını kurmaya başladıkları vurgulanmıştır²¹.

Bankaların kendi antrepolarını kurmaya başlaması sadece umumî mağazaların düzenleyeme yetkili olduğu varantın bankalarca da düzenlenebildiği bir tatbikat başlatmıştır. Antrepoları olan bankalara emtiayı tevdi eden tacirler, varant kullanarak antrepoya tevdi ettiği eşyanın tamamını veya bir kısmını satma imkânı elde ederlerdi. Oysaki, umumî mağazacılık müessesesinin gerektirdiği şekilde uygulanması suretiyle bankaların bankacılık faaliyetlerini ifa etmesi, umumî mağazaların da depoculuk işlevini yerine getirmesi, alım-satım ve kredilendirme imkânının genişlemesi sağlanabilir²².

Antrepo kurma ve işletme faaliyetlerine dair ruhsatın bankalarca da kullanılmasının sakıncalarını alenen ifade eden bu rapor İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından bankalara tanınan iznin tenkit edildiğini işaret etmektedir. Esasen Ticaret ve Sanayi Odası'nın söz konusu raporundan çıkarılacak ana sonuç **umumî mağazacılık ve antrepoculuğun aynı faaliyetler olmadığıdır**. Zira, antrepolar

²⁰ Varlı, Arzu., a.g.e., s.276

²¹ Varlı, Arzu., a.g.e., s.276

²² Depoculuk Hakkında Etüd ve İstanbul'daki Depolar, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1966, s.128

rihtım ve gümrüğü olan yerlere mahsus bulunmakta, umumî mağazalar ise devletin icazeti ile ihtiyaç duyulan her yerde özel teşebbüsler hâlinde ve ciddi miktarda sermaye akçesi bedeli mukabilinde kurulmaktadır²³.

Umumî mağazacılığın ilk tartışıldığı zamanlarda İstanbul'da depoculuk faaliyetleri Rihtım Şirketi, Gümrük İdaresi ve özel teşebbüsler tarafından yürütülmekteydi. Özel teşebbüsler de tam anlamıyla gereken hizmeti verememekteydi. Özel teşebbüsler, yalnızca gümrük vergi, resim ve harçları ödenmiş olan malları kabul ediyorlardı²⁴.

Tanzim edilen rapor, mevcut depoların işlevsizliği ve İstanbul Sanayi ve Ticaret Odasının bu durumun düzeltilmesine dair hükümete arz ettiği müracaattan hareketle ortaya çıkmıştır. Raporda; antrepo gereksinimlerinin karşılanmaması sebebiyle pazar bulmada ve lojistik imkânların temininde piyasalarda sıkıntı yaşandığına, antrepoculuk faaliyetlerinin yetersiz ve pahalı olduğuna, antrepolara dair oluşturulan mevzuatın düzen getirmek yerine düzensizliğe sebebiyet vermesine, tacirin bazen kendi malını dahi teşhis etmekte güçlüklerle karşılaştığına ve antrepoculuk faaliyetlerinden istiflemenin, elleçlemenin yerine getirilmediği hususunda tacirlerin yakındığına değinilmiştir²⁵.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından "Ambar ve Antrepo Münasebeti" dolayısıyla oluşturulan 14.06.1926 tarihli raporda, bilhassa antrepoculuk meseleleri uzun uzadıya tetkik edilmiştir. Oda, taleplerini somutlaştırmak üzere verdiği örnekler ile gerekçelendirmeye çalışmıştır²⁶. Örneklendirmek amacıyla Londra limanlarına temas edilen raporda, Londra'daki umumî mağazacılık faaliyetlerine değinilmiştir. Umumî mağazacılık faaliyetlerinin Londra liman yönetimlerinde büyük bir paya sahip olduğu anlatılarak umumî mağazanın tacire nakit kefalet ve rehin senedi vererek rihtım maslahatlarını ve görevlerini kusursuzca ifa ettiğine yer verilmiştir²⁷.

²³ Varlı, Arzu., s.277

²⁴ Varlı, Arzu., s.277

²⁵ İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1926, 1927 ve 1928 Seneleri Faaliyet ve Muamelatına Ait Umumî Rapor, Hz. H. Avni, İstanbul: Sinan Matbaası, 1934, s.310-312. Varlı, Arzu, a.g.e, s.277

²⁶ İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul 1934 , a.g.e, s.312.

²⁷ Varlı, Arzu, a.g.e., s.277

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından 27.09.1926 tarihinde de yeni bir rapor düzenlenmiş ve Ticaret Bakanlığı'na (İktisat Vekâleti) bu rapordan sunulmuştur. Tacirin, hâlihazırdaki depolarda yürütülen hizmetin yetersiz seviyede olması sebebiyle birçok zarar ile karşı karşıya kaldığı sunulan raporda izah edilmiştir. Malların sahibi tacirin icazeti alınmaksızın eşyasının yerlerinin değiştirildiği ve tahribata sebebiyet verildiği, bu durumun da İstanbul'un ekonomik ve ticarî yaşantısını menfi anlamda etkilediği de anılan raporda vurgulanmıştır. Bu itibarla, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, çeşitli çareler sunmuş ve Ticaret Bakanlığı'nın (İktisat Vekâleti) depo, ardiyecilik, umumî mağazacılık ve antrepoculuk sorunlarıyla alakalı gayretlerinin bir an evvel başlaması gerektiğini beyan etmiştir²⁸.

Odalar Nizamnamesi'nin 12. maddesi gereği Oda, raporlarda özellikleri belirtilen nitelikli ve kaliteli hizmetin sunulduğu antrepo açmak istemiştir. Bu sebeple antrepo kurulmasına salahiyet verilmesi adına Ticaret Bakanlığı'na (Ticaret Vekâleti) müracaat etmiştir. Görüldüğü gibi, İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası'nca ilk somut adımlar atılarak ülkede umumî mağazalar ve antrepolar kurulmasına ilişkin süreç başlatılmıştır. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından, umumî mağazalar ve antrepoların teşkilât ve işlemlerini düzenleyen "ahkâm-ı esasiye" hazırlanmıştır²⁹.

Sonuçta, umumî mağaza özelliklerine mazhar olan ilk antrepo, 1928 yılında Tophane'deki eski fabrikaların antrepo vaziyetine büründürülen geniş kısımlarında, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nca açılmıştır. Ancak 1929 yılının şubat ayında Oda, umumî mağazacılık faaliyetini durdurmuş ve antrepoyu "Ford" isimli şirkete araba montaj fabrikası olarak kullanmak üzere antrepoyu devretmiştir³⁰.

Söz konusu başarısız denemeden sonra 1931 yılında İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası kongresi düzenlenmiş ve tacirlerin kredisizlik problemine değinilmiştir. Kongrede, tacirlerin bilhassa kredi bulamaması münasebetiyle müşkül duruma düştüğü ve kısa zamanda nakde ihtiyaç duyduklarında karşılaştıkları güçlüklerin her geçen gün arttığı ve bu bağlamda yabancı firmalar ile rekabette geride kaldıkları vurgulanmıştır. Anılan kongrede sayılan sebeplerle tacirlerin

²⁸ İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul 1934, a.g.e, s.318.

²⁹ Varlı, Arzu, a.g.e, s.278

³⁰ Varlı, Arzu, a.g.e., s.280

emtiyalarını güvenli ve masrafsız bir biçimde muhafaza edemedikleri nedeniyle mallarını ihraç ederken kâr marjı en düşük düzeye razı oldukları ortak sonucuna da varılmıştır. Söz konusu rekabete ilişkin Berlin Ticaret Temsilcisi, yaşanan olumsuzlukları 23.01.1931 tarihinde şu ifadelerle rapor etmiştir³¹:

“İspanya'nın bu seneki fındık rekoltesi geçen senekinin dörtte biri kadardır. İspanya üreticileri fındıklarını 185 şilinden aşağıya satmak istemiyorlar. Mâli vaziyetleri müsait olduğundan fındıkların yükselmesini, Türkiye fındıklarının tamamen elden çıkarılmasını beklemektedirler. İspanya fındıkları, hâlihazırda Türkiye ve İspanya'da alınmaya hazır bulunan fındıkların yeni mahsulün idrâkine kadar çikolata fabrikalarının bile ihtiyaçlarına tekabül edemeyeceğinden şubat zarfında fiyatların kesin bir şekilde artacağını muhakkak görüyorlar. Tacirlerimiz mallarını, her ne pahasına olursa olsun, acilen satmak mecburiyetinden kurtarılmalıdır. Şayet tacirlerimiz ellerindeki mallarını altı, yedi hafta tutabilirlerse bugün alacakları fiyatlardan mutlaka 50-60 şilin daha fazla fiyat bulabileceklerine şüphe yoktur.”³²

Berlin Ticaret Temsilcisi tarafından bu şekilde ifade edilen vaziyet, esasen İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nın defaatle değindiği **antrepoculuk ve kredi işlemleri** hususuyla yakından alakalıdır. Tacirin, gerek en makul tarifelerde malını muhafaza etme olanağını elde etmesi gerekse rahatça kredi temin edebilmesi ticarî ilişkilerin hem tacir için hem de ülkemiz için iktisadî açıdan masrafsız ve yüksek kâr marjı ile gerçekleşeceğine olan kanaatin güçlendiğine dair bir emsaldir. Raporda, söz konusu fiilî durumda üreticilerin sermayesizlikten ve lojistik imkânlarının yetersiz olmasından mal ve hububatını kârlı bir şekilde elinden çıkaramadığı anlatılmıştır. Keza, tacirlerin de o mal ve hububatı aynı şekilde kârlı bir oranda satamadığı, dolayısıyla bu olumsuzluktan faydalananların müşteriler veya dış piyasalardaki simsarların ve aynı ürünlere ilişkin rekabet edilen yabancı ülke şirketlerinin menfaat sağladığı, ürünlerden yüksek kâr elde ettiği belirtilmiştir³³.

³¹ 1931 Oda Kongresi Kararları, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1931, s.50-51.

³² Varlı, Arzu, a.g.e, s.278

³³ 1931 İstanbul Ticaret ve Sanayi Oda Kongresi Kararları, s.51., Varlı, Arzu, a.g.e., s.278

Kredisizlik sıkıntısı ve pazarlamanın zenginleştirilmesi hususunda Türk üreticisi ve tacirin desteklenmesi gereksinimine, o tarihe kadar yazılan bütün raporlarda olduğu gibi bu raporda da değinilmiştir. İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası'nın talep ve beklentilerinin başında tacirin kredisizlik sıkıntısının giderilmesi gelmektedir³⁴. Banka mevduatlarının piyasaların gereksinim duyduğu kredileri karşılayacak doygunluğa ulaşacak tarzda ihya edilmesi gerektiği Oda raporunda izah edilmiş ve millî bankaların üreticiyi ve taciri kredilendirme teşviki ile ve çeşitli şekillerle yatırımın artmasının önemli faydalarının olacağına değinilmiştir. Bu bağlamda ikinci hamlenin de umumî mağazacılık işletmesinin kurulması ve faaliyetlerine başlaması olacağı ilave edilmiştir.

Buna müteakiben 1935'te umumî mağazacılıkla alakalı diğer bir istişare ve müzakere, Türkiye Tecim ve Endüstri Odaları'nın düzenlediği 4. Genel Kurultay'da gerçekleştirilmiştir. Bu genel kurulda, Hakkı Nezihi'ye, Şakir Kesebir başkanlığındaki heyet tarafından söz verilmiştir. Umumî mağazalar hakkında bir rapor okunmuştur. Raporda belirlenen talepler özetle; umumî mağazaların dayanıklı ve bozulabilir tüketim mallarının en korunaklı ve uygun tarifelerle saklanmasına hizmet etmesi ile gereken saklamayla birlikte stokta bekletilen malların elleçlenmesi, istiflenmesi, örnek alınması, ağırlıklarına ve niteliklerine göre sınıflandırılması, ambalajlanması gibi işlemlerin daha teknik olması ve daha ucuza mâl edilmesini sağladığı için desteklenmesidir. Ayrıca, emtiaların umumî mağazaya rehnedilmesine karşılık kredi imkânının elde edileceği ve malların kolayca satılabileceği, umumî mağazanın iştigal alanının ülke menfaatlerine uygun olduğu ve bu unsurların da iktisadî büyüme açısından önemi ifade edilmiştir. Banka antrepolarına tevdi neticesinde elde edilen nakit avansın kullanma sürecinin, kırtasiyecilik ve belli formaliteler nedeniyle hem vakit kaybına sebebiyet verdiği hem de vergi, resim, harç ve giderlerinin azamî oranda artmasına sebebiyet verdiği anlatılmıştır³⁵.

Yine aynı kurultayda, umumî mağazaların hangi limanlarda kurulması ve faaliyetine başlamasına dair gerçekleştirilen istişareler neticesinde, ilke kararıyla umumî mağazaların geniş pazar imkânı veren ve ulaşım ağının rahat olduğu yerlere

³⁴ Varlı, Arzu, a.g.e., s.278

³⁵ Türkiye Tecim ve Endüstri Odaları 4. Genel Kurultayına Ait Kongre Zabıtları 22, 26 Mayıs, T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, Seri:6, No:1, Ankara 1935, s.66-67., Varlı, Arzu, s.279

açılmasının isabetli bulunduğu ve bu tür piyasalarda umumî mağaza işlevinin rahatlıkla gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir³⁶.

Ticaret ve Sanayi Odalarınca tertip edilen bir diğer kongrede, umumî mağazacılık faaliyetlerine başlanması yeniden gündeme alınmış ve Ekonomi Bakanlığı'nca bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Türkiye İş Bankası, Ziraat Bankası, Sümerbank, Osmanlı Bankası, Türk Ticaret Bankası, Emlak ve Kredi Bankası ile Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından umumî mağazaların iştiğal alanına giren bütün faaliyetleri üstlenmek amacıyla şirket merkezi Ankara'da olacak şekilde 2 milyon Türk Lirası sermaye ile Umumî Mağazalar T.A.Ş.'in kurulmasına 30 Nisan 1937 tarihinde karar verilmiştir. Şirket Esas Mukavelenamesi³⁷ 07 Mayıs 1937 tarih, 2/6549 S. numaralı kararname ile Bakanlar Kurulu tarafından incelenip onaylanarak, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e sunulmuştur³⁸. Ankara Asliye Ticaret Mahkemesi'nin kararı ile onaylanan esas mukavelename, 25 Mayıs 1937 tarihinde Türkiye Ticaret Siciline tescil olunarak 28 Mayıs 1937 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak ilanı yapılmıştır. Aslında, 29.05.1926 tarihinde kabul edilen 865 S. Türk Ticaret Kanunu'nun umumî mağazaların düzenlendiği faslın son maddesi olan 821'inci maddede, umumî mağazaların kuruluş usul ve esasları, bunlar tarafından kabul edilecek mal ve hububatların cinsleri ve henüz gümrükten geçmemiş olan malları kabule yetkili olmaları için aranan şartlar ve gümrük denetiminin esaslarını çıkarılacak özel bir kanun veya tüzük olacağı öngörülmüş olmasına rağmen Umumî Mağazalar Tüzüğü ancak 20 yıl kadar sonra, 1946 yılında yayımlanmıştır³⁹.

Gerek tüzüğün çıkarılmasındaki geç kalmışlık gerek Denizcilik Bankası T.A.O. Kanunu ile gümrük mevzuatındaki çelişki yaratan bazı hükümlerin netliğe kavuşturulmaması umumî mağazacılığın gelişmesini önlemiştir⁴⁰.

³⁶Türkiye Tecim ve Endüstri Odaları 4. Genel Kurultayına Ait Kongre Zabıtları 22, 26 Mayıs, s. 68., Varlı, Arzu, a.g.e., s.279

³⁷ Ekte şirket esas mukavelenâmesinin özgün hâli bulunmaktadır

³⁸ Ekte M. Kemal Atatürk imzalı kararnamenin bir sureti bulunmaktadır.

³⁹ 30.05.1946 T. ve 3/4289 S. Umumî Mağazalar Tüzüğü, R.G. 12.06.1946, s.6331.

⁴⁰ Bkz. 1951 T. ve 5842 S. Denizcilik Bankası T.A.O Kanunu (m.8) ile 1949 T. ve 5383 S. Gümrük Kanunu (m.92) maddeleri arasındaki farklar

Yukarıda ifade edildiği gibi 1937 yılında bankaların ve odaların hissedar oldukları 10 milyon Lira sermayeli ilk umumî mağazalar açılmaya başlanmış ve bu şirket 1940 yılında liman şehirlerinde Mersin'den başlamak üzere İstanbul'da, İzmir'de, Samsun'da ve Hatay'da umumî mağaza niteliğini haiz antrepolar kurmuştur. Ülkemizde makbuz senedi ve varantın ticarî ehemmiyeti ve kıymetinin yeteri kadar anlatılamaması, limanlardaki antrepoların zamanla devlet tekeline alınması ve bankaların antrepoculuk faaliyetlerine yönelmeleri gibi nedenlerle, umumî mağazacılık faaliyetleri büyüyerek uygulama alanı bulamamıştır. Ayrıca gereken düzenlemeler vaktinde yapılmadığı için, bu antrepoların kendilerine tevdi edilen mallar karşılığında verdikleri makbuz senedi ve varantların kıymetli evrak vasfı da doktrinde tartışmalı bir konu olarak kalmıştır⁴¹.

Umumî mağazaların diğer batılı devletlerdeki başarılı uygulamaları ve ticarî fonksiyonları göz önünde tutularak nihayet 11.08.1982 tarihinde kabul edilerek 2699 sayılı "Umumî Mağazalar Kanunu" 13.07.1982 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve bu Kanun ile umumî mağazaların kurulma, çalışma ve denetim usul ve esasları düzenlenmiştir. Bilhassa, 28 Eylül 1984 T. ve 18529 S. Resmi Gazete'de yayımlanan "Umumî Mağazalar Tüzüğü" ile umumî mağazacılık kendine has bir mevzuata sahip olmuştur.

Bugün, ülkemizde TTK m.832⁴²'deki aranan şartlara uygun olarak kurulan umumî mağazalar, kıymetli evrak vasfını haiz senet tanzim edebilmektedir. Bu şartların başında Ticaret Bakanlığı'nın müsaadesi gelmektedir. Bu müsaade olmaksızın umumî mağaza kurularak makbuz senedi ve varant düzenleyenlere karşı 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "Kanunun hükmü ve amirin emri" başlığını taşıyan 24. maddesinin 2 ile 4. fıkralarında öngörülen ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler uygulanmayacaktır. Diğer taraftan Ticaret Bakanlığı'nın izni olmadan açılacak umumî mağazalarca çıkarılan senetler ise kıymetli niteliğini haiz olmayıp, sadece ispat vasıtası niteliğindedir ve 6100 S. HMK. m. 202 anlamında bir delil başlangıcı olarak nitelendirilebilir.

⁴¹ Hirş, Ticaret Hukuku, s.520; Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.408

⁴² TTK m.832'nin 3.fikrasında "Umumî mağazaların kuruluş usul ve esasları, bunlara kabul edilecek mal ve hububat cinsleri ve umumî mağazaların henüz gümrüklenmemiş olan malları kabul etmeye yetkili sayılmaları için gereken şartlar ve gümrük denetimi özel kanunlarda düzenlenir." denilmektedir. Nitekim 2699 S. Umumî Mağazalar Kanunu, 13.07.1982 tarihli ve 17781 S. Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir ve hâlen yürürlüktedir.

1.3. UMUMÎ MAĞAZALARIN FAYDALARI

Çeşitli tacirlerin, ticaretlerinin konusunu teşkil eden mallarının değişik antrepolarda saklanması, korunması ve bakımı hem zordur hem de maliyeti yükseltmektedir. Tacirlerin veya fabrikatörlerin şahsına münhasır antrepo ve işçilik ücretlerini kendisinin ödemesi, ürünlerin maliyetini yükselteceği gibi ek külfetlere katlanılmasına sebebiyet vermektedir⁴³.

Umumî mağaza sahibi, muhafaza etmek üzere teslim adlıği emtiayı güvenli bir yerde muhafaza etmekle yükümlüdür (TBK m.572,I)⁴⁴. Güvenli bir yerin ve muhafaza şeklinin belirlenmesi konusunda mal ve hububatın niteliği ile hâl ve şartların durumu gözetilir⁴⁵. Ticarî ve sınaî malların her mal özelinde ayrı ayrı saklama koşulları fark edeceğinden her emtia kalemi için farklı usulde saklama zorunluluğu vardır. Örneğin gıda ürünleri ile ev eşyasının saklanması arasında farklar vardır. Bu bağlamda elde kaldığı süre zarfında bozulma ve telef olma durumu göz önüne alınarak malların niteliğine göre farklı depolama teknikleriyle ürünlerin istiflenmesi de gerekir. Ticarî malların umumî mağazalara tevdi edilmesiyle hem ardiye masrafları azaltılmış olur hem de söz konusu malların daha teknik ve güvenilir bulunan saklama alanlarında ürünlerin niteliğine göre muhafazası sağlanmış olur.

Ayrıca, umumî mağazalara vedia olarak verilen mal veya hububat, umumî mağazalar tarafından ihraç edilen makbuz senedi ve varant sayesinde malların doğrudan teslimi gerekmeksizin el değiştirebileceğinden, tacirlerin veya mal sahiplerinin, malın yer değiştirmesi ve çekilmesi sürecinde meydana gelebilecek zarardan ve ürünlerinin zayı olmasından etkilenmeyecektir. Senetlerin ciro ile temliki ve teslimi neticesinde cironun yapılmasını müteakiben tacirler ve mal sahipleri, mallar üzerindeki mülkiyetini kaybeder. Bu durumda tacir, sadece malların ayıplı olmasından TBK m.219 ve devamındaki maddelerine göre ayıba karşı tekeffül hükümlerine göre sorumlu tutulabilir. Dolayısıyla tekrar umumî mağazaya dönüp malları çekme masraflarından kurtulur ve mallar taşınırken muhtemel risklere karşı korunma imkânını haiz olur.

⁴³ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.496

⁴⁴ Tiftik, Mustafa, Türk Hukukunda Vedia Sözleşmesi, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, s.95

⁴⁵ Tiftik, Mustafa, a.g.e., s.95

Umumî mağazalara tevdi edilen mal veya hububatın, ihraç edilen makbuz senedi ve varant sayesinde temlik ve rehin edilebilmeleri imkânı ile bu işlemler hem masrafsız hem de zahmetsiz bir hâle gelmekte ve farklı tacirlere ait çeşitli malların aynı antrepoda bulundurulması ile toptan satışlarda önemli fırsatlar sağlanmaktadır⁴⁶. Zikredilen imkânlar, ticarî hayatta hızın ve mal döngüsünün kolayca işletilmesi için vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Umumî mağazaların en önemli fonksiyonu ise ticarî ve sınaî emtianın umumî mağazalara tevdi ile elde edilen kredi imkânıdır. Öyle ki malını umumî mağazaya tevdi eden tüccar, kendisine teslim edilen varant sayesinde piyasadan kredi bulmakta ve bu sayede malını en müsait zamanda ve en kârlı şekilde satma imkânını elde etmektedir⁴⁷.

Avrupa devletlerinin büyük bir kısmı ve dünya devletlerinin önde gelen ekonomileri, ticaret kanunlarındaki hükümlerle yetinmeyerek bu hususta yeni kanunlar ve yeni düzenlemeler ihdas etmişlerdir⁴⁸. Umumî mağazaların iktisadî bakımdan arz ettiği önemi yukarıda ifade edilen unsurlarla birlikte aşağıdaki üç başlık etrafında toplayabiliriz.

1.3.1. Ticarete Kolaylığı Sağlaması

Mal ve hububatın piyasaya sürülmesine, ithalâtına ve ihracatına en uygun yerlerde kurulan umumî mağazalar, malların saklanması ve korunması için gerekli tesisat ile teşkilâtın bulunduğu işletmelerdir⁴⁹. Umumî mağazalar genelde liman kentlerinde ve karayolu ve demiryolu gibi ulaşım vasıtalarına kolaylıkla ulaşılacak yerlerde kurulurlar. Mezkûr vasıtalara yakınlık, umumî mağazaların yükleme, boşaltma ve ulaşım bakımından rahat hareket edilebilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, bu uygulamaların işlevselliğine uygun elverişli araçlarla ve malların gümrük işlemlerinin yapılması, korunması ve bakımı hakkında ihtisaslaşmış memurlara sahiptirler. Herhangi bir tacir, çiftçi veya şirket, ne böyle bir imkâna sahiptir ne de böyle bir müessese kurmanın masrafına ve zahmetine katlanmak isterler. Zira,

⁴⁶ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.496

⁴⁷ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.496

⁴⁸ Arseven, Haydar, a.g.e., s.584

⁴⁹ Arseven, Haydar, a.g.e., s.584

şirketlerin bu konuda ihtisasa yönelmesi maliyetlerini arttıracak ve asıl iştiğal alanından sapmasına sebebiyet verecektir. Gerek ihtisası, gerekse nispeten sınırlı sayıda ve farklı dönemlerde olan üretimi böyle bir müessesenin kurulması ve devam ettirilmesine izin vermez⁵⁰. Dolayısıyla tacirler, umumî mağazalara müracaatı ile ticarete kolaylık sağlamasından faydalanacak hem giderlerini azaltacak hem de mallarına dair riskleri asgarî düzeye indireceklerdir.

Umumî mağazalar, ticarî satışlardaki riski düşürmesi ve böylelikle kolaylık sağlaması, ticarî malların fiyatının stokçuluk yapılması cihetiyle fiyatların fahiş miktarda yükselmesinin önüne geçilmesi ve ayrıca kredi temin etmesi gibi çok önemli iktisadî parametreleri bünyesinde barındırmaktadır⁵¹

1.3.2. Masrafları Düşürmesi

Umumî mağazalar Kanun'un öngördüğü şekilde devamlılık arz eden ve ruhsat usulü ile çalışılmasının verdiği güvence ve uzmanlık ile tacirin masraflarını önemli ölçüde düşürme imkânı sağlar. Bir tacir, fabrikatör veya çiftçi farklı zamanlarda gerçekleştireceği sevkiyatı, ithalât veya ihracat mallarını teslim edeceği bir antrepo veya işçi tutamaz. Sadece o dönem için depo tutsa ve işçi çalıştırsa bu sefer de çok masraf etmiş olur. Bilhassa farklı türde eşya üzerine ticaret yapanlar, her tür eşya için farklı muhafaza yeri ve teşkilâtı ortaya çıkaramazlar⁵². Öte yandan söz konusu malları, senenin büyük bir kısmında kullanamayacakları için eşyanın maliyeti de yükselecektir. Buna karşılık, umumî mağazalara mal ve hububatın depolandığı süre ile sınırlı olarak ve sadece kullanılan yer için bir ödeme yapılır. Ürünlerin muhafazasında teknik ve fizikî şartların daha profesyonel seviyede olması sebebiyle risk miktarı da düşük olduğundan umumî mağazalardaki malların sigorta primleri de çok daha makul olur⁵³.

⁵⁰ Arseven, Haydar, a.g.e., s.584

⁵¹ Domaniç, Hayri, a.g.e, s.495

⁵² Arseven, Haydar, a.g.e., s.584

⁵³ Arseven, Haydar, a.g.e., s.584

1.3.3. Kredilendirme Aracı Olması

Umumî mağazaların en önemli iktisadî faydası ise tevdi edilen mallar karşılığında kıymetli evrak niteliğini haiz emtia senetleri çıkarması ve bu senetler sayesinde tacir ve üreticinin kredi bulmasını kolaylaştırmasıdır⁵⁴. Bu hususta öğretide genellikle varant sayesinde kredi temini öngörülmüş olsa da tatbikatta makbuz senedinin teminat olarak verilmesi suretiyle de piyasadan kredi bulunduğu gözlemlenmektedir. Kredi teminine ilişkin bir örnek vermek gerekirse; belirli mevsimlerde yetişen sebze ve meyvelerin konserve edilmesi ile iştigal eden fabrika sahibi, krediye ihtiyacı olduğu takdirde, konservelerini rehnederek kredi bulma imkânı edinir. Keza; yapay gübre üreticileri, üretim için gerekli olan farklı işlenmemiş maddeleri bir araya getirirler; mamullerinin işlenmesi ve gübre hâline getirilmesi ise zaman alır. Bu sebeple de kaynağa, dolayısıyla nakit paraya ihtiyaç duyarlar. Buna karşılık satışları mevsimlik olduğundan henüz işlenmemiş mallarını rehnederek mallar üzerinde kredi bulabilirler. Keza, yapımı sonrasında bir süre bekletilmesi gereken sirke, turşu gibi ürünlerin sahipleri de mallarını umumî mağazada bekletirken makbuz senedi ve varant ile ihtiyaç duyduğu krediyi alabilirler.

1.4. UMUMÎ MAĞAZA FAALİYETLERİNE İLİŞKİN HUKUKÎ ÇERÇEVE

Umumî Mağazalar Kanunu'nun "Tanımlar" başlıklı 2. maddesinde; makbuz senedinin (resepise), umumî mağazalara tevdi edilen emtianın mülkiyetini gösteren senedi; rehin senedinin (varant), umumî mağazalara tevdi edilen emtianın rehini gösteren senedi; serbest malın ise millî mahsul ve mamuller ile fiilî ithali yapılmış eşyayı ifade ettiği tanımlanmıştır. Gümrük denetimine tâbi olan mallara dair ise; gümrüklenmemiş malın, Gümrük Kanunu ve mevzuatı gereğince gümrük kontrolüne tâbi tutulmayan eşyayı ifade ettiği kanun koyucu tarafından belirtilmiştir. Dolayısıyla umumî mağazaya tevdi edilen mallara dair özel bir sınırlama getirilmemiştir. Ancak umumî mağazanın iştigal alanı gözetildiğinde ve ticarete kıymetli evrakın düzenlenmesinden çıkarılacak doğal sonuç, tevdi olunan malların olabildiğince dayanıklı olması ve kolay bozulabilir cinsten olmamasıdır⁵⁵.

⁵⁴ Arseven, Haydar, a.g.e., s.585

⁵⁵ Onursal, Erkut, "Mevzuat ve Teknik Yönleri İle Dış Ticaret", 2. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s.419

Kanun'un değinmediği bazı hususları açıklamak adına Umumî Mağazalar Tüzüğü'nün "Tanımlar" başlıklı 2. maddesinde ise, söz konusu UMK ve TTK'da geçmeyen bazı kavramlar yer almıştır. İlgili Tüzük maddesinde genel antreponun⁵⁶, hususî antrepolarla tevdi edilmesi zorunlu olanlar haricindeki emtia ve maddeleri istiflendiği antrepoyu; özel antreponun ise, tevdi edilecek emtia ve maddelerin türlerine ve iştiğal alanının mahiyetine uygun olarak düzenlenen, parlayıcı, patlayıcı veya beraber buldukları eşya için riskli olan ya da saklanmaları için özel tertip ve tesislere ihtiyaç duyulan eşya ve maddelerin konulduğu soğuk hava deposu, silo, tank, parlayıcı, patlayıcı madde depoları gibi antrepoları ifade ettiğine değinilmiştir.

Kanun ve Tüzük'te antrepo kavramına değinilmişse de genel bir antrepo tanımı yapmak gerekir. Antrepolar, ülkemize havayolu, karayolu, denizyolu ve demiryolu aracılığıyla ulaştırılan ve Türkiye'ye girmesi veya Türkiye'den transit geçirilmesi yasak olmayan yabancı ülke mallarının, çıkış hükmünde olmak üzere ihraç edilecek millî mamul ve mahsulün transit geçişi veya yeniden ihraç edilmek üzere gelen eşyanın konulduğu yerlerdir.

Umumî mağazacılık faaliyetlerinin genel tanımında "Her türlü antrepo işleri, rehin bırakılan eşyanın tamamı ya da bir kısmı için emre yazılı makbuz senedi ve varant verme, sigorta işlerini yapma, eşyanın işlenmesi, paketlenmesi, eşyadan numune alınması ve numune belge hazırlanması, eşyanın ekspertizi, eşyanın tahmil, tahliye ve sevki işlemleri, bırakılan eşyanın isteğe bağlı satışının gerçekleştirilmesi"⁵⁷ şeklinde ifade edilmiştir.

Umumî mağazalar ile antrepo rejimimiz arasında benzerlik görülmekte ise de bu iki kavram birbirinden farklıdır. Umumî mağazalar ile antrepolar arasında bulunan birçok benzerliğe rağmen ana ayırım, birer kıymetli evrak, emtia senetleri olan makbuz senedi ve varantın sadece umumî mağazalarca tanzim edilebilir olmasıdır. Umumî mağazalar müessesesinin ve kıymetli evrak olan makbuz senedi ve varanta dair uyumsuzlukların Türk Ticaret Kanunu, Umumî Mağazalar Kanunu ve Umumî Mağazalar Tüzüğü hükümlerine tâbi tutulacağı gözden kaçırılmamalıdır. Zira antrepo rejiminde her ne kadar yapılan işlerin ekseriyeti ticarî iş vasfında ise de 6098 S. TBK'da yer alan vedia (saklama sözleşmeleri) kapsamında genel hükümler

⁵⁶4458 S. Gümrük Kanunu'nda Genel Antrepo m.94/f.1(a)"eşyanın konulması için herkes tarafından kullanılabilen" antrepo olarak ifade edilmiştir.

⁵⁷ Varlı, Arzu, a.g.e., s.276

uygulanır. Ezcümle, antrepo rejimine kıyasla umumî mağazacılıktaki uyuşmazlıkların kıymetli evrak vasfında olan senetlerin ihracı, yapılan işlerin ticarî iş olması ve sair etmenler de gözetilerek ticaret mahkemelerinde⁵⁸ görülmesi gerekmektedir.

Yukarıda gördüğümüz gibi, aynı müessese Borçlar Kanunu'nda da tanzim edildiğinden Ticaret Kanunu'ndaki boşlukları Borçlar Kanunu hükümleri ile doldurmak gerekir. Borçlar Kanunu hükümleri, emtia senedi çıkamayan ardiyelere de tatbik edildiği hâlde, Ticaret Kanunu hükümleri ancak emtia senedi çıkaran ardiyelere (umumî mağazalara) uygulanabilir⁵⁹.

6102 S. TTK. 832. madde ve devamına ilişkin hükümlerde, "Makbuz senedi ve Varant" başlığı ile üçüncü kitabın altıncı kısmı oluşturulmuştur. TTK m.832'nin gerekçesinde, ETTK. 744. maddenin dili sadeleştirilerek aynen alındığı açıklanmakla beraber, TTK 832. maddesinin ikinci fıkrasında yeni bir düzenleme öngörülmüştür. Yeni düzenlemeye göre Ticaret Bakanlığı'ndan izin alınmadan umumî mağaza açarak makbuz senedi veya varant düzenleyenlerin üç aydan altı aya kadar hapis ve doksan günden az olmamak üzere adlî para cezası ile cezalandırılacakları hükme bağlanmıştır⁶⁰. Ancak bu hüküm de 26.06.2012 T. ve 6335 S. Kanun'un 43. maddesinin 22. bendi ile ilga edilmiştir.

Umumî mağazalar mevzuatımızda (TTK., UMK., UMT) makbuz senedi ve varant ihracı mukabilinde serbest, gümrüklenmemiş veya tekel altında bulunan malları⁶¹ emanet olarak tevdi almak ve müşterilerine de bu makbuz senedi ve varantla malları satabilmek ve/veya rehnedebilmek imkânını sağlamak üzere çalışmalarını sürdüren umumî mağazaların kurulma, çalışma ve denetleme usul ve esaslarını düzenlenmektedir.

⁵⁸ Asliye Ticaret Mahkemesi; dava konusunun değerine veya miktarına bakılmaksızın ticarî davalara ve ticarî nitelikteki çekişmesiz yargı işlerine bakmakla görevli özel bir mahkemedir (6102 sayılı Ticaret Kanunu m.5/f.1)

⁵⁹Arseven, Haydar, "umumî mağazalar", s.583

⁶⁰Eriş, Gönen Türk Ticaret Hukuku hükümlerine Göre Kıymetli Evrak Poliçe-Bono-Çek-Makbuz Senedi-Varant, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, s.1387

⁶¹Serbest dolaşım emtianın gümrük statüsüyle ilgili bir kavramdır. Serbest dolaşıma giriş; mevcut ticaret politikası önlemlerinin uygulanması, ithalat için gerekli diğer işlemlerin tamamlanması ve gümrük vergisi dâhil tüm mâli yükümlülüklerin yerine getirilmesiyle mümkün olan gümrük işlem sürecinin adıdır.

Umumî mağazalar, “makbuz senedi ve/veya varant (rehin senedi) verme karşılığında serbest veya gümrüklenmemiş mal ve hububatı saklama sözleşmesi uyarınca kabul etmek ve tevdi edenlere de (emtia veya buğdayı bırakanlar veya saklatanlar) bu senetlerle tevdi olunan mal ve/veya hububatı satabilmek veya rehnedebilmek imkânı vermek amacıyla kurulan mağazalar” dır (TTK madde 832/1). Kanun maddesinin istisnası ise devamı maddelerinde düzenlenmiştir.

TTK.’nın m.833. maddesinin birinci fıkrasında 832. maddede yazılı makbuz senedi ve varantı ihraç etmeksizin, sadece mal ve hububatı saklama sözleşmesiyle⁶² tevdi almak üzere açılan diğer depolar ve antrepolar hakkında umumî mağazalara ait hükümlerinin geçerli olmayacağı belirtilmiştir. Bu hususta Türk Borçlar Kanunu’nun saklama sözleşmesi hakkındaki hükümleri uygulanır ifadesi kullanılmıştır. İkinci fıkrada ise, tevdi edilen mallar mukabilinde ihraç edilen, fakat Kanun’un aradığı şekil şartlarını sağlamayan makbuz senedi ve varantlar ile söz konusu şekil şartlarını haiz olup da Ticaret Bakanlığı’nın iznini almamış olan müesseselerce ihraç edilen makbuz senedi ve varantın kıymetli evrak vasfına sahip değildir.

TTK’nın 833. maddesinin birinci fıkrasına göre TTK’nın 832. maddesinde ifade edilen makbuz senedi ve varant verilmeksizin, yani umumî mağazalarca ihraç edilecek senetler düzenlenmeksizin, sadece mal ve hububatın saklaması sözleşmesiyle kabul edilmek üzere faaliyet gösteren diğer müesseseler hakkında, umumî mağazalara ilişkin hükümler uygulanmaz. Başka bir ifadeyle, mal ve hububata ilişkin olarak saklama sözleşmesi hükümleri uygulanır. Bu takdirde, TTK m.832 vd. hükümleri yerine, 6098 S. TBK m.561 vd. hükümlerinin tatbik edilmesi gerekir⁶³.

İzinsiz kurulan umumî mağazalar ile depo veya antreponun kendisine tevdi olunan emtia mukabilinde teslim edilen, ancak yasanın bulunmasını zorunlu tuttuğu şekil şartlarına uygun olmayan makbuz senedi ve varantlarla, bu şekil şartına uygun olmasına rağmen, Bakanlık’tan ruhsat alınmadan faaliyet gösteren müesseseler veya

⁶²TBMM Genel Kurul görüşmelerinde 833. madde 1. fıkrada yer alan “...Borçlar Kanunu’nun vedia” ifadesi “Türk Borçlar Kanunu’nun saklama” biçiminde değiştirilmiştir.

22.04.1926 T. ve 818 S. ETBK., 11.01.2011 T ve 6098 S. TBK.’nın 647. maddesi ile ilga edildiğinden, uygulamada karşılaşılabilecek olası problemlerin karşılanması saikiyle, birinci fıkrada bulunan “vedia” ifadesi yeni TTK. ile saklama sözleşmesi şeklinde değiştirilmiştir.

⁶³ Eriş, Gönen, a.g.e, s.1389

şirketlerce oluşturulmuş senetler, kıymetli evrak vasfını haiz değildir⁶⁴. Bu senetler sadece eşyayı ve hububatı teslim alma makbuzları (tesellüm belgesi) veya kanıtlama belgeleri niteliğinde sayılırlar⁶⁵.

TTK m.834’de umumî mağazalara tevdi edilen mal ve hububat karşılığında verilen makbuz senedinde belirtilmesi gereken kayıtların neler olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde varantın düzenlendiği m.835’te de bahsedilen kayıtların işlenmesi gerekmektedir. Söz konusu iki madde de 6762 sayılı Kanun’un sırasıyla 746 ve 747’nci maddesinden, dili güncelleştirilerek aynen alınmıştır.

Makbuz senedi ve varanttan oluşan tevdi sonucu tanzim edilmesi gereken kıymetli evrakın dip koçanlı defterden koparılması ve defterin umumî mağazaya ait belgeler arasında saklanması gerekir. Zira dip koçanı, tedavüle sokulan kıymetli evrakın temsil ettiği eşyanın m.834’deki unsurlarını aynen içeriğinde bulundurduğundan olası bir ihtilaf durumunda müracaat edilebilecek bir belge statüsündedir.

Makbuz senedi ve varantın hâmilî, diledikleri taktirdi gideri kendisine ait olmak kaydıyla önceden tevdi olunan malların daha küçük parçalara ayrılmasını ve her parça için ayrı ayrı senet tanzim isteyebilir. Bu takdirde makbuz senedi ve varant hâmilinin senedi geri vermesi gerekir. Eski senet geri verildikten sonra iptal olunur ve yeni kısımlara ayrılmış senetler eski senet hâmiline verilir (TTK. m.837).

Makbuz senediyle varant emre yazılı olmasa bile ayrı ayrı veya birlikte teslim ve ciro yoluyla devredilebilir. Ciro, yapıldığı günün tarihini de taşır. Varant ile makbuz senedi birlikte beyaz ciro ile de devredilebilir. Bu türlü ciro, her iki senet teslim edildiği takdirde cirantanın haklarını hamile devreder(TTK. m.838). Kanun koyucu, TTK m.838’de Eski Kanun olan 6762 sayılı Kanun’un 750. maddesinin dilini güncelleştirilerek aynen almıştır. Maddedeki “teslim” kelimesi yerine “zilyetliğin devri” ibaresinin kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalı olduğundan hükümde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Makbuz senedi ve varant emre yazılı kayıt olmasa bile TTK. m.838’deki kayıttan anlaşılacağı üzere Kanunen emre yazılı senetlerdir. Mezkûr iki senedin

⁶⁴ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, Kıymetli Evrak Hukuku, 11. Bası, vedat kitapçılık, İstanbul, 2019 s.364

⁶⁵Yasadaki Düzenlenmiş halleri için bkz. 11.08.1982 T. 2699 S. Umumî Mağazalar Kanunu ile 28.09.1984 T. 18529 Sayılı Umumî Mağazalar Tüzüğü.

birlikte cirosu ile tevdi olunan malın mülkiyeti yeni hâmile intikal etmiş olur. Yalnız varantın cirosu sadece mallar üzerindeki rehin hakkını sağlarken, yalnız makbuz senedinin cirosunda ise varant hamilinin hakkı saklı kalmak kaydı ile mallar üzerindeki mülkiyet hakkını nakleder (TTK. m.839). Varantın ilk cirosunda hangi borcun teminat altına alınması için ciro işlemi yapılmışsa ana parayı, faizi ve vade tarihini de içermelidir(TTK. m.840). Varantın ilk cirosunda yazılı kayıtlar aynen makbuz senedinin de üzerine yazılarak, varantın ciro edildiği kişi tarafından imza edilmesi gerekir.

Bir varant hamilinin, sadece sattırıldığı tevdi olunan malların teminat altına alınan anapara ve faiz alacağına yetmemesi hâlinde, borçlunun veya cirantaların mallarına başvurma hakkı vardır (TTK. m.846). Protesto çekmemiş veya kanunî süresi içinde tevdi olunan malları sattırmaya teşebbüs etmemiş olan varant hamili, cirantalarına karşı müracaat hakkını kaybederse de borçluya karşı başvurma hakkı geçerliliğini sürdürür (TTK. m.846/2).

1.5. UMUMÎ MAĞAZALARIN İŞLEYİŞİ

Umumî mağazaların diğer saklama sözleşmesine taraf olan antrepo ve ardiyelerle malların muhafazası ve kira tahakkukuna dair hak ve sorumlulukları benzerlik gösterse de umumî mağazaları bahsedilen depolardan ayıran nitelik tevdi edilen mal ve hububat karşılığında, kıymetli evrak vasfında tedavül kabiliyetini haiz ve emanet edilmiş emtianın mülkiyet ve rehin hakkını temsil eden senetler ihraç etmeleridir⁶⁶. Emanet mal ve hububat kabul eden garaj, otel, gümrük ambarları, han, depo ve antrepolar her ne karar kendilerine tevdi edilen eşyanın muhafazası, bakımı ve istiflenmesi karşılığında bir ücret almakta iseler ve zikredilen mallar karşılığında hukukî durumu ispatlamaya yarayan makbuzlar verseler de, bu müesseselerin mülkiyet ve rehin hakkını temsil edecek senetleri düzenleme imkânı bulunmamaktadır⁶⁷.

Umumî mağaza işleticisi ile malları tevdi eden mal sahibi, depolama ve muhafaza giderleri hususunda anlaşmaları sonrasında mallara dair mülkiyet ve rehin hakkını temsil eden ve bir dip koçanlı deftere bağlı olan iki farklı emtia senedini

⁶⁶ Arseven, Haydar, s.582

⁶⁷ Domaniç, Hayri, a.g.e. s.496

(makbuz senedi ve varant) keşide eder. Makbuz senedi ve varant, umumî mağaza tarafından taşınırlardaki mülkiyet karinesine istinaden, malı tevdi eden tacire verilir. Tacir ise, sadece makbuz senedi ve varantın devri suretiyle, başka bir formaliteye gerek olmaksızın mallarını hem devredebilir hem de rehnedebilir. Bu iki senedin hâmiline sağladığı en büyük kolaylık ise umumî mağazalara duyulan güven dolayısıyla malların yanına kadar gidilmesine gerek duyulmaması ve doğrudan mallara dair tasarrufların (mülkiyetin nakli, rehin tesisi) senetler üzerinden cereyan edebilmesidir. Senetlerin ciro ve temlik suretiyle el değiştirmesi aynı zamanda malın da el değiştirmesi sonucunu doğurur⁶⁸.

1.6 KURULMA USUL VE ESASLARI

1.6.1. Umumî Mağaza Vasfı Taşımanın Şartları

TTK. m.832'nin birinci fıkrasında yapılan umumî mağaza tarifinden çıkan unsurları üç başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar, mal ve hububatı muhafaza için kabul, kabul edilen mallar mukabilinde emtiayı temsil eden senet ihracı ve umumî mağazacılık faaliyetini meslek edinmektir.

1.6.1.1. Emtia ve Hububatı Muhafaza İçin Kabul

Tevdi edilecek mal veya hububat, emanet olarak muhafaza edilmeli ve ticarî eşya olmalıdır⁶⁹. Yani hatır amaçlı tevdi edilen eşya, umumî mağazacılık faaliyetinin konusunu oluşturmazlar. Türk Ticaret Kanunu'nda "mal ve hububat" tabiri kullanılarak ifade edilmiştir. Hâlbuki Borçlar Kanunu'nda alelâde saklama ilişkisinden bahsedilirken "taşınır" terimi kullanılmıştır (m. 561). Diğer taraftan, teslim olunan mallar, antrepo şeklinde muhafazaya uygun olmalıdır. Bu nedenlerle, serbest gezen hayvanlar ve vahşi hayvanlar bu akde konu teşkil edemezler⁷⁰. Ayrıca para ve kıymetli evrak da kural olarak emtia kavramına dâhil olmadığından, bu akdin konusunu teşkil etmezler. Bunlar hakkında alelâde saklama sözleşmesi hükümleri uygulanır⁷¹. Umumî mağaza sahibinin Ticaret Bakanlığı'nın imtiyazı ile antreposunu

⁶⁸ Domaniç, Hayri, a.g.e, s.497

⁶⁹ Arseven, Haydar, a.g.e., s.585

⁷⁰ Arseven, Haydar, a.g.e., s.585

⁷¹ Arseven, Haydar, a.g.e., s.585

kurduğu ve yönettiği düşünüldüğünde muhafaza için kabul edeceği malların Kanun'un aradığı şartları haiz olup olmadığına dikkat etmesi ve hakka dayanmayan tevdi sebebiyet verecek malların kabulünden kaçınması gerekmektedir.

1.6.1.2. Eşyayı Temsil Eden Senet İhracı

Sadece ticarî emtiayı emanet olarak almak saklama sözleşmesinin konusunu teşkil eder ve Türk Borçlar Kanunu hükümlerine tâbidir. Şayet bu mallar mukabilinde eşyayı temsil eden ve emtia yerine tedavül imkânı olan kıymetli evrak çıkarılırsa, bu takdirde Türk Ticaret Kanunu'na tâbi bir umumî mağaza söz konusu olur⁷². Dolayısıyla tevdi edilen mal ve hububata karşılık tedavül kabiliyeti olan makbuz senedi ve varant ihracı umumî mağazalara mahsus bir müessesedir. Tedavül kabiliyetinin sağlanması için ise senetler üzerine ayrıca emre kaydının konulmasına gerek yoktur. Zira makbuz senedi ve varant kanunen emre yazılı senetlerdir(TTK. m.838/I).

1.6.1.3. Umumî Mağazacılığı Meslek Edinmek

Umumî mağazaları alelade antrepolardan ayıran ana husus, tevdi edilen eşya mukabilinde emtia senedi vermek maksadıyla açılmış olmasıdır. Vedia olarak mal almayı ve bunlar mukabilinde tevdi edilen eşyayı temsil eden senet ihracını kendisine meslek edinen bir müessesenin mevcudiyeti ve faaliyetlerin dönemsellik değil devamlılık arz etmesi gerekir⁷³. Umumî mağazacılığı kendisine meslek edinmiş ve bu faaliyeti sürekli olarak icra edenler, tevdi edilecek malların muhafazasına ilişkin teknik şartları antreposunda bulundurmaları, işçilerini buna göre seçmeli, istifleme, tasnifleme, derecelendirme ve bakımı gibi konularda öngörülü ve mâhir olmalıdır. Umumî mağaza sahibinin aslî vazifesi bu sayılanlar olmalı; ayrıca komisyoncu ve nakliyecilerde olduğu gibi ikincil bir mükellefiyeti olmamalıdır. Aksi takdirde bu gibi kuruluşlar umumî mağaza vasfını haiz olmayacakları gibi, yaptıkları işlemler de TTK hükümlerine tâbi olmaz⁷⁴.

⁷² Arseven, Haydar, a.g.e., s.586

⁷³ Arseven, Haydar, a.g.e., s.586

⁷⁴ Arseven, Haydar, a.g.e., s.586

1.6.1.4. Umumî Mağazalar Tüzüğü'nde Aranan Şartlar

Yukarıdaki üç şartın dışında tüzüğün de aradığı birtakım şartlar vardır. Umumî mağazalar, ülkenin genel iktisadî durumu göz önünde tutularak Ticaret Bakanlığı'nca verilen imtiyazla anonim şirket statüsünde kurulur. Umumî mağazacılık mesleğiyle iştigal edecek şirketlerin faaliyet alanına dair unvanlarında “umumî mağaza” ifadesinin yer alması zaruridir.

Umumî mağazaların muhtelif limanlarda ya da ticarî merkezlerde şube açması aynı şekilde Ticaret Bakanlığı'nın iznine tâbidir. Umumî mağazaların faaliyetlerine başlaması için, TTK.'daki anonim şirketlerin kurulmasıyla alakalı maddeleri mahfuz kalmak koşuluyla Tüzük'te belirtilen belgelerin ibrazı da gereklidir (UMT. m.4).

1.6.2. İzin Verme Yetkisi

Umumî mağazalar Ticaret Bakanlığı'nın izniyle kurulur (TTK. m. 832/2; ayrıca TBK. m. 571⁷⁵) ve makbuz senedi ve varant düzenleme konusunda münhasır yetkilidir. Dolayısıyla bu niteliği olmayan; ancak, mal veya hububat kabul eden ve depolayan bir kişinin veya kurumun işlemleri hakkında TTK. 832 vd. hükümleri yerine TBK'nın saklama (vedia) sözleşmesine ilişkin hükümleri (TBK 561 vd.) uygulanır. Böyle bir hâlde (yani senedin izin almamış bir kurum tarafından düzenlenmesi durumunda) malın veya hububatın teslim edilmesine mukabil ihraç edilen senet, ne isimde olursa olsun kıymetli evrak niteliği taşımaz (TTK. m. 833)⁷⁶.

Bakanlık (Ticaret Bakanlığı), izin vermesinden evvel, açılması planlanan yerde umumî mağazaya ihtiyacın bulunup bulunmadığı hususunu tetkik edebilir. Bakanlığın yapacağı araştırmada umumî mağaza açılması düşünülen bölgenin ticarî hacmi, ulaşım imkânı, beşerî durumu, coğrafya şartları gibi birçok faktör gözetilir.

1.6.3. İzin İçin Gerekli Bilgi ve Belgeler

Umumî mağazacılık faaliyetiyle iştigal edecek bir anonim şirketin kuruluşunda, TTK'da öngörülen şartlardan başka, noterce tasdik edilmiş 8 adet şirket

⁷⁵Saklamak niyetiyle ticarî mal tevdiini kabul ettiğini açıkça kamuya beyan eden ardiyeciyi, saklanan mala dair emtiayı temsil eden senet ihracına müsaade edilmesini, ilgili makamdan isteyebilir.

⁷⁶ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.364

esas mukavelenamesi, kuruluş sermayesinin Ticaret Bakanlığı hesabında tutulduğunu teyit eden banka mektubu, tüzel kişilerin umumî mağazanın kurucu hissedarı olması hâlinde, tüzel kişiliğin organlarınca sunulacak noterce onaylanmış iltihak kararı, kurucu ortaklara ait nüfus cüzdanı örneği, Türk uyruğunda olmayan yabancı kişi ve kurumların şirkette hissedar olmalarına yetkili mercilerce icazet verildiğini gösterir vesikalar, malların korunması ve depolanmasının gerektirdiği tesislerin uygulanabilir projesi ve teknik hesaplarına dair belgeler Ticaret Bakanlığı'na başvuru dilekçesinin ekinde sunulması zorunludur (UMT. m.4).

Umumî mağazacılık yapmak isteyen iktisadî devlet teşekkülleri, kamu iktisadî kuruluşları ve kamu iktisadî kuruluşlarına bağlı ortaklık ve iştirakleri olması hâlinde, malların korunması ve depolanmasının gerektirdiği tesislerin teknik hesap ve uygulanabilir projesi dışında belge sunması aranmaz.

1.6.4. Umumî Mağazacılık Yapmak İsteyen Diğer Anonim Şirketler

Anonim şirket esas mukavelenamesi olarak da bilinen ana sözleşmede yapılan bürün değişiklikler genel anlamda esas sözleşme değişikliğidir. Örneğin; şirketin iştirah sahasının değiştirilmesi, hissedarlardan bazılarında çeşitli ayrıcalıklar tanınması, iştirah alanının genişletilmesi veya hissedarlara tanınan imtiyazların kaldırılması, sermaye azaltılması, sermaye artırımı şirketin tür değiştirmesi gibi bütün atılacak adımlar esas sözleşmenin değiştirilmesini gerektirir ve söz konusu değişiklikler için Kanun'da gösterilen yol takip edilmelidir.

Esas sözleşme düzenleme salahiyeti münhasıran genel kurulun yetki alanındadır. Dolayısıyla esas sözleşmenin değiştirmesi yetkisi, kayıtlı sermaye sistemini seçmiş halka açık anonim şirketlerdeki özel durum saklı kalmak kaydıyla genel kuruldan gayri bir organa katiyen devredilemez veya devredilmiş gibi sonuç doğuracak muamelelerde bulunulamaz⁷⁷. Bununla birlikte, başka alanlarda iştirah eden bir anonim şirket, faaliyet alanına umumî mağazacılık faaliyetini eklemek istiyorsa öncelikle genel kuruldan faaliyet alanının değiştirilmesine dair TTK. m. 421'deki nisaplara göre karar çoğunluğunu sağlaması gerekir. Faaliyet alanı nedeniyle Ticaret Bakanlığı'ndan muvafakat gerekiyorsa; söz konusu muvafakat, emredici hükümler, vazgeçilmez ve kazanılmış haklar, objektif iyi niyet kuralları ve

⁷⁷ Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, Güncelleştirilmiş 12. Bası, İstanbul 2010, s. 651

anonim şirketin kuruluşundaki temel ilkeler ile imtiyazlı paydaşların haklarına dair sınırlar, genel kurulun şirketin esas sözleşmesini değiştirme yetkisinin sınırını çizmektedir⁷⁸.

Hukukî statüsü, işletme konusu ve niteliği ne olursa olsun kural olarak anonim şirketin kurulması ve esas mukavelename tadili, herhangi bir makamın veya merciin muvafakatine tâbi değildir. Ancak, Türk Ticaret Kanunu, iştiğal alanı hususiyet arz eden kimi anonim şirket esas mukavelenamelerinin emredici hükümlere riayet edilip edilmediğini teftiş etmek istemektedir. Bu sebeple de TTK'nın 333. maddesine istinaden yayımlanan tebliğ ile ilan edilecek birtakım şirketlerin esas mukavelenameleri ile bu mukavelenamelerdeki değişikliklerin izne tâbi tutulduğu belirtilmiştir. Nitekim, “Anonim ve Limited Şirketlerin Sermayelerini Yeni Asgarî Tutarlara Yükseltmelerine ve Kuruluşu ve Esas Sözleşme Değişikliği İzne Tabi Anonim Şirketlerin Belirlenmesine İlişkin Tebliğ⁷⁹”in haşiyede yer alan 5. Maddesi gereğince finansal kiralama şirketleri, bankalar, tüketici finansmanı ve kart hizmetleri şirketleri, faktoring şirketleri, sigorta şirketleri, varlık yönetim şirketleri ve bu arada umumî mağazacılıkla uğraşan şirketler kuruluşları ve esas sözleşme değişiklikleri izne tâbi şirketler olarak belirlenmiştir.

6102 S. TTK. m.455'te ifade edildiği gibi ana sözleşmenin değiştirilmesine dair genel kurul kararı, yönetim kurulu tarafından, şirket merkezi ve şubelerinin bulunduğu yerin ticaret siciline tescil edilir. Ayrıca ilana bağlı hususlar da ilan ettirilir; şirketin internet sitesine, tescil ve ilan edilen karar ayrıca konulur. Değişirme kararı üçüncü kişiler hakkında tescilden önce hüküm ifade etmez.

Faaliyet alanında bulunmamasına rağmen, umumî mağazacılık sahasına girmek isteyen anonim şirketlerin, iştiğal alanına ilişkin ana sözleşme değişikliğini ve noterce tasdik edilmiş 8 adet şirket ana sözleşmesini, kuruluş sermayesinin Ticaret

⁷⁸ Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, a.g.e., s. 652

⁷⁹ Resmî Gazete Tarihi: 15.11.2012 Resmî Gazete Sayısı: 28468 5. Maddede: “Bankalar, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, tüketici finansmanı ve kart hizmetleri şirketleri, varlık yönetim şirketleri, sigorta şirketleri, anonim şirket şeklinde kurulan holdingler, döviz büfesi işleten şirketler, **umumî mağazacılıkla uğraşan şirketler**, tarım ürünleri lisanslı depoculuk şirketleri, ürün ihtisas borsası şirketleri, bağımsız denetim şirketleri, gözetim şirketleri, teknoloji geliştirme bölgesi yönetici şirketleri, 28.07.1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa tabi şirketler ile serbest bölge kurucusu ve işleticisi şirketlerin kuruluşları ve esas sözleşme değişiklikleri **Bakanlığın iznine tâbidir**. Ancak, kayıtlı sermaye sistemine kabul edilen Sermaye Piyasası Kanununa tabi halka açık anonim şirketlerin kayıtlı sermaye tavanı içinde yapacakları sermaye artışlarında Bakanlık izni aranmaz.”

Bakanlığı namına tutulduğunu gösteren banka mektubunu, yabancı kişiler ve kurumların şirkete hissedar olmalarına dair yetkili mercilerin izin vermiş olduğunu gösteren vesikaları ve malların korunması ve depolanmasının gerektirdiği tesislerin uygulanabilir teknik hesap ve projelerini gösterir yazılı dokümanları, Ticaret Bakanlığı'na sunulacak dilekçenin ekinde vermeleri gerekir (UMT. m.5).

1.7. UMUMÎ MAĞAZA SAHİBİNİN MÜKELLEFİYETLERİ

Malları muhafaza etme yükümlüğü, saklama sözleşmesinin amacını ve aslı edimini, emanet alanın da en mühim borcunu teşkil eder. Saklayan, saklatanın tevdi ettiği bir taşınır malı, korunaklı bir mekânda muhafaza etmekle yükümlüdür (TBK m.561 f.1). Muhafaza şeklinin ve güvenli yerin tayin edilmesi hususunda, genel bir ölçüt koymak mümkün olmasa da, mutlaka emtianın vasfı ile hâl ve koşulların icapları dikkate alınmalıdır⁸⁰.

Saklama sözleşmesinde muayyen bir şekilde düzenlenmediği hâlde, vedia alan duruma, koşullara ve vedia olarak verilen şeylerin vasfını gözeterek gerekli önlemleri almak durumundadır⁸¹. Muhafazanın güvenli bir yerde yapılması da bu yükümlülüğe dâhildir. Umumî mağazalar gibi muhafazayı bir meslek olarak icra eden kimse, gerekli teknik ve donanımdan sorumlu olur. Örneğin mobilya ihracı yapan bir şirketin umumî mağazaya mallarını teslim etmesi hâlinde mobilyaların

⁸⁰Y. 13. HD., 11.09.1981 T. 4929 E. 5611 K.: “Emanet alan, TBK m.112-114 anlamında kendisine hiçbir kusur isnat edilemeyeceğini ispat etmedikçe, muhafazadaki özen eksikliğinden sorumludur. Davalı muhafaza için gerekli tedbirlerin alınması hususunu yanında çalışanlara bırakmışsa, bu durumda da, meydana gelen zarardan TBK m.116 uyarınca yine sorumludur.

Y.TD. 02.04.1968 T. 535 E. 1927 K.: “Vedia alan TBK m.116 gereğince vedianın kötü muhafazası dolayısıyla yardımcılarının kusurundan sorumludur.”

Y. 4.HD.18.03.1949T. 1258E. 1508K.: “Kendisine eşya tevdi edilen kimsenin vediayi muhafazada gereken özeni göstermesi gerekir. Vedianın çalındığını iddia eden davalının muhafaza etmek üzere aldığı şeyleri emin bir mahalde ve vedianın mahiyet ve kıymetleriyle mütenasip ve örf, âdete muvafık biri itinaya ve ihtimam ile muhafaza ettiğini TBK. m.112 mucibince kendisine çalınmak hususunda hiçbir kusur ve ihmal isnat edilemeyeceğini ispat etmesi lazım gelir. Bunu ispat etmedikçe mesuliyetten kurtulmaz.”

Y. 13. HD. 26.10.1992 T. 5953 E. 8305 K.: “Vedianın kötü muhafazasından dolayı uğranılan zararın vedia alan tarafından tazmini gerekir.”

⁸¹ Tiftik, Mustafa, a.g.e., s.41

kusursuz ambarlarda güvelenmeye, toza ve rutubete karşı korunması gerekir. Çiftçinin getirdiği hububatın ise ihtiyaca göre havalandırılması gerekir⁸².

Umumî mağazalara tevdi edilen malı muhafaza borcu kıymetli bir mücevherin muhafazasındaki gibi, edilgen bir şekilde ifa edilmiş sayıldığı hâlde, bazı durumlarda da bakımı gereken hayvanlarda ilgilenilmesinde olduğu gibi, etken bir hareketi gerektirebilir. Gerçekten günümüzde sıkça karşılaşılan canlı hayvan ithalatında, bir grup hayvanın tevdi alınması hâlinde hayvanların güvenli bir yerde barındırılması ve beslenmesi gerekir. Çoğunlukla tevdi edilen malların muhafaza borcu müspet bir edim mahiyetindedir. Umumî mağazanın malı alıp bir yerde saklaması yeterli değildir. Emtianın güvenilir bir alanda muhafaza edilmesi için gerekli önlemlerin alınması zaruridir. Alınması gerekli önlemler ve gösterilmesi gereken dikkat ve ihtimam, durum ve koşullara keza, emanet edilmiş eşyanın niteliğine göre farklılık taşır. Umumî mağaza işleticisi emtianın tahrip veya telef olmasını ya da herhangi bir suretle hasar ve zarara uğramasını önlemekle mükelleftir. Emtianın çalınması veya zarar görmesi hâlinde; emanet alan, kural olarak, hiçbir kusuru olmadığını, gereken bütün tedbirleri aldığını ispat etmedikçe sorumlu olur (TBK m.112)⁸³.

Bununla birlikte, emtiayı tehdit eden bir tehlike varsa, umumî mağaza sahibinin bunu emtia sahibine haber vermesi gerekir. Zira, objektif iyi niyet kurallarının icap ettiği yerlerde, emtiayı teslim alan umumî mağaza işleticisinin, umumî mağazaya yönelik tehlikeler yanında, emtiadaki ciddi değişiklikleri haber vermesi de, gerekli özen ve dikkat içinde muhafaza mesuliyeti kapsamında kabul edilmelidir⁸⁴.

⁸² İmre, Zahit, Alelâde Vedia M.R. Sevig'e Armağan, s.225

⁸³ Y. 2. HD. 29.01.2974 T. 7916 E. 498 K.: "Taraflar arasındaki ilişki bir vedia sözleşmesidir. Yazılı belge ile tespit edilmiş dava konusu eşyanın vedia alana teslim edilmiş olduğu hususunda bir uyuşmazlık yoktur Yangında telef olduğu iddia olunan eşyadan, TBK m. 562 delaletiyle TBK. m.114 hükmü gereğince vedia alan yangının kendi kusuru olmaksızın çıktığını ispat etmedikçe, vedia alan sorumludur, dolayısıyla vedia sözleşmesiyle teslim aldığı şeylerin bedelini ödemek zorundadır."

Y. 11. HD. 04.06.1975 T. 14 E. 1514 K.: "Mürtehin, rehmeden kimseye karşı, rehmin yok olmasından ve kıymetinin düşmesinden sorumludur. Rehinli alacaklı olan davacı, rehni yediemin sıfatıyla davalıya teslim etmiş olup, yediemin olan davalının davacıya karşı sorumluluğu TBK. m.561 vd. maddelerinde düzenlenmiş olan saklama sözleşmesi hükümlerine tâbidir."

⁸⁴ İmre, Zahit, a.g.e., s.228

Mağaza sahibi malları, bir komisyoncu gibi iyi niyetle muhafaza etmek, malların iyi bir hâlde bulunması için gereken tedbirleri almak ve icabında bu tedbirlerin alınması için mal sahibini haberdar etmek ve iş saatlerinde numune alınmasına müsaade etmek mecburiyetindedir (TBK m.572/I,II)⁸⁵. Kanun'un özen borcundan kastettiği, komisyoncunun satılmak üzere kendisine gönderilen eşya için yapılması gerekenleri ihmal etmeden yerine getirmesidir⁸⁶. Diğer taraftan mağaza sahibi, emtia sahibinin istediği anda, akdî bir müddet bulunsun veya bulunmasın, malları iade ile mükelleftir (TBK m.564). Mağaza sahibini diğer bir mükellefiyeti de, tevdi edilen mallar mukabilinde emtia senedi vermektir. Emtia senedi, mûdi istediği takdirde verilir. Yani saklanmak için teslim olunan her mal dolayısıyla bir emtia senedi vermek mecburiyeti yoktur⁸⁷.

Umumî mağazaya sahipleri kendilerine tevdi olunan eşya dolayısıyla öğrendiği ve müşterisi bakımından ticarî sır niteliğinde olan bilgileri de gizli tutmakla yükümlüdür. Zira ticarî hayatta serbest piyasa ve rekabet gözetilerek rakip firmaların bazı bilgileri öğrenmesi emtianın sahibini olumsuz yönde etkileyebilir.

Umumî mağaza işleticisinin mükellefiyetlerine dair saklama sözleşmesine ilişkin hükümler uygulanacağından, kullanma yasağı kapsamında da aynı hükümler uygulanır. Saklama sözleşmesinde saklanan malın, saklatanın çıkarlarını gözeterek, dikkat ve özenle muhafazası tasavvuruyla tevdi gerçekleştiği için, saklayanın, saklatanın müsaadesi olmaksızın malları kullanması yasaklanmıştır (TBK. m. 563). Emtiayı alan umumî mağaza işleticisinin kullanmama borcuna aykırı hareket etmesi hâlinde, emtiayı teslim edene mûdiye “muhik (haklı)” bir tazminat ödemekle yükümlü olur; keza bu durumda beklenmeyen hâlden kaynaklanan zararlardan da sorumlu tutulur. Umumî mağaza işleticisi, bu sorumluluktan ancak emtiayı kullanmamış olsaydı dahi zararın meydana geleceğini ispat ettiği takdirde kurtulabilir⁸⁸.

⁸⁵ Arseven, Haydar, a.g.e., s.589

⁸⁶ Erzurumluoğlu, Erzan, Sözleşmeler Hukuku (Özel Borç İlişkileri), 3. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s.196

⁸⁷ Arseven, Haydar, a.g.e., s.589

⁸⁸ Hatemi H./ Serozan, R./Arpacı, A., Borçlar Hukuku Özel Bölüm, İstanbul 1992

BÖLÜM II

UMUMÎ MAĞAZAYA TEVDİ EDİLEN MALLARIN DURUMU

2.1. TEVDİ ŞEKLİ

Türk Medenî Kanun'un 980'inci maddesinin birinci fıkrasına göre bir depoya veya nakliyeciyeye verilmiş olan emtiayı temsil eden kıymetli evrakın teslimi, eşyanın teslimi gibi sonuç doğurur. Umumî mağaza işleticisi ile malı tevdi eden arasındaki saklama sözleşmesinin esas amacı ve başlıca konusu malların muhafazası ile tevdi alınan mallar karşılığında düzenlenen makbuz senedi ve varantı getirene malların iadesidir.

Umumî mağaza işleticisi, öncelikle, muhafazasını taahhüt ettiği eşyayı kabul etmek ve teslim almakla yükümlüdür. Teslim edilen emtia karşılığında kıymetli evrak vasfını haiz Bakanlık tarafından onaylanmış makbuz ve rehin senedi defterine dip koçanı umumî mağaza işleticisinde kalacak şekilde mallar karşılığında makbuz senedi ve varant ihraç edilir. Mûdi olan emtia sahibi kendisine verilen makbuz senedi ve varantı ticaretinde kullanır ve ister kendisi, ister makbuz senedi ve varantı tevdi ettiği kişi, umumî mağazaya makbuz senedi ve varantı ibraz ederek malını çekebilir. Dolayısıyla umumî mağaza işleticisinin, bu senetler ona ibraz edildiği anda malları iade etme yükümlülüğü doğar.

İade yükümlülüğünün en mühim özelliği, iade talep edildiği anda ifa zorunluluğudur⁸⁹. Umumî mağaza işleticisi ile emtia sahibi arasındaki akitte bir malın iadesine dair belirli bir süre kararlaştırılsa dahi, mûdi bu müddete bağlı kalmayarak saklanan malın geri verilmesini dilediği zaman talep edebilir(TBK m.564). Yani, mûdi, her zaman tevdi ettiği mal ve hububatı isteme hakkına sahiptir ve bu hüküm emredici kural niteliğindedir⁹⁰. Burada dikkat edilmesi gereken husus

⁸⁹ Karahasan, s.1401; Zevkliler, s.390; Hatemi/Serozan/Arpacı, s.502

⁹⁰ İmre, A. Vedia, s.232; Tiftik, Mustafa, a.g.e. s.99

tevdî esnasında makbuz senedi ve varant tanzim eden umumî mağazanın ilgili senetlerin getirip getirilmediğini görmesidir. Zira, emtia sahibi her ne kadar tevdî anında malın mâliki görünse de malları çekme hususunda elinde makbuz senedi ve varantı ibraz ederek veya varantta belirtilen ödemenin depo edilmesi sonucu sadece makbuz senedi ile malları çekebilir.

Umumî mağaza işleticisi, alelâde saklama sözleşmesindeki müdinin aksine anlaşmalarında tayin edilen süreyle bağlıdır; sözleşmelerinde bir süre tayin edilmişse müddetin tamamlanmasından evvel umumî mağaza sahibi, emtianın geri alınmasını isteyemez. Şayet malların uzun süre umumî mağazada kalması, malların bekletildiği süre zarfında herhangi bir ödemenin yapılmaması, masrafların verilmemesi ve senedin malikinin bir türlü umumî mağazadan malı çekmemesi gibi durumlarda umumî mağaza sahibinin objektif iyi niyet kurallarına göre malların geri alınmasını talep edebilmesi mümkündür.

Umumî mağaza sahibinin, iade edeceği muhatabı tespit edememesi hâlinde ise genel hükümler çerçevesinde malların tahliyesinin sağlanmasını ve varsa zararını talep edebilir. İlk etapta fark edilemeyen vakıalar sebebiyle sözleşmenin devam etmesi umumî mağaza sahibi bakımından zararın doğmasını muhtemel kılıyorsa, umumî mağaza sahibi sürenin bitmesini beklemeden emtiayı iade edebilir (TBK. m.565).

Umumî mağazacılık faaliyeti bir ticarî iştir. Ayrıca, ihraç edilen senetlerin kıymetli evrak olması ve hassaten Bakanlık izni ile faaliyet gösterecek şirketin anonim şirket olması gibi şartları bulunması sebebiyle umumî mağazacılıkta yapılan depoculuk faaliyetinin alelâde saklama sözleşmesi veya ardiyecilikle karıştırılmaması gerekir. Dolayısıyla umumî mağazaya tevdî edilen mallar karşılığında sadece kıymetli evrak ihraç etmek, kâr amacı ile kurulan bu şirketlerin doğasına aykırıdır.

Basiretli bir tacir gibi davranması gereken umumî mağaza işleticisinin kâr amacı gütmesi de doğal bir çıkarım olduğundan tevdî edilen emtialar karşılığında makbuz senedi ve varant tanzim etmesi dışında, antrepolar veya lisanslı depocular gibi özel sözleşmeler düzenlemeleri ve saklama borcu kapsamındaki bütün edimleri, teknik şartların sağlanması, özen gösterme ve ürünlerin bakımı ile alakalı her edim karşılığında bir ivaz talep etmesi hayatın olağan akışına uygundur.

İfade edilen hususlar göz önüne alındığında, emtiayı umumî mağazaya tevdi eden müdinin, hak sahibi olup olmadığını ilk etapta bilmek mümkün olmayabilir. Ancak, taşınırlarda zilyetliğin mülkiyet karinesine dayanarak emtianın sahibi olduğu sonucuna ulaşılır. Müdi ile umumî mağaza işleticisi arasında tevdi anında emtia karşılığında makbuz senedi ve varant vermeye ek olarak antrepo sözleşmesi ile belli bir ücret karşılığında depoculuğa dair bakım, güvenlik, denetleme gibi edimlerin ifasına ilişkin bir ticarî sözleşmenin düzenlenmesi gerekir. Zira depoculuk edimleri makbuz senedi ve varantın içeriğinde yer almaz (UMT. m.6).

Ücret karşılığı malları tevdi alan umumî mağazanın, emtianın teslim edilmesi hakkında dava hakkı yoktur; emtiayı teslim alan sadece ifa tazminatı niteliğindeki zararını ve yaptığı masrafların ödenmesini mudiden isteyebilir⁹¹.

2.2. TEVDİ EDENİN TEMSİLCİ OLMASI

Umumî mağaza işleticisine tevdi edilen mal kimi zaman Kanun'da aranan şartları sağlamayabilir ve bu arada emtiayı getiren şahıs da malın gerçek sahibi olmayabilir hatta kötü niyetli zilyet de olabilir. Bu yüzden bu türden kişilerce tevdi olunan malların akıbetinin de ne olacağı, aydınlatılması gereken meseleler arasında yer alır.

Umumî mağazaya emtiayı teslim eden kişi, mâlik olabileceği gibi mâliki doğrudan temsil yetkisini haiz bir kişi de olabilir. Türk Borçlar Kanunu'nun "Temsil" başlıklı 40. vd. maddelerinde düzenlenen temsil ilişkisinde yetkili bir mümessil tarafından başka bir kimse nâm ve hesabına yapılan hukukî muamelenin neticeleri, doğrudan doğruya temsil olunanı bağlar. Bu özelliği sebebiyle doğrudan temsil ilişkisini 'başkası nâm ve hesabına etki eden işlem yapma' olarak değerlendirmek mümkündür.

Temsilin nasıl bir hüküm teşkil edeceğini ele almak gerekirse; "Temsilci, hukukî işlemi yaparken bu sıfatını bildirmezse, hukukî işlemin sonuçları kendisine ait olur. Ancak, karşı taraf bir temsil ilişkisinin varlığını durumdan çıkarıyor veya çıkarması gerekiyor ya da hukukî işlemi temsilci veya temsil olunandan biri ile yapması farksız ise, hukukî işlemin sonuçları doğrudan doğruya temsil olunana ait olur."(TBK m.40/2). Kanun'un lafzından çıkarılabilecek sonuca göre; temsilcinin

⁹¹ İmre, Zahit, Alelade Vedia, s.218; Bilge, s.346,347,350; Yavuz, Cevdet, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 6. Bası, İstanbul 2002 s.745

sadece temsil olunan adına hareket ettiği hâllerde gündeme gelen bu temsil ilişkisinin şartlarından ilki, temsilcinin temsil yetkisinin bulunması, ikincisi ise temsilcinin temsil olunan adına hareket ettiğini üçüncü kişiye bildirmesidir.

Doğrudan doğruya temsil ilişkisinde temsilci, üçüncü kişiyle yaptığı hukukî işlemin tarafı olmaz⁹². Temsilci aracılığıyla yapılacak tevdimin muteber olabilmesi için, gerekli olan ehliyet şartı, sözleşmenin tarafı olan mûdinin şahsında aranacak olup, temsilci veya mümessilin ayırt etme gücüne haiz olması yeterlidir. Doğrudan doğruya temsilci ile temsil olunan arasında muteber bir temsil ilişkisinin kurulabilmesi için, temsil olunanın (mûdi) fiil ehliyetinin tam olması gerekir. Öyleyse, geçerli bir temsil yetkisine sahip temsilci, emtiayı umumî mağazaya tevdi ederek gerekli saklama sözleşmesini de mûdi adına yapabilir. Temsilcinin, üçüncü kişi konumunda olan umumî mağaza ile yaptığı işlemlerin hüküm ve sonuçları herhangi bir ek işleme gerek duyulmaksızın mûdiye etki edecektir. Emtianın umumî mağazaya tevdi neticesinde kurulacak saklama sözleşmesinin tarafı, umumî mağaza ile mûdi olup, doğrudan doğruya temsilci sözleşmenin tarafı olmayacaktır. Dolayısıyla temsilci vasıtasıyla getirilen emtiaya ilişkin hakka dayanmayan tevdimin söz konusu olması için ya temsilcinin temsilci sıfatını umumî mağazaya bildirmemesi, TBK.'nın 43. maddesinde yer alan gaipliğine karar verilmiş olması, fiil ehliyetini kaybetmesi veya iflâs etmiş olması durumlarından birinin gerçekleşmesi gerekir⁹³.

Emtianın tevdi edilmesi iki taraf arasında gerçekleşir. Dolayısıyla ikili bir ayırım yapmak gerekir. Birinci ayırım mûdiden kaynaklı sebeplerle hakka dayanmayan tevdi, ikinci ayırım ise umumî mağaza işletici tarafından hakka dayanmayan tevidir. Birinci ihtimâlde mûdi veya mûdi gibi hareket edebilecek ticarî mümessilin, emtia üzerinde hak sahibi olmayabileceği gibi hak sahibi olmasına rağmen teslim edilen malın mevzuata uygun olmaması sayılabilir. Örneğin, malın gerçek sahibi olan mûdinin, gümrük mevzuatımıza göre serbest dolaşım ürünü olmayan bir tıbbî ürünü (örn. Türkiye'de satımı yasak olan bir ilaç) umumî mağazaya teslim etmesi hâlinde umumî mağaza işleticisi kabul etmiş ve karşılığında makbuz senedi ve varant tanzim etmiş olsa dahi bu ilişkinin hakka dayanmayan bir tevdi

⁹² Kılıçoğlu, Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Bası, Ankara 2012, s.226

⁹³ Kılıçoğlu, Ahmet M., a.g.e.,s.240

olacağı aşikârdır. Zira Kanun, serbest dolaşım ürünlerinin umumî mağazaya kabulünü öngörmüştür.

İkinci ayırmada ise umumî mağaza sahibinin mevzuata uygun hareket etmemesi nedeniyle gerçekleşebilecek usulsüzlüktür. Örneğin Kanun'un aradığı şart olan Bakanlık iznini almış olmak eksik ise umumî mağaza, Türkiye'nin en teknik ve fizikî şartları iyi düzeyde olan umumî mağaza özelliklerine sahip bir antrepo da olsa yapılan tevdiler usulsüz olacaktır. Bir diğer örnek olarak Bakanlık iznini almış olsa dahi makbuz ve rehin senedi defterini tüzükte belirtilen şekilde, "firmanın unvanını, varsa özel işaretini taşır ve giderleri şirketçe ödenmek üzere, filigranlı kâğıtlara Bakanlıkça bastırılır (UMT m.21)" hükmüne aykırı olarak defterin filigranlı olmaması veya noter tasdikli olmaması gibi durumlarda da hakka dayanmayan tevididen bahsetmek mümkündür.

2.3. TESLİMDE İYİ NİYET

İyi niyet kavramı, bir olayı bilmek veya bilmemek gibi sübjektif temele dayanır. Öğretide iyi niyet, bir hakkın doğumuna engel olan bir durumun varlığı veya hakkın doğumu için gerekli unsurlardan birinin, olayda yokluğu konusunda gerekli özeni göstermesine rağmen kişideki mazur görülebilen bir bilgisizlik veya yanlış bilgi olarak tanımlanır. İyi niyet hakların kazanılmasına hizmet eder⁹⁴.

İyi niyet kavramına Türk Medeni Kanunu'nun genel hükümler kısmında yer verilmiş olmasından hareketle, iyi niyetin her türlü ilişkide rol oynadığını ve uygulama alanı bulacağını düşünmek ise doğru değildir. İyi niyeti genel bir hüküm olarak düzenleyen TMK m.3 hükmünde ifade edildiği üzere iyi niyet, "Kanun'un hukukî bir sonuç bağladığı durumlarda" bir rol ve öneme sahiptir⁹⁵. Nitekim kanun koyucu, Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve hatta İcra ve İflâs Kanunu'nda, "iyi niyete hukukî bir sonuç bağlanan durumlar"ı özel olarak düzenlemiştir. Bu suretle iyi niyet kavramının hukukî ilişkiler bakımından oynadığı rol, aynen umumî mağazalara emtianın tesliminden önce, teslim anında ve teslimden sonrasında da önem arz etmektedir. Ayrıca, kıymetli evrakın zilyedi olan hâmilin iyi

⁹⁴ Öztan, Bilge, Medenî Hukuk'un Temel Kavramları, 35. Bası, Turan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, s.184

⁹⁵ Adıgüzel, Burak, Yargıtay Kararları Işığında Kambiyo Senetlerinde Bile Bile Borçlu Zararına Hareket, Makale, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, Kayseri 2018, s.131

niyetli olup olmadığının, kıymetli evrakı mûdinin veya umumî mağaza ileticisinin zararına olacak şekilde elinde tutup tutmadığının anlaşılması her somut olayda, o somut durumdaki faktörler esas alınarak belirlenebilir⁹⁶.

Söz konusu hükümler birlikte değerlendirildiğinde, iyi niyete koruma getirilen durumların hiç de az olmadığı; neredeyse bütün hukuk disiplinleri içerisinde iyi niyete şu veya bu şekilde koruma getiren çeşitli hükümlerin mevcut olduğu sonucuna ulaşılabılır⁹⁷.

Taşınır bir malda tasarruf etme yetkisine sahip olmayan kimseden mal satın alan kimse, kural olarak o malda mülkiyet hakkını iktisap edemez. Zira hiç kimse, sahip olduğu haktan fazlasını, bir başkasına devredemez. Ancak, emanet bırakılmış şeylerin zilyedinden mal kazanan kimse, iyi niyetle malı satın almışsa, malın mülkiyetine sahip olur (TMK m.988). Dolayısıyla, Eşya Hukuku'ndaki emin sıfatıyla zilyet tayin edilen kişilerden mal iktisabı umumî mağazalar için de kat'i bir öneme sahiptir.

Bir nakliyeciyeye veya umumî mağazaya tevdi edilmiş emtiayı temsil eden kıymetli evrakın teslimi, emtianın teslimi gibi sonuç doğurur. "Kıymetli evrakı iyi niyetle teslim alan kimse ile emtiayı iyi niyetle teslim alan kimse arasında uyuşmazlık çıkarsa emtiayı teslim alan tercih olunur"(TMK m.980)⁹⁸. Yukarıda ifade edildiği gibi her ne kadar mallar için senet tanzim edilmiş olsa da malı iyi niyetle teslim alanın mal iktisabı korunacağından emin sıfatıyla zilyet tayin edilen umumî mağaza veya ticarî temsilcinin zilyetliği kötüye kullanmaması gerekir.

Malı temsil eden senetlerin (makbuz senedi, varant, konişmento ve taşıma senedi) devri bir tür zilyetliğin devri çeşididir. Umumî mağazaya veya taşıyıcıya teslim edilen mallar karşılığında taşıma senedi, konişmento, makbuz senedi, varant gibi kıymetli evrak niteliğinde senetlerin devri, eşyanın devri niteliğinde sayılacağından bunların devri ile taşıyıcıdaki ve umumî mağazadaki senedin temsil

⁹⁶ Adıgüzel, Burak, a.g.e., s.131

⁹⁷ Akkanat, Halil, Türk Medeni Hukukunda İyi niyetin Korunması, 1. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2010

⁹⁸ Oğuzman, M.Kemal / Seliçi, Özer/Oktay-Özdemir Saibe, Eşya Hukuku, Yenilenmiş ve Mevzuata Uyarlanmış 15. Bası'dan 16. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2013, s.83

ettiği eşyanın zilyetliğinin teslimsiz devri kabul edilmiştir. Bu hususta, evrakın teslimi işleminin geçerli olması aranır⁹⁹.

Bu senetler kıymetli evrak niteliğinde olduğundan, Türk Ticaret Kanunu'ndaki esaslara göre devredilir. Senedin devrinin, mûdiye veya umumî mağaza sahibine bildirilmesi gerekmez. O nedenle senetlerin devri yanında, mûdi veya umumî mağaza sahibi eşyayı bir başkasına teslim etmişse, kanun koyucu, burada malı teslim alan iyiniyetli üçüncü şahsı korur¹⁰⁰. Örneğin; A, malını bir umumî mağazaya bırakmış ve aldığı makbuz senedi ile varantı F'ye devretmiştir. A ayrıca malı iyi niyetli D'ye satmış ve teslim etmiştir. Bu durumda, D'nin iyi niyeti korunur ve mallar üzerindeki zilyetlik D'ye ait olur.

Umumî mağazalara emtianın tesliminde ve teslimden sonraki makbuz senedi ve varantın piyasaya ihracında zilyetliğin kimde ve ne şekilde bulunduğu önemlidir. Zilyetlik iki durumda hukuken önem taşır. Bunlardan biri, emtianın zilyedinin, zilyetliğe yapılan bir saldırıya karşı korunmasıdır; diğeri taşınır bir eşyanın mülkiyetinin devrinde, mâlike zilyetliğin naklidir¹⁰¹. TMK.'nın 973. maddesine göre, “*Bir şey üzerinde fiilî hâkimiyeti bulunan kimse onun zilyedir.*” Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, mülkiyet hakkı kişiye emtia üzerinde hukukî bir hâkimiyet sağlarken, zilyetlik, emtia üzerinde fiili bir hâkimiyet sağlamaktadır.

Mülkiyet ve zilyetlik çoğu zaman bir arada bulunmasına karşın bu husus zorunlu değildir. Zira zilyetlik fiilî bir durumdur, bir hak değildir. Örneğin hırsızlıkla 5 ton buğdayın zilyetliğini ele geçiren şahıs, zilyetliği ele geçirmiş olsa da hak sahibi değildir. Dolayısıyla söz konusu kişi, kendini çiftçi gibi tanıtır Toprak Mahsulleri Ofisi'nin umumî mağaza olarak çalıştırdığı antrepoya malları tevdi etse ve karşılığında malların mülkiyetine dair makbuz senedi almış olsa da makbuz senedi emtiaya bağlı olduğundan makbuz senedini elinde bulundurması kişiye mülkiyet hakkını kazandırmaz.

Umumî mağazalara teslim anında iyi niyet mülkiyetin geçişinde önemlidir. Zira yukarıdaki örnekte olduğu gibi kötü niyeti aşikâr olan hırsızın veya dolandırıcıların malı teslim etmesi ve mallar karşılığında makbuz senedi ve varant

⁹⁹ Oğuzman, M.Kemal / Seliçi, Özer/Oktay-Özdemir Saibe, a.g.e., s.84

¹⁰⁰ Öztan, Bilge, Medenî Hukuk'un Temel Kavramları, 35. Bası, Turan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, s.689

¹⁰¹ Öztan, Bilge, a.g.e., s.671

alması sonrasında bir ücret karşılığı emtiayı temsil eden bu senetleri satması hâlinde mülkiyetin yeni makbuz senedi ve varant hâmiline geçmesinin kabulü mümkün değildir. Kanun koyucu, TMK m.980/2'nin lafzından anlaşılacağı üzere kıymetli evrakı iyi niyetle teslim alan kimseyi, emtiayı iyi niyetle teslim alana göre üstün hakkının olduğunu ifade etmiş ve hakkını koruma altına almıştır¹⁰². Bu durumda evleviyetle, kıymetli evrakı kötü niyetle elinde bulunduran hâmil malın mülkiyetini iktisap edemez. Üçüncü kişilere satmış olsa dahi üçüncü kişiler emtia üzerinde hak sahibi olamaz.

2.4. EMTİA ÜZERİNDE AYNÎ HAK İDDİASI

Aynî hak, maddî nesnelere üzerindeki mülkiyet başta olmak üzere eşya hukukunun konusunu oluşturan hakların genel adıdır. Sahip olunan bir otomobil üzerindeki mülkiyet hakkı, alınan borç karşılığı rehne verilen bir bilezik üzerindeki rehin hakkı örnek olarak gösterilebilir. Umumî mağazalara tevdi edilen malların, mâlik veya mâlikin emir ve talimatı ile çalışan ticarî mümessilince teslim etmediği mallar üzerinde ise emtia sahibinin istihkak iddiası gündeme gelecektir.

İstihkak iddiası bulunan mallar da denilen çekişmeli mallar üzerinde çekişmenin kalkması için açılan davaya istihkak davası denmektedir. İstihkak davası koruyucu bir müessese olup hukuk sistemi içerisindeki birden fazla hukuk dalında farklı konularda açılabilen bir davadır. Zilyet olmayan mâlikin, mâlik olmayan zilyede açtığı bir dava türüdür¹⁰³. Bir bağ çiftçisinin, kendisinin rızası olmaksızın ambarından alınarak umumî mağazaya teslim edilen bir ton üzümün, ilgili umumî mağazada olduğunu öğrenmesi ve umumî mağaza sahibine karşı istihkak iddiası ile dava açması örnek gösterilebilir.

İstihkak iddiası mülkiyet temelli bir dava olmasına karşın eski zilyet malın mâliki olmasa dahi hukuk düzenimizde korunmuştur. Zira zilyetliği rıza dışı elden çıkan eski zilyet, hâlihazır zilyedin hak karinesini çürüterek, kendi karinesine dayanarak taşınır eşyayı geri almak için açacağı davaya da taşınır davası denir¹⁰⁴.

¹⁰² Oğuzman, M.Kemal / Seliçi, Özer/Oktay-Özdemir Saibe, a.g.e., s.84

¹⁰³ Eren, Mülkiyet Hukuku, s.31, Oğuzman, M.Kemal / Seliçi, Özer/Oktay-Özdemir Saibe, a.g.e., s.281-282

¹⁰⁴ Oğuzman, M.Kemal / Seliçi, Özer/Oktay-Özdemir Saibe, a.g.e., s.92

Zilyetliğe dayanan istihkak davası (taşınır davası) ile mülkiyete dayanan istihkak davası karıştırılmamalıdır.

Zilyetliğe dayanan istihkak davasında (taşınır davası), sadece zilyetliğe bağlı hak karinesi davaya esas teşkil eder. Oysa mülkiyete dayanan istihkak davasında davacı bir mülkiyet hakkının olduğunu ispatla mükelleftir. Bir kimse bir mala zilyet olmadan onun mülkiyetini kazanmışsa, sadece mülkiyete dayanan istihkak davası açabilir; zilyetliğe dayanan istihkak davası açamaz. Örneğin yurtdışı yatırımcısı A'nın Arjantin'den alarak Türkiye'de satmak üzere limanda bulunan umumî mağazaya getirdiği 100 tane canlı büyükbaş hayvanın aradan geçen zamanda bazılarının doğum yapması hâlinde buzağılar üzerinde zilyet olmadan, maliki olur ve mûdi mülkiyete dayanan istihkak davası ile buzağuları ister.

Emin sıfatıyla zilyetten iyi niyetle kazanılan mülkiyet veya sınırlı aynî hak herkese karşı dermeyan edilebilir. Mülkiyet iktisap edilirse hak sahibinin mülkiyet hakkı ve daha önce tesis edilmiş olan sınırlı aynî hakları (mesela devredenin rehin hakkı) sona erer. Sınırlı bir aynî hak, söz gelimi rehin hakkı iktisabı hâlinde, mülkiyet hakkı da bu hakla sınırlanmış olur ve söz konusu sınırlı aynî hak daha önce kurulmuş olanlara karşı öncelik kazanır. Makbuz senedinden koparılan ve bir sınırlı aynî hak olan rehin hakkını temsil eden varantı emin sıfatı ile zilyetten iktisap edildiği takdirde, önceden kurulan sınırlı aynî hakların önüne geçer. Bir sözleşmeye istinaden malı elinde bulunduran, ancak tasarruf yetkisini haiz olmayan emin sıfatıyla zilyet, malın iyi niyetli üçüncü şahsa devredilmesi nedeniyle hak sahibinin uğradığı zararı, akde aykırı davranıştan doğan tazminata ilişkin TBK. m.112 vd. maddeleri uyarınca ödemekle yükümlü olur¹⁰⁵.

Hakka dayanmayan tevdiye umumî mağazaya bırakılan mal ve hububata dair geri isteme hakkı, TTK'da ve UMK'da özel süreler takdir edilmediği için genel hükümlerdeki on yıllık zamanaşımına tâbidir¹⁰⁶.

2.5. MALI ÇEKEN EMTİA SENEDİ HÂMİLİNİN HAK İKTİSABI

Umumî mağazaya teslimden sonra emtiaların maliki olan makbuz senedi ve varant hâmili ticaretinin bir parçası olarak takdir ettiği değerinde senetleri teslim

¹⁰⁵ YHGK. 30.09.1964 (Adalet Dergisi 1965, s.727).

¹⁰⁶ Tiftik, Mustafa, a.g.e., s.103

etmesi hâlinde salt makbuz senedinin yeni hâmilî ile mülkiyet hakkına dayanarak malları umumî mağazadan çekme hakkını haiz olur. Ancak, varanttan kaynaklı rehin hakkı saklı tutulur.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi, TMK'nın 980'inci maddesinin birinci fıkrası, emtiayı temsil eden kıymetli evrakın teslimini o emtianın teslimi ile aynı sonucu doğuracağı öngörülmüştür. Fıkra hükmünde geçen "teslim" kelimesini Türk Ticaret Kanunu'muzun "kıymetli evrak" ile ilgili hükümleri (TTK. m.645 vd.) çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bilindiği üzere, "kıymetli evrakta hak ile senet birbirine bağlıdır" (TTK. m.645). Senede bağlanmış olan mülkiyet veya başka bir aynî hakkın devri, kıymetli evrakın devri ile mümkün olur. Kıymetli evrakın devri için de, senet üzerindeki zilyetliğin devri (hâmile yazılı kıymetli evrak dışında) yeterli değildir. Keza, emre muharrer senetlerde ciroya, nâma yazılı senetlerde yazılı bir devir beyanı gerekir (TTK. m. 645)¹⁰⁷.

Emtiayı temsil eden kıymetli evrak vasıtasıyla (kıymetli evrak hükümlerine göre) zilyetliğin ve mülkiyetin devredilmesi hâlinde, bu hak intikalinin malı elinde bulunduran kişiye (örneğin nakliyeciyeye) karşı ileri sürülebilmesi için, TMK. m.979/2'de belirtilen ihbara gereksinim duyulmaz. Öyle ki, mal sadece kıymetli evrakın verilmesi hâlinde teslim edilebilir (TTK. m.646). Kıymetli evrakı almadan malı gönderene teslim eden nakliyeciyeye, kendisine hiçbir ihbar yapılmamış olsa dahi, kıymetli evrakı elinde bulunduran yeni mâlike karşı sorumludur.

Kıymetli evrak niteliğini haiz olmayan (örneğin vestiyerde verilen teslim fişi, yük makbuzu, Kanun'un aradığı şekil şartlarına uygun olmayan konişmento, gibi) emtia ile ilgili evrakın, eşyanın zilyetliğini ve netice itibariyle mülkiyetini nakletmek amacıyla teslim edilmesi hâlinde ise hukukî durum, TMK m.980'e göre değil zilyetliğin havalesini düzenleyen, daha önce de incelediğimiz TMK'nın 979. maddesine göre tayin edilir.

¹⁰⁷ Reisoğlu, Safa, Türk Eşya Hukuku, C.1, 6. Bası, Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 440, Ankara 1980, s.61

2.6. RIZA DIŞI ELDEN ÇIKAN MALLARIN UMUMÎ MAĞAZAYA TESLİMİ

2.6.1. İyi Niyetin Korunduğu Hâller

Emtiayı temsil eden senedin hak sahibi tarafından (örn. göndericisi) bir kimseye, emtianın da fer'i zilyedi (örn. nakliyecisi) tarafından başka bir kimseye devredilmesi durumunda, hem emtiayı temsil eden senedi hem de emtiayı iktisâp edenler iyi niyet sahibi olabilir. Kanun Koyucu, bu durumlarda iyi niyet sahibi kişileri koruyan hükümler sevk etmiştir. Öğretide 'güvenin korunması' kavramı olarak ifade edilen durumda umumî mağazaya tevdi edilen mala ve mallar karşılığında tanzim edilen senetlerde de iyi niyetli iktisap hâllerinde TMK m.988 hükmü uygulanır.

Bir taşınırın emin sıfatıyla zilyedinden, o şey üzerinde iyi niyetle mülkiyet veya sınırlı aynî hak edinen kimsenin edimi, o zilyedin bu tasarruflarda bulunma yetkisi bulunmasa bile korunur¹⁰⁸(TMK.m.988). Diğer bir husus, kötü niyetli veya ağır kusurlu harekette, emtia senedini devralırken, devralanın kim olduğuna veya devredenin yetkili olup olmadığına bakılmaz, devralanın devir anında iyiniyetli olması kâfidir¹⁰⁹.

Hükmün uygulanabilmesi için aynî hakkı devreden veya kuran kimse malda emin sıfatı ile zilyet olmalıdır. Bu durumdaki ana saik, mâlikin maldaki zilyetliğini devam ettireceğine dair güvendiği bir şahsa malını teslim etmiş olmasıdır. Bu kişi bir fer'i zilyet (umumî mağaza, rehin alan, kiracı, vs.) olabileceği gibi, başkası için zilyet (ticarî mümessil, nakliyecisi vs.) de olabilir¹¹⁰. Müşterek zilyetlikte zilyetlerden her biri diğerine nazaran emin sıfatı ile zilyet durumundadır. Bütün bu durumlarda mâlik kendisi için risk teşkil eden bu hâli kendi rızası ile ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Kanun, kendi güveninin tehlikelerine katlanma yükümlülüğünü mal sahibine yüklemiştir. Şayet güveninde aldanmış ve malı kendisine verdiği kimse yetkisiz olarak bunda tasarruf etmiş ise, bunun sonuçlarına mâlik katlanmalıdır. Buna karşılık

¹⁰⁸Bu maddenin zorunlu sonucu eski malikin mülkiyet hakkını kaybetmesi veya sınırlı aynî hakka katlanmasıdır. Bu durumda bir aslen kazanmanın mı, yoksa tesisen kazanmasının mı gündeme geleceği tartışmalıdır.

¹⁰⁹TMK m. 988 ve m.990 açısından da aynı şekilde iktisap anı esastır. Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami, Medenî Hukuk, Giriş-Kaynaklar-Temel Kavramlar, 21. Bası, İstanbul 2015, s. 249 ve 252.

¹¹⁰Galeri sahibi, galeriye bırakılan otomobilin emin sıfatıyla zilyedir. Y. 13. HD. 06.06.1983, 3326 E. 4760 K. (YKD.1984/2 s.271)

zilyet yardımcıları emin sıfatıyla zilyet sayılmazlar¹¹¹. Bu durumda, umumî mağazalara teslim edilen mallarda, tevdi konusu malın mâliki tarafından tevdiatın yapılması hâlinde emin sıfatıyla zilyet olacağı aşikârdır. Zira, umumî mağaza işleticisi tıpkı saklama sözleşmesinde olduğu gibi koruma ve muhafaza etme yükümlülüğünü borçlanmaktadır. Bu işleri yaparken umumî mağaza işleticisinin malları satma gibi bir yükümlülüğü bulunmamakta; sadece mallar karşılığında makbuz senedi ve varant verme, malın en güvenilir ve uygun koşullarda saklanmasını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Mâlik, malı rızası ile emin sıfatıyla zilyede bırakırken rızası sakatlanmış ve şayet emin sıfatıyla zilyede bırakma işlemi hile veya tehdit sonucu gerçekleşmiş ise ortada bir rızadan söz edilemez ve zilyet aslında emin sıfatı ile zilyet değildir. Fakat rıza hatalı ise, bu takdirde TMK m. 988'in ruhu ve TBK. m.35 göz önünde tutulursa, hata sonucu da olsa bir kimse malı başkasına rızası ile bırakmışsa, bu durumda zilyetliğin emin sıfatıyla zilyet kabul edilmesi gerekir¹¹². Zira bu hâlde düştüğü hatanın sonuçlarına hataya düşenin katlanması Kanun'un ruhuna uygun düşer¹¹³. Bu hususta değinilmesi gereken husus ise umumî mağazalara tevdiat yapan kişilerin Toprak Mahsulleri Ofisi'ne hububatını teslim eden çiftçi gibi değil tacir olmalarıdır. Dolayısıyla umumî mağazalara tevdi edilen mallara ilişkin hem tevdi edenin, hem tevdi alanın hem de piyasada tedavül edilen senet üzerindeki cirantaların irade sakatlığı hâllerinin somut durumlara göre takdir edilmesi gerekir. Zira umumî mağazacılık müessesesi ticarî bir iştir ve alelâde teslim gibi gündelik işlermiş gibi düşünülmemelidir. O hâlde, tarafların umumî mağazacılığa dair bir teslim, tevdiat işi yapılırken daha dikkatli ve özenli davranmalarının bir zorunluluk olduğu kabul edilmelidir.

Aynî hak iktisâbındaki sakatlık, tasarrufu yapanın tasarruf yetkisi bulundurmaması dışındaki bir sebepten (örn. Ehliyetsizlikten, narkoz etkisinden, yüksek derecede alkolün etkisinden) ileri geliyorsa, TMK m. 988 uygulanmaz ve kazananın iyi niyetle hak iktisabı korunmaz.

¹¹¹Zilyet yardımcıları malda zilyet değildir. Reisoğlu, Safa, Türk Eşya Hukuku, 7. Bası, Ankara 1984., s.63

¹¹²Emin sıfatıyla zilyede bırakılan malın içindeki definenin de emanet bırakılmış sayılacağı. Bkz. Honsell/Vogt/Geiser., Art. 933, "Basler Kommentar, Obligationenrecht I-II", Basel-Genf-München, 2007 N.18.

¹¹³ Tekinay, Selâhattin Sulhi, "Eşya Hukuku", 3. Bası, İstanbul 1978, s.131

Öte yandan TMK m.988, emin sıfatıyla zilyetten aynî hak (mülkiyet veya sınırlı aynî hak) kazanılmasını da korumaktadır. Kişisel hak kazanılması hükmün kapsamı dışındadır. Fakat kişisel hak sahibinin hapis hakkı varsa, bu açıdan korunur (TMK m.950 vd.). Aynî hakkı kazandığını ispat ise bunu iddia edene düşer. Örneğin; bir umumî mağazaya malını tevdi eden ve karşılığında makbuz senedi ve varantı alan hak sahibi ile umumî mağaza işletici arasında, malların bakımı, muhafazası, tahmini antreпода kalma süresi, fiyatlandırması gibi hususlarda alelâde ardiyeci gibi sözleşme tanzim edilecektir. Bir an için mal sahibinin mallarını satmadığı veya ciro ile teslim ettiği hâlde yeni hâmilin malları çekmediği durumlarda umumî mağaza sahibinin bir alacak hakkı doğar. Ticarî hapis hakkının doğumu için her iki tarafın da tacir olması gerekir. TMK'nın 950. maddesi gereği, hatta umumî mağazacılığa ilişkin sözleşmenin de ticarî iş sayılacağı gözetildiğinde 2. fıkra hükmü ile umumî mağaza sahibinin mallar üzerinde hapis hakkını kullanmasında bir sakınca yoktur.

Para ve hâmile yazılı senette iyi niyet daha geniş bir ölçüde korunmuş olsa da umumî mağazalar, para ve hâmile yazılı senet kabul edemeyeceğinden ve Kanun'da ifade edilen "mal ve hububat" statüsünde de olmadıklarından tevdiye iyi niyetin korunmasında bir önem arz etmemektedirler.

2.6.2. İyi Niyetin Korunmadığı Hâller

Kişiler, hakkın kazanılmasına engel olan bir durumun varlığı ya da hakkın kazanılması için gerekli olan şartların yokluğu konusunda bilgi sahibi iseler ya da bilgi sahibi olabilecek iseler iyi niyet iddiasında bulunamazlar. Önceki cümlede ifade edilen "bilgi sahibi olabilecek" sözünü umumî mağazalar için düşünmek gerekirse, Türk Medenî Kanunu'nun alelade iyi niyet kurallarından ziyade umumî mağaza işletmesinin ticarî bir işletme olması ve söz konusu tevdi karşılığında makbuz senedi ve varant ihracını yapmanın tartışmasız bir ticarî iş olduğunu söyleyebiliriz. Bunun doğal bir sonucu olarak da umumî mağaza sahibinin tacir olmanın hüküm ve sonuçlarına katlanması gerekir. Tacir olmanın sonuçlarından birisi de basiretli (işin sonunu gören, anlayan) bir iş adamı gibi hareket etme zorunluluğudur. Öyleyse umumî mağazaların "bilgi sahibi olabilecek durumda iseler" ifadesinden anlaşılması gereken sıradan depoculuk faaliyetindeki gibi değil, mümkün olan en yüksek dikkati göstermektir.

Sahibinin elinden rızası dışında çıkmış menkul bir emtiada (yani çalınmış, gasp edilmiş, unutulmuş, kaybedilmiş emtiada) üçüncü kişilerin iyi niyetleri korunmaz. Bu durumda asıl sahip olan kişi 5 yıl içerisinde durumu öğrenir ve üçüncü kişiye taşınır davası açarak malını iade ister ise üçüncü kişi iyi niyetli olduğunu ileri sürerek malın mülkiyetini kazandığı dermeyanında bulunamaz. Herkes aldığı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade eder.

Bunlar taşınır davası açılabilceğini daha önce ifade ettiğimiz malın çalınmış, kaybedilmiş veya diğer herhangi bir suretle irade dışı elden çıkmış olduğu hâllerde olan kazanmalardır (TMK. m.989). Bu hâllerde üçüncü kişinin iyi niyeti korunmaz¹¹⁴. Fakat para ve hâmile yazılı senetler bu kuralın dışındadır (TMK. m.990)¹¹⁵.

2.6.3. İyi Niyetin Kısmen Korunduğu Hâller

Para ve hâmile yazılı senetler dışında, çalınmış, kaybedilmiş veya diğer herhangi bir suretle irade dışı elden çıkmış bir mal açık artırmada, bir pazarda veya benzer eşya satan bir kimseden edinilmiş ise, iyi niyetli kazanan kısmen korunur. Bu hâlde iyi niyetli kazanan ancak ödediği bedel kendisine geri verilirse malı geri vermeye mecbur olur (TMK. m. 989/2).

Buradaki pazar veya benzeri eşya satan bir yer deyiminden umumî mağazaların anlaşılması gerekir. Zira, umumî mağazalarda satış işlemi gerçekleşmez. Umumî mağazalardaki emtiaya ilişkin satışlar, makbuz senedinin ciro ve teslimi ile olup, umumî mağazanın görevi malı satmak değil, makbuz senedini getirene malı teslim etmektir. Dolayısıyla umumî mağazalardan emtia alımının söz konusu olmayacağına ve TMK. m.989 kapsamında bir satış yeri olmadığına dikkat etmek gerekir. Öyleyse Medenî Kanun'un iyi niyetin kısmen korunduğu hâller kapsamına da umumî mağazayı dâhil etmek doğru olmayacaktır.

Umumî mağazalardaki emtianın gümrüklenmemiş mal ve hububat statüsünde olması; gümrükten geçmeyen veya unutulmuş, kaybedilmiş gümrük eşyası satış mağazasındaki mallar gibi olmasını akla getirmektedir. Gümrük satış sistemiyle

¹¹⁴ Bu husustaki eleştiriler için bkz.; Esener, Turhan, "Menkul Eşyanın İhtisabında Görünüşe İtimat Prensibinin Ehemmiyeti", AÜHFD. 1959, sayı 1-4, s.260 vd.

¹¹⁵Oğuzman, Kemal / Seliçi, Özer / Oktay Özdemir, Saibe, "Eşya Hukuku" Yenilenmiş ve Mevzuata Uyarlanmış 16. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2013, s.118

karıştırılmasına elverişli bir benzerlik söz konusu ise de başta araçlar olmak üzere, elektronik eşya, mutfak eşyası, mobilya, tekstil ürünleri, ayakkabı, çanta ve aksesuarlar ile tüketilebilir nitelikteki gıda ürünlerinin Gümrük Müdürlüğü'nün unutulmuş eşya için uyguladığı satış ile karıştırmamak gerekir.

Umumî mağazacılık faaliyeti ile uğraşan işletmelerin isimlerinde geçen “mağaza” kelimesi, bizi bunların muhtelif eşyanın ticareti ile uğraşılan işyerleri olduğu yanılgısına sevk etmemelidir¹¹⁶. Umumî mağazaların asıl görevi malı muhafaza etmek ve mallar karşılığında emtia senetleri (makbuz senedi ve varant) düzenlemekle sınırlıdır.

2.7. HAKSIZ ZİLYEDİN VE UMUMÎ MAĞAZANIN İADE BORCU

Emtia üzerindeki hâkimiyeti hukukî bir nedene dayanmayan ve aleyhine açılan dâvalar sonucu malı iade etmek zorunda kalan zilyet, mala zilyet olduğu süre içinde iyi veya kötü niyetli olmayan zilyet olmamasına göre bazı talep haklarına sahip olur ve birtakım yükümlülükler altına girer. Zilyetliğin iadesine uygulanacak hükümler, iade ile yükümlü zilyedin, iyi niyetli veya kötü niyetli olmasına göre değişir.

Başlangıçta iyi niyetli zilyet olan bir kimse, bu süre içinde bir hak kazanamamışsa, iyi niyetli olduğu süre içinde iyiniyetli zilyetlik sonraki dönem için iyi niyetli olmayan zilyetlik hükümlerine tâbi olur. İyi niyetli zilyet malı iadeye yükümlü olduğu anda emtiayı son hâline göre iade etmekle yükümlüdür. Malı elinde bulundurduğu süre zarfında malın uğramış olduğu zarardan ve hasardan sorumlu değildir. Örneğin hırsızlık sonucu elde edilen çanak, çömlek, çini ve porselen gibi kırılmaya müsait araçları umumî mağazaya teslim eden A şahsı, teslimden bir süre sonra yakalanmıştır. Malların hırsızlık sonucu umumî mağazada bulunduğu tespit edildiğinde umumî mağaza işleticisi özen yükümlülüğüne uymamış ve malların bir kısmını kötü niyeti olmaksızın kırılmasına neden olmuş olsa bile, emtiayı iade etmesi gerektiği zaman söz konusu zararın tazmini cihetine gidilmesinde ödeme yükümlülüğü yoktur. Umumî mağazadaki mallar için birden fazla makbuz senedi düzenlenmiş ve umumî mağazada bulunan malların bir kısmı çekilmiş olduğu takdirde, umumî mağaza elde kalan kısım için iade ile yükümlüdür.

¹¹⁶ Can, Mertol, Kıymetli Evrak Hukuku, İmaj Yayınevi, Ankara 2015, s.201

Daha önce örnek olarak verdiğimiz gibi Arjantin'den gelen büyükbaş canlı hayvan tevdiinde de hayvanların doğum yapması hâlinde artan sayının da iadesi gerekir. Ancak, iyi niyetli olan umumî mağaza sahibi, birtakım masraflar yapmışsa bunlardan zorunlu ve faydalı masrafların ödenmesini talep edebilir.

İyi niyetli umumî mağaza işleticisi, talep ettiği zorunlu ve faydalı masrafları temin edemediği takdirde emtiayı iadede kaçınabilir(TMK m.994). Buradaki durum TMK. m.950'de düzenlenen genel hapis hakkından farklıdır. Burada iyi niyetli haksız zilyet, masraflarının temini için, emtiayı sattıramaz. Burada sadece iadede kaçınma gündeme gelir. Bir nevi malları iade etmeyerek sadece, malının iadesini isteyen masrafları ödemeye zorlar.

Emtia üzerindeki zilyetliğinin hukuken geçerli bir nedene dayanmadığını bilen veya bilmesi gereken iade yükümlüsü zilyede iyi niyetli olmayan haksız zilyet denir. İyi niyetli olmayan umumî mağaza işleticisi yukarıda sayılan hakların çoğundan mahrum kalır. Umumî mağaza işleticisi eşyayı aldığı hâliyle iade etmekle yükümlüdür. Mala gelen her türlü zarar ve hasardan sorumludur. Bu tazminat aslen haksız fiile dayanan bir tazminattır, ancak kusur aranmaz. İyi niyetli olunmadan malların yedinde tutulması yeterlidir. Lâkin haksız fiile ilişkin doğal bir tazmin şartı olan illiyet bağı umumî mağazanın kötü niyetli olması hâlinde dahi aranır. Eğer mala ilişkin olarak ortaya çıkan zarar ve hasar, malı talep edenin yedinde iken de doğacaksa, o zaman kötü niyetli zilyet de sorumlu olmaz. İyi niyetli olmayan umumî mağaza işleticisi faydalı ve lüks masrafları isteyemez. Sadece zorunlu masrafları isteyebilir ancak emtialar üzerinde iyi niyetli olması halinde kullanabileceği hapis hakkını burada da kullanamaz.

2.8 UMUMÎ MAĞAZA SAHİBİNİN HAPİS HAKKI

Alacaklının, borçluya ait olan ve teslim edenin rızasıyla zilyetliğinde bulundurduğu taşınır eşyayı veya kıymetli evrakı, borcun vadesinin gelmesi ve niteliği gereği söz konusu eşyanın alacak ile bağlantısının bulunması hâlinde, borç ifa edilinceye kadar malları iadede kaçınmak ve gerektiğinde paraya çevirterek alacağını tahsil etme yetkisi veren hakka hapis hakkı denir (TMK 950/I). Umumî mağaza sahibinin hapis hakkının teessüs edebilmesi için; borçluya ait mal veya hububata, onun rızasıyla zilyet olması (emin sıfatıyla zilyetlik) ve muaccel bir

alacağın doğmuş olması gerekir. Bir diğer şart ise hapis hakkının bertaraf edilmemiş olmasıdır.

Hapis hakkı hukukî niteliği itibariyle aynı bir teminat mahiyetindedir. Zira TMK m.953/I'e göre "*Borç yerine getirilmez ve yeterli güvence de gösterilmezse alacaklı, borçluya daha önce bildirimde bulunarak, hapsedtiği şeylerin teslimine bağlı rehin hükümleri uyarınca paraya çevrilmesini isteyebilir.*" ifadesiyle borcun tahsilinin garanti altına alması sağlanmıştır¹¹⁷.

Diğer kıymetli evrak türleri gibi makbuz senedi ve varant da *taşınır* niteliğindedir. Bu itibarla TMK. m. 950 uyarınca makbuz senedi ve varantlar da hapis hakkına konu olabilir. Makbuz senedi ve varanttaki hapis hakkı, şüphesiz kambiyo senetlerindeki ve nâma yazılı senetlerdekinin aksine farklı bir bakış açısıyla irdelenmesi gereken bir husustur. Zira, makbuz senedi umumî mağazada bulunan mallardaki mülkiyet hakkını, varant ise bu mallar üzerindeki rehin hakkını temsil eder. Dolayısıyla senetler üzerinde hapis hakkını kullanan alacaklı, malların umumî mağazadan çekilmesine ve sattırılmasına da engel olur. Bu durumda borçlunun durumu kambiyo senetlerindeki durumun aksine ziyadesiyle ağırlaşmış olacaktır. Zira, malların sahibi vade gününde borcunu ödemezse makbuz senedi sahibi malları çekebilir ve vadesi gelmesine rağmen alacağını alamazsa makbuz senedini teslimden imtina ederek hapis hakkını kullanabilir. Ezcümle, bu durumdaki hapis hakkının kıymetli evrak olan makbuz senedi ve varant üzerinde kullanılacağı aşikârdır. Bu durumda mallar üzerindeki bir hapis söz konusu değildir. Ancak, senedin temsil ettiği hakkın mallar üzerindeki tasarruf yetkisi olması sebebiyle, dolaylı olarak mallar üzerinde de hapis hakkının kullanıldığı söylenebilir. Doğrudan mallar üzerinde hapis hakkını ise bu konuda tek yetkili olan umumî mağaza sahibi kullanabilecektir.

Umumî mağazacılıktaki hapis hakkı TBK'daki ödemezlik def'inin bir tezahürüdür. Ödemezlik def'i karşı tarafa edimi muaccel olan alacaklının, kendi borcunun ifa edilmediği veya ifasının teklif edilmediği müddetçe, edimi ifadan kaçınma hakkını tesis eder. Saklama sözleşmesi, kural olarak saklatanın yararına olarak yapılmış eksik iki taraflı bir sözleşmedir. Buna karşılık umumî mağazacılıkta, lisanslı depoculuk ve ardiyecilik gibi saklamayı ücret karşılığında yapılan bir iş

¹¹⁷ Adıgüzel, Burak, Taşıma Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s.62

hâline sokan sözleşme ilişkisi olduğundan iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliği taşır¹¹⁸.

¹¹⁸ Koç, Nevzat, Mak. Vedia Alanın Ödemezlik Def'i ve Hapis Hakkı, İzmir, 2019, s.426

BÖLÜM III

MAKBUZ VE REHİN SENEDİ (VARANT)

3.1. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN EMTİA (EŞYA HUKUKU) SENEDİ VASFI

Eşya hukuku senetleri, aynî hak nev'inden bir hakkı münderecatında barındırır. Başka bir ifadeyle, bir aynî hakkın mündemiç olduğu senetlere, “Eşya Hukuku Senedi” denilir. Kanun’da içinde eşya hukukuna ait bir hakkın mündemiç olduğu senetlerin hepsini birden kapsayan bir ifadeye yer verilmemiştir. Eşya Hukuku senetlerinde, sadece taşınır bir mala ilişkin bir aynî hakkın mündemiç olması mecburiyeti yoktur. Bu sebeple; “Eşya Hukuku Senetleri” ifadesinin kullanılması daha muteberdir. İpotekli borç senedi (TMK m.898), irat senedi (TMK m.903), makbuz senedi (TTK m.834), varant (TTK m.835) ve konişmento (TTK m.1228) en önemli eşya hukuku (emtia) senetleridir¹¹⁹.

Makbuz senedi ve varant, bir şahsa veya müesseseye muhafaza edilmek veya ticarî faaliyette bulunmak niyetiyle tevdi edilen mala dair aynî bir hakkı temsil eden, dolayısıyla senet vasıtasıyla malların mülkiyetinin devredilmesini, mallar üzerinde mülkiyetin sınırlanmasını sağlayan rehin hakkı kurulmasını veya malın tevdi olunan yerden geri alınabilmesi imkânı sağlayan, cirosu mümkün senetlerdir¹²⁰.

Makbuz senedi, tevdi edilen malların çıplak mülkiyet hakkını temsil eder. Buna karşılık varant ise, tevdi edilen mallar üzerinde rehin hakkını gösterir. Sınırlı aynî haklardan olan rehin hakkının başka bir şekilde kullanıldığı kıymetli evrak bulunmamaktadır. Kambiyo senetlerinde ise sadece ciro esnasında (rehin cirosu) gündeme gelir.

¹¹⁹ Öztan, Fırat, Kıymetli Evrak Hukuku, 23. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2019,s.32-33

¹²⁰ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer,a.g.e., 2019, s.363-364

Makbuz senedi ve varantın her ikisi de kanunen emre muharrer senetlerdir (TTK m.838/1). Dolayısıyla TTK'nın 832 vd. düzenlemelerindeki özel hükümler saklı kalmak üzere, niteliklerine uygun düştüğü ölçüde emre yazılı senetlere ilişkin hükümlere tâbidir. Emre yazılı senet kavramı, Türk Ticaret Kanunu'nun 824. maddesinde tanımlanmıştır. Anılan madde hükmüne göre, “emre yazılı olan veya kanunen emre yazılı sayılan evrak, emre yazılı senetlerdendir”. Buna göre emre yazılı senetler kendi içinde ikiye ayrılabilir. Bunlardan ilki, kanun koyucu tarafından, “kanunen emre yazılı senetler” olarak kabul edilir ki makbuz senedi ve varant kanunen emre yazılı senetlerdendir; diğeri ise esas itibariyle emre sayılmayan bazı senetlere “emre” kaydının konulması suretiyle senet emre yazılı hâle getirilir (iradî emre muharrer senet).

“Kanunen emre muharrer senet (gesetzliche Ordrapapiere)”, belli bir gruba dâhil senetleri ifade eder. Bu vasfa dâhil senetlerin emre muharrer olduğu kabul edilir. Meselâ, kambiyo senetlerinin emre yazılı olduğu kabul edilir¹²¹. Ayrıca, kambiyo senetlerinin emre yazılı senet olması kabul edildiği gibi makbuz senedi ve varant da bir “menfi emre kaydı” senette zikredilmedikçe kanunen emre yazılı senetlerdir.

Emtiayı temsil eden bu senetlerin¹²² (makbuz senedi ve varant) teslim edilmesi, emtianın teslimi gibi sonuç doğurur (TMK m.980/1). Ancak, bu kural istisnasız değildir. Örneğin, makbuz senedini iyi niyetle tevdi alan bir şahıs ile emtiayı (malı/malları) iyi niyetle tevdi alan şahıs arasında uyuşmazlık vuku bulursa, emtiayı teslim alan tercih olunur (TMK. m.980/2). Emtiayı temsil eden senetlerin teslimi suretiyle gerçekleşen devirde, mûdiye, malların karşılığı olarak teslim edilen makbuz senedi ve varant gibi senetlerin devri ile mülkiyet veya rehin hakkı yeni hâmile geçer. Bu hâlde, umumî mağazadaki ürünün mülkiyetini temsil eden makbuz senedinin bir başkasına ciro ve teslim edilmesi ile mal üzerinde dolaylı aslî zilyetlik kurulur ve mülkiyetin devri sağlanmış olur. Mal ve hububatın rehnini sağlamak

¹²¹Öztan, Fırat, Kıymetli Evrak Hukuku, Güncelleştirilmiş 23. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara,2019, s.43

¹²²Doğanay: emtia senetlerini, “bir taşıyıcıya veya bir depo veya antrepoya tevdi ile mallara mukâbil taşıyıcı veya depo sahibi tarafından verilip malı ‘temsil eden’ senet” olarak tanımlamaktadır. Bu nev’i bir senedin hâmile olan kimse, senedin ibrazında malların kendisine teslimini talep hakkına sahiptir. Konişmento, taşıma senedi, makbuz senedi ve varantlar, hepsi de emtia senedi grubuna dâhil senetlerdendir.” Doğanay s.1694

amacıyla düzenlenen varantın başkasına devri hâlinde de malın dolaylı fer'i zilyetliği kurularak mal o kimseye rehnedilmiş olur (Bkz. TMK m.957/I,II). Yani makbuz senedi ve varantın teslimi ile emtianın dolaylı zilyetliği üçüncü kişiye teslimsiz geçer, doğrudan zilyetlik umumî mağaza sahibinde kalır.

Makbuz senedi ve varantın ikisi de TTK m.834-835 maddeleri uyarınca belirli şekil şartlarına tâbi tutulmuştur. Bu şartlar, aynı zamanda makbuz senedi ve varantın kıymetli evrak olma niteliğini haiz olup olmadığını da belirler. Nitekim, tevdi edilmiş emtia karşılığında bir umumî mağaza tarafından verilmiş olsa dahi Kanun'un aradığı şekil şartlarına uymayan senetler kıymetli evrak vasfını kazanamazlar(TTK m. 833/2).

3.2. MAKBUZ SENEDİ (RESEPİSE)

Makbuz senedi, mûdi tarafından taşınır bir malın umumî mağazaya muhafaza edilmek üzere tevdi edildiğini gösterir, yazılı bir belgedir. Makbuz senedi, malı tevdi eden mûdi ile umumî mağaza sahibi arasında bir saklama sözleşmesinin de olduğunu gösterir. Bu yüzden senet münderecatı, depolamaya ilişkin sözleşme şartlarını da bulundurmaktadır. Bu yönüyle makbuz senedinde böyle bir kaydın bulunması kıymetli evrak hukukunun doğasına aykırılık teşkil etmekte ve karşılıklı iradî serbestliğin detay şartlarının da içeriğinde bulundurup bulundurulmaması gerektiği hususunda tartışmaya açık bir hâle sebebiyet vermektedir. Zira, günümüz ticaretinde özellikle depoculuk ve ardiyecilik faaliyetlerinde faize ilişkin, uyuşmazlık olması hâlinde yetkili olacak adlî merciin neresi olacağına ilişkin, depolama süresinin, ödemenin nasıl ve ne zaman yapılacağının ve sayamayacağımız birçok şartın sözleşmelere yansıdığı görölmektedir. Bütün bu şartların, makbuz senedinde yer alması ise kullanışlı bir senet olma vasfından uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir.

Emtia senetlerinden biri olan makbuz senedi, muhtelif cinslerde olan malların kolayca devredilmesi amacıyla umumî mağazalar tarafından ihraç edilen bir kıymetli evrak türüdür. Makbuz senedi, sadece kendilerini temsil eden senedin el değiştirmesi ile bir mal ya da hububatın bir şahsın mülkiyetinden çıkıp diğerinin mülkiyetine girmesini sağlayabildiği için, ekonomik açıdan yükleme, boşaltma, taşıma gibi masraflardan tasarruf edilmesini sağlar.

Makbuz senedi, mal sahibi tarafından umumî mağazaya teslim edilen mal ve zahireye karşı verilen senettir. Ülkemiz uygulamasında böyle bir kıymetli evrakı

elinde bulunduran tacir, umumî mağazadan dışarı çıkmadan da elinde bulundurduğu makbuz senedini diğer bir kişiye teslim etmiş olmakla, o senette yazılı olan malı da, birlikte teslim etmiş sayılmaktadır¹²³. Taşınmazlar için kullanılan bir ifade olmasına rağmen makbuz senedinin adeta malın tapusu diyeceğimiz bir fonksiyonu vardır. Her ne kadar tapu senedi, kıymetli evrak olmasa da burada kurduğumuz benzerliğin tek sebebi malların mülkiyetini temsil etmesinin yanında tıpkı tapu sicil müdürlükleri gibi güven sağlayan unsurların çokluğudur. Zira, makbuz senedi düzenlemede Bakanlığın devreye girmesi, makbuz senedi çıkarmaya mazhâr tek yerin umumî mağazalar olması ve hatta makbuz senedinin de filigranlı kâğıtlara basılması şartlarında olduğu gibi güveni sağlayacak mekanizmaların çokluğudur.

Makbuz senetleri, ancak umumî mağazalar tarafından tanzim ve tedavüle arz edilebilir. Kıymetli evrak vasfını haiz ve bir malı temsil eden, fakat umumî mağaza olmayan şirket veya şahıs tarafından düzenlenen vesikalar makbuz senedi sayılmaz. Meselâ bir konişmento, eşya taşıma senedi, nakliyeciyeye teslim edilen bir miktar emtia veya hububatı temsilen tanzim edilmiş ve malın mülkiyetini nakle de yarayan kıymetli bir evrak oldukları hâlde, umumî mağazalar tarafından değil, eşya sahibi tarafından tanzim edildiği için makbuz senedi sayılmaz¹²⁴. Makbuz senedi hâmilinin hakları, senedin tedavül kabiliyetine; yani, ciro ile devredilip devredilemeyeceği hususlarına göre, değişiklik arz etmektedir.

Makbuz senedinde, tevdi edilen malın sadece belli bir kişiye devredileceği hususu düzenlenmişse, bu tedavül kâbiliyeti bulunmayan (nonnegotiable warehouse receipts¹²⁵) bir makbuz senedir. Bu tür makbuz senetleri, sadece belirtilen kişiye devredilebilir.

Tedavül kâbiliyeti bulunan makbuz senetleri (negotiable warehouse receipts); makbuz senedi münderecatında, hâmiline (to the bearer¹²⁶) veya herhangi bir şahsın emrine (to the order of¹²⁷) kaydını içerir. Bu hâlde makbuz senedinin ciro ve teslim edilmesi ile malın mülkiyetinin devri sağlanmış olur.

¹²³Doğanay, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 2. Cilt, Olgaç Matbaası, Ankara 1981, s.1695

¹²⁴ Domaniç, Hayri, a.g.e, s.499

¹²⁵ Brayn, E., a.g.e, s.1060

¹²⁶ Brayn, E., a.g.e, s.147

¹²⁷ Brayn, E., a.g.e, s.1123

Makbuz senedi, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin uygulamalarına sıkça konu edilen ve mukâbilinde kredilendirme yoluna gidilen belgelerden birisidir. Öyle ki; 2006 yılında makbuz senedinin kredi vasıtası olması hakkında bir Bakanlar Kurulu kararı alınmıştır. Bu kapsamda umumî mağazalara ilişkin en sık rastlanan uygulama alanı oluşturan 29.05.2006 T. ve 2006/20506¹²⁸ sayılı Bakanlar Kurulu'nun hububat ürünü alımı ve satımı hakkındaki kararının 3. maddesinde umumî mağazacılık muameleleri tanzim edilmiştir.

Emanet alımlarda düzenlenecek makbuz senedi karşılığı kredi kullanımına ilişkin esaslarda; anılan maddenin (a) bendinde Toprak Mahsulleri Ofisi, ürününü emanete bırakan üreticilere belirleyeceği esaslar çerçevesinde avans ödemeye yetkili kılınmıştır. Aynı maddenin (b) bendinde ise bankaların, Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından 2699 sayılı Umumi Mağazalar Kanunu hükümlerine göre düzenlenen makbuz senetlerini teminat olarak gösteren gerçek veya tüzel kişilere kullandıracağı kredilerde Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu¹²⁹ kesinti oranının % 0 olacağı hükme bağlanmıştır. Bankaların, söz konusu krediler münasebetiyle lehe aldıkları ücretler %1 oranında banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbi tutulmuştur. Aynı madde kapsamında kullanılan kredilerin teminatı olan makbuz senetlerinin Toprak Mahsulleri Ofisi'ne ciro ve teslim edilmesi hâlinde, alım ve ödemeye ilişkin esaslar Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından düzenlenir. Toprak Mahsulleri Ofisi, kendisine bağlı olan umumî mağazalarca ihraç edilen makbuz senedini bankalara ibraz ederek kredi kullanan gerçek veya tüzel kişilerin, mal ve hububatlarını Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satmamaları hâlinde, yararlandıkları kredilere dair yıllık faiz oranının azami % 25'ine kadar olan nisabını karşılamaya da yetkili kılınmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun bu düzenlemesi ile hasadını gerçekleştiren üreticinin ürününü TMO depolarında muhafaza ederek çiftçinin depolama ücret ve masraflarından kurtulması sağlanmıştır. Ayrıca, elindeki makbuz senedini bankaya ibraz etmesi ve teminat olarak göstermesi ile mallarını rayiç değere yakın

¹²⁸ Karar Sayısı:2006/10506 Ekli "Hububat Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Tarım Bakanlığı'nın 17.05.2006 tarihli ve 1740 sayılı yazısı üzerine, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 35. maddesi, 20.06.2001 tarihli ve 4684 sayılı Kanunun geçici 3. maddesi ile 13.07.1956 tarihli ve 6802 sayılı Kanunun 33. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 29.05.2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.

¹²⁹Resmi Gazete Tarihi: 26.08.1989 Resmi Gazete No: 20264 12.05.1988 Tarih ve 88/12944 Sayılı Kararnameye İlişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında Tebliğ (Sıra No:6)

satabilmesini ve hatta mallarını bankalardan aldıkları kredilerdeki vade gününe kadar satıp kredi borcunu kapatamamaları hâlinde bunun bir kısım yükümlülüklerinden Toprak Mahsulleri Ofisi'nin sorumlu olacağı düzenlenerek üretimi ve çiftiyi destekler bir yaklaşım sergilenmiştir.

Bu Bakanlar Kurulu Kararı ile çiftçilere krediye ihtiyaç duyduğu zamanlarda ürünün nakde kısa sürede dönüştürebilme imkânı sağlanmış, aynı zamanda mallarını satma endişesine kapılmadan kısa vadede ödemelerini yapabilmesi ve bu surette üretimin aksamasını önleyerek nakit sıkışıklığının asgari düzeyde yaşanacağı bir ortam oluşturulmak istenmiştir. İşbu sebeple kredilerde KKDF kesinti oranı %0'a indirilmiştir.

Toprak Mahsulleri Ofisi'nin makbuz senedi örneğine bir sonraki sayfada yer verilmiştir.

TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ

SERİ NO:.....

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SIRA NO:.....

MAKBUZ SENEDİ DİP KOÇANI TANZİM TARİHİ:.....

Aşağıda nitelikleri yazılı mal, makbuz senedi karşılığında, tevdi edilen emrine veya emri havalesine teslim edilmek üzere tarihinde le işğal eden 'de mukim tarafından 'ne tevdi edilmiş olup bu konu ile ilgili Kanun, Tüzük ve bu senette yer alan hükümlere göre muhafaza edilmektedir.

KURULUŞUMUZA TESLİM EDİLEN ÜRÜNÜN				
CİNSİ	KODU	MİKTARI (kg)	FİYATI(TL/kg)	TUTARI(TL)Rakam ve yazı ile

Bu dip koçandan ayrılan makbuz senedini, hükümlerini kabul ederek teslim aldım

ADI SOYADI :

İMZASI:

TANZİM EDEN:

TC KİMLİK NO :

AÇIK ADRESİ :

TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ

SERİ NO:.....

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SIRA NO:.....

MAKBUZ SENEDİ

TANZİM TARİHİ:.....

Aşağıda nitelikleri yazılı mal, bu makbuz senedi karşılığında, tevdi edenin emrine veya emri havalesine teslim edilmek üzere tarihindele işğal eden 'de mukim tarafından 'ne tevdi edilmiş olup bu konu ile ilgili kanun, tüzük ve bu senette yer alan hükümlere göre muhafaza edilmektedir.

KURULUŞUMUZA TESLİM EDİLEN ÜRÜNÜN				
CİNSİ	KODU	MİKTARI (kg)	FİYATI(TL/kg)	TUTARI(TL)Rakam ve yazı ile

CİROLAR

CİRO EDENİN

CİRO EDİLENİN

ADI SOYADI
CİRO TARİHİ

İMZASI

ADI SOYADI

ADRESİ

- 1-
- 2-
- 3-

Önceki sayfada görüldüğü üzere makbuz senedinin sağ üst köşesinde seri numarası, sıra numarası ve tanzim tarihi yer almaktadır. Senet içeriğinde ise zorunlu olmamasına rağmen emre kaydının bulunduğu, emtia veya zahiresinin tevdiatını sağlayacak kişinin mesleki bilgisi, ikametgâh adresi ve adı, soyadı veya tüzel kişi ise unvanı arandığı görülmektedir. Dip koçanının makbuz senedinden farklılık arz eden yönü; malların türü, ürün kodları, piyasadaki fiyatı ve değerini hakkında yapılan açıklamaları kabul ettiğine ve makbuz senedini teslim aldığına dair tevdi edenin imza altına alınmış beyanı ile umumî mağaza sahibinin imzasıdır. Dip koçanı piyasada tedavüle sokulmadığı için ciro zincirinin başlangıcı veya devamına dair numaralandırma yapılmamıştır.

Söz konusu örnek makbuz senedinde; vergi, resim ve harçların ödenip ödenmediğine, malların sigorta edilip edilmediğine, ödenmiş veya ödenecek giderlere ve malların ekspertiz incelemesinden geçip geçmediğine dair açıklama yapılan bir kısım oluşturulmamıştır. Öyleyse, ülkemizde makbuz senedinin en sık kullanıldığı TMO uygulamasında bile yer almayan mezkûr kayıtların yer almadığı gözetildiğinde, Umumî Mağazalar Kanunu ve Tüzüğü'nde aranan şartlara dair teferruat kısmı olan bu hususların metruklaştığı (uygulanmadığı) aşikârdır. Zira, malların sigortalanıp sigortalanmaması umumî mağazaların, TMO'nun umumî mağaza olarak işlettiği depolarının sorumluluğunda değildir. Zaten çiftçinin gelir durumu çoğu zaman henüz satamadığı ürünleri sigortalatmaya, vergi, resim ve harçlarını ödemeye elverişli değildir. O hâlde TTK m.831 kapsamında kıymetli evrak vasfını haiz olduğu tartışmasız olan örnekteki makbuz senedinin Kanun'un ve Tüzük'ün aradığı şartlara sahip olmaması sebebiyle makbuz senedi olmadığının kabulü, uygulamadaki makbuz senedine dair çerçeveyi daraltır. Bu sebeple, kanun koyucunun bir düzenlemeye giderek TTK m.831'deki aranan şartlara yaklaştırması ve sigortaya, vergilendirilmeye, harç ve resim ödemelerine, eksper raporu almaya dair hususların senet içeriğinde değil, ayrı bir sözleşme ile kayıt altına alınması gerektiğine dair bir mevzuat değişikliği yapmasına ihtiyaç vardır.

Kanun'un aradığı şekil şartlarına uymayan senetler kıymetli evrak değildir. Kanun'un aradığı şartlar doktrinde fazlaca tartışılmış ve kimi yazarlar tarafından fazla sert bulunmuştur. Tahdidî olarak sayılan şartların hangilerinin esaslı şekil şartı hangilerinin tali şartlar olduğunun ayrılmasının icap ettiği görüşü hâkimdir.

Bu hususa işaret eden Reha Poroy; “Mesela ‘ödenmiş veya ödenecek ücret ve masraflar’ yazılmadı diye bilhassa bahis konusu mes’elede bunlar maktu ve hemen bulunabilecek meblağlar ise senedi sadece bu eksiklik yüzünden kıymetli evraktan saymamak fazla müşkülpesentlik olacaktır. Mamañih bugünkü sistemde Kanun, saydığımız unsurlar arasında bir tefrik yapmadığından bunlardan hangisi eksik olursa olsun senet kıymetli evrak vasfını kaybedecektir” demiştir¹³⁰. Reha Poroy’un fikrine iştirak eden Hayri Domaniç de “Kambiyo senetlerindeki şekil şartlarında bile bazı fedakârlıklar ve noksan tamamlama imkânı tanıyan Kanun’un, makbuz senetlerindeki bu titiz tutumu kanaatimizce yersiz ve menfaatler vaziyetine de mugayirdir (zıttı, aykırılık hâli). Meselâ makbuz senedinde zikri zaruri bulunan malın kıymetinin veya harç ve resim gümrük masraflarının ödenip ödenmediğinin zikredilmemiş olması sebebiyle makbuz senedinin, adi bir ispat vesikası haline getirilmesi, hem menfaatler vaziyetine mugayir hem de makbuz senedini tanzim ve devredenlerin kötü niyetini teşvik ve himaye eder bir keyfiyettir. Bu sebeple şekil şartlarının yumuşatılması uygun olur” demektedir¹³¹.

Arseven ise; “Bir şartın esaslı şart kabul edilebilmesi için, onun tarafların rızasıyla değiştirilmemesi ve onsuz hukukî muamelenin temellerinde bir eksiklik, bir sakatlık olması icap eder. Kanunda aranan şartların hepsi hakkında böyle bir neticeye varılamaz. Meselâ malın gümrüklenmiş olup olmadığı hakkındaki kayıt bir esaslı şart sayılamaz ve bu hususta bir açıklığın bulunmaması ile senet hükümsüz sayılmaz. Zira aksi takdirde üçüncü şahısların menfaati korunmuş olmaz, bilâkis menfaatine halel gelmiş olur. Şöyle ki, böyle bir kaydın yokluğu yüzünden elindeki senedi hükümsüz kalan üçüncü şahıs, artık ne malların mâliki olur, ne de mallar üzerinde bir rehin hakkına sahip olur. Hâlbuki bu kaydı esaslı şart kabul ettiğimiz takdirde hâmilin göreceği azamî zarar nihayet gümrük vergisinin tarafından ödenmesine sebebiyet verir. Devletin vergi alacağı ise kanunen korunduğundan, üstün alacaklı kabul edilen devlet, bu yüzden hiçbir zarar görmeyecektir”¹³² diyerek

¹³⁰Poroy, Reha, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 4. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1971, s.158

¹³¹Domaniç, Hayri, Kıymetli Evrak Hukuku, Fakülteler Matbaası, İlâveli İkinci Bası, İstanbul 1975 s.500

¹³² Arseven, Haydar, a.g.e., s.595

sıkı şekil şartlarına riayetsizliğin doğrudan senedin hükümsüzlüğü sonucunu doğurmayacağı yönündeki kanaati ile meseleye farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Ernst E. Hirsch ise “Ticaret Hukuku Dersleri” adlı kitabının kıymetli evraka ait üçüncü cildinde, makbuz senedi ve varant hakkında nakliye senedi ve konişmento hakkındaki hükümleri kıyasen tatbik edilebileceğini ve Kanun’da sayılan şartlardan birinin veya diğerinin yokluğunun senedin itibarına hanel getirmeyeceğini ifade etmiştir. Lakin, malların cins ve miktarı ile tevdi edilen mağaza sahibinin imzası ve hak sahibinin isminin gerekliliğine işaret etmektedir¹³³.

Doktrinde makbuz senedi ve varantlara ilişkin olarak yapılan eleştiriler hiç de haksız değildir. Zira 21. yüzyıl dünyasında ticareti kolaylaştırıcı ve teşvik edici her düzenleme, bulunduğu ülkeyi müspet etkilemektedir. Ülkemizde, rijit şekil şartları ve kırtasiyecilik sebebiyle umumî mağazalar yetersiz seviyede kalmış ve dış ticaret hacminin artmasında kısıtlı faydaları olmuştur.

Makbuz senetlerine dair güncel durum böyle olmakla birlikte, ilerde bahsedeceğimiz varantın kredi vasıtası olarak kullanılması ile daha sık karşılaşılsa da ülkemizde makbuz senedinin de kredi aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Makbuz senedi, mallar umumî mağazada bulunmasına rağmen ülkede kolaylıkla nakde çevrilebilecek ürünlerde birtakım özel borç ilişkileri ile kredi kullanım imkânını sağlayabilmektedir¹³⁴.

¹³³ Arseven, Haydar, a.g.e., s.596

¹³⁴ Yargıtay 11. HD. 2013/18248 E. 2014/5543 K. 21.03.2014 T. “Dâvacı vekili, müvekkilinin yürüttüğü umumî mağazacılık faaliyeti kapsamında ürün sahibi ile çeltikte kira ve bakım sözleşmeleri ile **makbuz senedi karşılığı kredi kullanım şartlarını düzenleyen sözleşmeler** imzalayarak 350 ton çeltiğin yerinde emanet alımını yaptığını, emanet edilen çeltik karşılığında kurumca makbuz senetleri düzenlendiğini, bu senetlerin verildiğini, bu kişinin de **senetleri kredi kullanmak için bankaya ciro ve teslim ettiğini**, emanet alınan ürün yerinde periyodik kontrollerinin yapıldığını, bu çerçevede kurum personellerince yapılan tespitte depoların 350 ton çeltiğin taşınmış olduğunun tespit edildiğini, sözleşmelerin feshedildiğini, söz konusu ürünlerin sigortasının davalı şirketince yapıldığını, poliçede müvekkil kurumun lehtar olarak yer aldığını, makbuz senetlerinin bankaya verilmesi ve emanetçinin **bankaya olan kredi borcunu** müvekkili kurumun ödemesi nedeniyle depolardan çekilen ürün bedelinin tazmini için davalı şirketine başvurulduğu hâlde başvurularının reddedildiğini ileri sürerek kurum zararının ödenmesi için mahkemeye başvurulmuştur.”

Emsal Yargıtay Kararları: Yargıtay 11. HD. 2013/15698 E. 2014/2072 K. 07.02.2014 T. , Yargıtay 13. HD. 2012/29265 E. 2013/24907 K. 09.10.2013 T. , Yargıtay 13. HD. 2012/9219 E. 2013/4791 K. 28.02.2013 T., Yargıtay 11. HD. 2017/2181 E. 2019/2637 K. 04.04.2019 T. <https://www.kazanci.com.tr/>

3.3. MAKBUZ SENEDİ HÂMİLİNİN HAKLARI

3.3.1. Eşyanın Tamamını Umumî Mağazadan Çekme Hakkı

Varanttan ayrılmış bir makbuz senedinin hâmilisi, varant ile teminat altına alınmış olan borcun anaparası ile vade gününe kadar olan faizlerini umumî mağazaya yatırarak, vade gününden önce de malları çekebilir (6762 S. TTK m.754/1; 6102 S. TTK m.842/1)¹³⁵. Makbuz senedi ve varanta birlikte hâmil olan kişi; umumî mağazaya tevdi olunan eşyanın rehin hakkından arî mâliki konumundadır. Bu yüzden, dilediği zaman umumî mağaza sahibinin talebe hak kazandığı ücret ve yaptığı masraflardan doğan alacaklarını ödeyerek; mezkûr senetlerin temsil ettiği eşyayı umumî mağazalardan çekebilir¹³⁶.

Zikredilen hükümlerle, mallar bir alacağı teminat altına aldığından esas itibariyle çekilmemesi gerekir. Kural olarak, alacak tahsil edilinceye kadar beklenilmesi icap ederken, ticarî hayatta bir kolaylık sağlamak üzere alacak hakkı ve faizler yatırılmak şartıyla malların çekilmesine icazet verilmiştir. Yatırılmış olan para ve faizler, varantın ibrazı mukabilinde umumî mağaza tarafından meşru hâmiline ödenir. Ayrıca, borçlu borcunu ödemişse varantı geri almıştır. Dolayısıyla umumî mağazaya depo edilen parayı da geri alma imkânını elde eder. Borç ödenmemişse varant, alacaklının elindedir. Alacaklı, anapara ile vade gününe kadar faizleri alma hakkını elde etmiş olacaktır. Misli eşya tevdi edilmiş olduğu takdirde karşılığını aynı koşullar çerçevesinde vererek, malların bir kısmının da çekilmesi mümkündür¹³⁷.

Makbuz senedi hâmilisi tarafından yatırılan para, varantın geri verilmesi karşılığında hâmiline ödenir (6762 S. TTK m.754/f.1; 6102 S. TTK 842/f.2)¹³⁸.

3.3.2. Misli Eşyanın Bir Kısmını Umumî Mağazadan Çekme Hakkı

Varanttan ayrılmış makbuz senedinin hâmilisi, umumî mağazaya tevdi edilen misli eşyadan bir kısmını çekmek istediği takdirde mağazanın sorumluluğu altında, hem çekeceği kısım ve hem de varant ile teminat altına alınmış borç ile orantılı, bir

¹³⁵ Can, Mertol, Kıymetli Evrak Hukuku, 3. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2015, s.209

¹³⁶ Can, Mertol, a.g.e., s.208

¹³⁷ Poroy, Reha, a.g.e., s.265

¹³⁸ Can, Mertol, a.g.e., s.209

miktar parayı umumî mağazaya yatırmak zorundadır (6762 S. TTK m.755; 6102 S. TTK m.843)¹³⁹.

Emtiayı kısmen geri çekmek isteyen makbuz senedi hâmilisi, aynı zamanda varantın da zilyedi ise, her iki senedin birlikte umumî mağazaya teslimiyle, kısmen çekilmeden sonra kalan mal hususunda yeni senetlerin düzenlenmesi gerekirse de, kısmen geri çekmeden önceki senetlere şerh edilmesi de yeterlidir¹⁴⁰.

Misli mallara ilişkin olarak borcun orantılı karşılığında çıkacak uyuşmazlığın vuku bulması hâlinde, kısmî geri alma mümkün olmayabilir. Bununla beraber tam teminat karşılığında, uyuşmazlığın çözülmesinden önce de malların kısmen iadesi söz konusu olmalıdır¹⁴¹.

Makbuz senedi ve varantın hâmilisi, umumî mağazaya müracaatla, mevcut tek parça hâlindeki senetlerin parçalanmasını, daha küçük miktarlardaki mallarla bağlantılı daha fazla senet verilmesini de talep edebilir (6102 S. TTK m.837). Ancak bu hâlde senetlerin değiştirilme masrafları hâmile ait olduğu gibi, eski senetlerin umumî mağazaya iadesi zorunlu tutulmuştur¹⁴². Görüldüğü gibi; kısmî senet düzenlenmesini talep yetkisini kullanabilecek kişiler; isabetli bir şekilde malları umumî mağazaya teslim eden kişi ile sınırlandırılmamıştır. Ancak, bahsedilen yetkiyi kullanabilmek için, hem makbuz senedinin; hem de varantın hâmilisi olmak gerekir¹⁴³.

3.3.3. Mülkiyetin Devri İmkânı

Umumî mağazaya tevdi edilen mal ve hububat karşılığında makbuz senedi düzenlemekle sahip olunan en önemli imkân, malların fiilen teslimine gerek kalmaksızın, sadece senedin temlik veya ciro ve teslimi ile emtianın mülkiyetinin devredilebilmesidir¹⁴⁴.

Ciro, kıymetli evraka mahsus hakkı devir müessesesidir. Giro, Kanun'un kıymetli evrakın devrini kolaylaştırmak için ihdas ettiği bir müessesedir. Giro, devri kolaylaştırıcı rolünü, Kanun'un emre yazılı senet mahiyetini tanıdığı senetlerde

¹³⁹ Can, Mertol, a.g.e., s. 210

¹⁴⁰ Domaniç, Hayri, a.g.e, s.503

¹⁴¹ Eriş, Gönen, a.g.e., s.1399

¹⁴² Domaniç, Hayri, a.g.e., s.503

¹⁴³ Can, Mertol, a.g.e., s.205

¹⁴⁴ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.500

oyun. Emre yazılı bir senedin ciro, senedin arkasına devredildiğini açıklayan bir ibarenin yazılması ve bu beyanın senet hâmili tarafından imza edilmesi (tam ciro) yahut sadece imza edilmesi (beyaz ciro) tarzında olur¹⁴⁵. Ancak daha evvel ifade edildiği gibi, genel hükümler gereğince bir taşınırın mülkiyeti ancak zilyetliğin devri ile mümkündür (TMK m.763). Bu husus, taşınırlarda zilyetliğin devrine istisna teşkil etmektedir.

Emtia senetlerinden biri olan makbuz senedi, çeşitli türlerden malların kolayca devredilmesi amacı ile umumî mağazalar tarafından çıkarılabilen bir kıymetli evraktır. Sadece kendilerini temsil eden senedin el değiştirmesi ile bir mal ya da zahirenin bir kişinin mülkiyetinden çıkıp diğerinin mülkiyetine girmesini sağlayabildiği için, ekonomik açıdan yükleme, boşaltma, taşıma gibi masraflardan tasarruf edilmesini sağlar¹⁴⁶.

3.4. VARANT (REHİN SENEDİ)

Umumî mağazaya tevdi edilen emtia üzerindeki rehin hakkını gösteren makbuz senedinin ayrılabilir bir parçası niteliğinde olan senede varant (rehin senedi) denir. Sözlük anlamı ile “garanti” kelimesinin İngilizce karşılığı olan warrant¹⁴⁷, finansal anlamda bir yatırım aracıdır. Taşınır mallara dair rehin işlemi yapılması için noterde tescil edilmesi şartı söz konusuysa, varant sayesinde rehin kurulurken ayrıca notere tescil edilmesine gerek kalmamaktadır¹⁴⁸.

Varant, ayrı olarak devredildiğinde devralan lehine, tevdi edilen mallar üzerinde rehin kuran bir kıymetli evraktır. Dolayısıyla varant, kurucu niteliktedir. Varant, makbuz senedinde olduğu gibi zilyetliğin havalesi talebini içerir¹⁴⁹.

Varant hâmili olan kişi, emtia veya zahireyi rehin hakkıyla takyit altına almış olur. Böylelikle varant, hâmilinin hakkını muhafaza etmesini sağlar. Dolayısıyla, makbuz senedinin hâmili, borcun vadesinden evvel malını çekmek istediğinde varant ile teminat altına alınmış olan borcun anapara ve vade tarihine kadar işleyecek faizini

¹⁴⁵ Arseven, Haydar, a.g.e., s.597

¹⁴⁶ Yargıtay 13. Hukuk Dairesi 2016/21511 E., 2018/10878 K. <https://www.kazanci.com.tr/>

¹⁴⁷ Akdikmen, Resuhi, “Langenscheidt’s Standart English Dictionary”, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1990, s.600

¹⁴⁸ Varlı, Arzu, a.g.e., s.275

¹⁴⁹ Poroy, Reha /Tekinalp, Ünal, a.g.e., 2018, s.410

umumî mağazaya depo etmek mecburiyetindedir¹⁵⁰. Mal sahibi, varantı bir başkasına olduğu gibi bir bankaya da ciro edebilir. Bu durum, varantın da ticarî senetler gibi tedavül kabiliyetini haiz olduğunun göstergesidir¹⁵¹. Emtia senedi üzerinde rehin tesis edildiğinde eşyayı temsil eden senet değil, temsil ettiği mal nakde çevrilir¹⁵².

3.4.1. Varantın Hukukî Fonksiyonu

Gümrük Kanunu'na göre henüz gümrük vergisi ödenmemiş olan (serbest veya gümrüklenmemiş) malları muhafaza etmek üzere alan umumî mağazaların, aldıkları bu mallar mukâbilinde verdikleri rehin senedine varant denir. Bir başka ifadeyle, varant, umumî mağazaya tevdi edilen hububat ve mal üzerinde rehin hakkı bahşeden kıymetli evrak niteliğinde bir belgedir¹⁵³(6762 S. TTK m.751; 6102 S. TTK 839; 2699 S. UMK. m.2).

Medenî Kanun'umuz hükümlerince, bir taşınır ve taşınmaz malın bahşettiği aynî haklar, sadece mülkiyet hakkından ibaret değildir. Mallar üzerinde mülkiyet hakkının yanında, başka tali derecede haklar da bulunmaktadır. Gayrimenkullere mahsus irtifak hakları (TMK m.780), gayrimenkul mükellefiyetleri (TMK m.839), menkul ve gayrimenkullere intifa haklarıyla (TMK m.794,795) rehin hakları (TMK m.850) bu cümledendir¹⁵⁴.

Umumî mağazalarla ilgili konumuzu teşkil eden mal ve hububat üzerinde mevcut fer'i aynî haklardan rehin hakkı, Ticaret Kanunu'muz tarafından özel olarak ele alınıp, bu hakta tasarrufu kolaylaştıracak bir belge ile temsil edilmiştir. Kıymetli evrak vasfını haiz ve Kanun'un tayin ettiği şartlar çerçevesinde ciro edilmekle umumî mağazaya tevdi edilen mal ve hububat üzerinde rehin hakkı tesis eden bu belgeye varant denir¹⁵⁵.

Rehin senedinin, makbuz senedinde bulunması gereken unsurların tamamını içeriğinde bulundurması ve makbuz senedine bağlı olması gerekir (UMT m.7).

¹⁵⁰ Arseven, Haydar, a.g.e., s.598

¹⁵¹ "Milliyet Genel Ekonomi Ansiklopedisi", Milliyet Yayını, İstanbul, 198, s.269; Onursal, Erkut, a.g.e., s.419

¹⁵² Arseven, Haydar, s.592; Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.412

¹⁵³ Doğanay, İsmail, a.g.e., s.1695

¹⁵⁴ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.504

¹⁵⁵ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.504

Bağlanmadan ifade edilmek istenen makbuz senedi ve varant örneklerinde dip koçanına bağlı olan bu iki senedin dip koçanından ayrıldıktan ve malların tevdi edene verilmesi sonrasında emtia senetlerini alanın, ileride ayrı ayrı bu senetleri kullanabilmesi için birbirinden kolayca ayrılabilir şekilde düzenlenmesi gerekir.

3.4.2. Varantın Unsurları

Varant, bir varlığa veya göstergeye dayanır. Bu gösterge ise umumî mağazaya tevdi edilen mallardır; örneğin hisse senedi, onu elinde bulunduran kişinin, ilgili ortaklığın sermayesinde belirli bir oranda pay sahipliğini ifade eder. Oysaki varant, hisse senedi gibi kendi başına bir değer ifadesi olmaktan ziyade, dayanak varlık olan emtia ile birlikte değer ifade eden bir senettir. Yani, umumî mağazadaki malların telef olması, çalınması, yanması, sair olumsuzluklar hâlinde malın yok olması neticesinde varantın da bir anlamı kalmayacaktır.

Dolayısıyla varant, makbuz senedindeki rehin hakkını kapsayan bir senet olması ve söz mezkûr senedin vade tarihinde umumî mağazaya ibrazı hâlinde depo edilmiş parayı almayı veya ücret para depo edilip mallar çekilmemişse umumî mağazadaki malları sattırma hakkını oluşturacak bir kıymetli evraktır. Bu hususta İcra ve İflâs Kanunu'nun rehlin paraya çevrilmesi yolu ile takip işleminde takip dayanağı teşkil edecek bir kıymetli evrak olması söz konusudur. Alelâde RPÇYT'den farkı ise kıymetli evrakın bir ticarî senet olması hasebiyle işlenecek faizin de ticarî faiz olacağı ve mal sahibinin buna göre masraf ve külfetlere katlanması gerekliliğidir.

Konunun daha iyi açıklanması için meseleyi bir örnekle ifade etmek gerekir. Umumî mağazaya teslim edilen dayanak emtianın sahibi X şirketi, umumî mağazaya teslimden sonra dip koçanlı defterden koparılarak kendisine teslim edilen makbuz senedi ve varantı almış, ancak tevdi edilen malları temsil eden makbuz senedi ve varantı hedeflediği kâr ile satamamış olsun. Şirket, Türkiye'de yeterli kâr edeceği fiyata ulaşmadığını görmüş, ancak mallarından da vazgeçmek istememektedir. Dolayısıyla garanti ettiği vade tarihine kadar ihtiyaç duyduğu krediyi vade tarihinde ödeyeceğini düşünen X şirketi, kredinin temini için malların mülkiyetini teslim eden makbuz senedinden varantı kopararak V adında varant alıcısına ciro ve teslim ederek dayanak varlığı varant ile kullanmış ve nihayetinde ihtiyaç duyduğu nakde ulaşmış olur. Aynı zamanda varant alıcısı V şirketi, umumî mağazada bulunan emtianın vade

sonunda değer kazanacağını ve sattırma hakkı çerçevesinde alacağını kolaylıkla tahsil edeceğini düşünmektedir. Ayrıca piyasadaki söz konusu emtianın yükselen değeri üzerine umumî mağazaya gidip vade tarihini beklemeden varantı daha yüksek bedelden ciro ederek¹⁵⁶ bir başka varant yatırımcısına ciro edebilir.

Varant, dayanak varlığı sattırma 'hakkı' verir. Bir başka varlığa dayalı olarak tanzim edilen varant, dayandığı varlığın mülkiyetini değil, dayandığı varlığın mülkiyetinin el değiştirmesini, yani dayandığı mal ve hububatı sattırmayı talep hakkını verir. Bir başka ifadeyle, kambiyo senetlerinde olduğu gibi dayanak varlığın (paranın) üzerinde doğrudan hak sahibi olmayı değil, dayanak varlık ya da gösterilen emtianın mülkiyetine etki eden rehin takyidi ile rehin hakkı kapsamında malı sattırma hakkının elde edildiği bir senettir.

Varantın dayanağı emtianın değeri önceden belirlenmiş ve sabittir. Varant alıcısı, varantın kendisine sağladığı, dayanak varlık veya göstergeyi sattırma hakkını, varantın üzerinde yazılı olan ve önceden belirlenmiş bir fiyattan satış işlemine koyabilecektir. Bu fiyat, varantın satış işlemine konulan fiyatı olup, vadesine kadarki süreçte piyasada oluşan alım-satım fiyatlarıyla karıştırılmamalıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi RPÇYT'de nasıl ki açık artırma ile satış gerçekleşir ve satıştan önce de malın kıymet takdiri bilirkişilerce yapılırsa bu durumda da aynı usul kullanılır. Önceden belli olan varant alacağını malların karşılamaması hâlinde rehin açığı belgesi verilir ve varant alacaklısı bu belgeye göre alacağın tahsili cihetine gider.

Varant, bir menkul kıymettir. Yukarıda tanımlanmış olan unsurlara sahip bir hakkın (alma/satma), menkul kıymetlendirilmiş suretidir. Varantın emtia senedi ve menkul kıymet olma niteliği sayesinde, varanta bağlanmış olan söz konusu hak, varant alacaklıları arasında kolaylıkla devredilebilmekte, piyasada işlem görebilmekte ve hâmile tarafından vadesinde işleme konulabilmektedir¹⁵⁷.

3.4.3. Varant Alacağının Tahsili

Varantın düzenlenmesindeki amaç, mûdinin, piyasadan alacağı borç parayı temin etmektir. Bu senedin bir krediye karşılık sayılması için, sadece düzenlenmiş olması yeterli olmayıp, tanzim edilen senedin mûdi tarafından krediyi açan kimseye

¹⁵⁶ Bkz. Rehine rehin. s.81

¹⁵⁷ Sakarya, Şakir, Türkiye'de Varantlar ve Fiyatlandırılması, Ekin Yayınevi, Bursa 2014, s.12

ciro ve teslim edilmesi de gerekir. Varantın ciro edilmesi ile elde edilen kredi sonucu oluşan borç, varantta kayıt altına alındığı için tevdi edilen mallar kredi açan kimse lehine rehnedilmiş olur. Varantın ilk cirosunda ifadesini bulan bu borcun, yine ciroda belirtilen (TTK m.840)¹⁵⁸ vadede ödenmesi gerekir¹⁵⁹. Ancak, hem diğer adı senetlerde hem de kıymetli evraka bağlı, teminatlı veya teminatsız borç ve alacaklarda varanta bağlı alacağın zamanında kısmen veya tamamen ödenmemesi ve borçlunun temerrüde düşmesi mümkündür¹⁶⁰.

O hâlde, varantın hâmilî alacaklı, gerekli işlemleri tamamlamak suretiyle (örn. protesto çekme) ve varantın dayandığı varlığı temsil eden mal ve hububatı rehnin paraya çevrilmesi hükümleri dairesinde (İİK m.38) sattırmak ve satış bedelinden alacağı ile faiz vs. masraflar tutarını tahsil etme hakkını kazanır¹⁶¹.

3.5. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN ŞEKİL ŞARTLARI

3.5.1 Çift Senet Sistemi

Makbuz senedi ve varant, ortadan enine zımba ile delinmiş ve birbirine bağlı şekilde verilmekle birlikte, iki ayrı kıymetli evraktır. Emtiyanın mülkiyetini temsil eden, ancak (aynı zamanda) üzerinde rehin işlemi de yapılabilecek tek belge sistemi ülkemizde kabul edilmemiştir¹⁶².

Makbuz senedi ve varanta dercolunan kayıtlar; onların birlikte bağlı olduğu dip koçanına da yazılır ve mezkûr senetler düzenlenip ayrıldıktan sonra onlara ait dip koçanlarının kaldığı defter (dip koçanlı defter), umumî mağazaya ait belgeler arasında saklanır (6762 S. TTK. m.748; 6012 S. TTK. m.836)¹⁶³. Umumî mağazalarda kalacak olan dip koçanına, ileride ortaya çıkabilecek bütün değişiklikler

¹⁵⁸TTK. m.811'de açıklık olmadığından, varantta vadeler kambiyo senetlerinde olduğu gibi, şu veya bu tiple sayılmamıştır. Dolayısıyla varantta, muayyen veya kâbili tayin olmak şartıyla her türlü vâdeye cevaz vardır.

¹⁵⁹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.508

¹⁶⁰ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.509

¹⁶¹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.509

¹⁶² Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.409

¹⁶³ Can, Mertol, a.g.e., s.205

de geçer. Bu suretle dip koçana bakan şahıs, elden ele dolaşan emtia senetlerinin son vaziyetini öğrenmiş olur¹⁶⁴.

Makbuz senedi ve varant, münderecatında emre muharrer kaydı bulunmasa dahi ciro ile devredilebilir. Fakat, ülkemiz uygulamasında tatbikatta herhangi bir yanlış anlayışa yer vermemek kaygısıyla ihtiyati olarak “emre muharrer makbuz senedi” veya “emre muharrer varant” kaydı eklenmektedir¹⁶⁵.

Tevdi edilen mal veya zahireyi temsilen tek bir makbuz senedi ve varant verilmesi zorunlu değildir. Kişiler, umumî mağazaya daha önceden teslim ettikleri mallar üzerinde daha küçük kısımlar hâlinde tasarruf yetkisini haiz olmayı arzu edebilirler. Makbuz senedi ve varantın hâmilisi, giderleri kendisince karşılanmak üzere daha önce tevdi olunan malların kısımlara ayrılmasını ve her kısım için ayrı bir senet tanzim edilmesini başlangıçta veya sonradan talep edebilir.

3.5.2. Kanun’da Aranılan Şekil Şartları

Makbuz senedi ve varant, dip koçanlı bir deftere bağlı olan senetlerdir. Umumî mağazaya teslim olunan eşya için düzenlenecek makbuz senedi ile ona bağlı olması gereken varantın; müdinin adını mesleğini ve yerleşim yerini, tevdiin gerçekleştiği umumî mağazanın ticarî unvanı ve merkezini, tevdi olunan malların cins ve miktarı ile nitelik ve değerinin bilinmesi için belirlenmesi gereken hususları, tevdi olunan mal ve hububatın tâbi olduğu ve tarh edilen vergi, resim ve harçların ödenip ödenmediğini ve sigorta edilip edilmediğini, ödenmiş veya ödenecek ücretler ile giderleri ve senedin kimin adına veya emrine düzenlendiğini gösteren kayıtları ve umumî mağaza sahibinin imzasını ihtiva etmesi gerekir (6762 S. TTK m.746; 747, 748; 6102 S. TTK 834; 835; 836)¹⁶⁶.

Türk Ticaret Kanunu kapsamında Bakanlık izni ile açılan umumî mağazaların, makbuz senedi ve varant tanziminde de Kanun ve Tüzük’e uygun davranması ve Kanun’da aranan şartları sağlaması gerekmektedir. Makbuz senedinde, tevdiatın gerçekleştiği umumî mağazanın ticaret unvanı ile bulunduğu yerin, tevdi edenin adı ve soyadı ile mesleği ve ikametgâhının, tevdi olunan mal ve

¹⁶⁴ Arseven, Haydar, a.g.e., s.593

¹⁶⁵ Arseven, Haydar, a.g.e., s.593

¹⁶⁶ Can, Mertol, a.g.e.,s.204

hububatın türü ve miktarı ile mahiyeti ve değerinin bilinmesi için gösterilmesi icap eden hususların, makbuz senedinin seri ve sıra numarasının, tevdi olunan mallara dair tâbi olması gerekli vergi, resim ve harçlarının ödenip ödenmediğinin, malların sigorta edilip edilmediğinin, ödenmiş veya ödenecek ücret ve giderlerin bilgisi ile makbuz senedinin kimin namına veya emrine düzenlendiğinin, nâma veya hâmiline yazılı olduğunu belirten açık ifadenin, makbuz senedinin tanzim tarihinin, şirket yöneticilerinin, temsilcilerinin veya yetkilendirilmiş görevlilerinin imzasının, malların ekspertizinin yapıp yapılmadığının, yapılmışsa yapan uzmanın adının ve mala biçtiği değer makbuz senedi müderecatında bulunması zorunludur (UMT. m.6).

Makbuz senedi, umumî mağazalara tevdi edilen emtia veya hububata mukabil ve bu malları temsilen tanzim edilebilir. Ayrıca böyle bir mal mukabili olmayan ve bir malı temsil etmeyen vesikalar, gerçek anlamda makbuz senedi sayılmazlar. Ancak iyi niyet sahibi üçüncü şahısların zarar ziyan talep tazminini haklarıyla, umumî mağaza ve alâkalıların gerek cezaî gerek hukukî sorumlulukları vardır¹⁶⁷.

DİP KOÇANI	MAKBUZ SENEDİ	VARANT
<ul style="list-style-type: none"> -Tevdi edenin adı, mesleği ve yerleşim yeri -Tevdinin yapıldığı umumî mağazanın ticarî unvanı ile merkezi -Malların cins, miktar nitelik ve değerine dair bilgiler -Vergi, resim ve harçların ödenip ödenmediğini ve sigorta edilip edilmediğini gösteren kayıtlar - Ödenmiş veya ödenecek ücretler ve giderleri, - Senedin kimin adına veya emrine düzenlendiği - dip koçanı umumî mağazada kalacağı için ciro zincirine veya alonja dair bir kısım bulunmaz. 	<ul style="list-style-type: none"> -Tevdi edenin adı, mesleği ve yerleşim yeri -Tevdinin yapıldığı umumî mağazanın ticarî unvanı ile merkezi -Malların cins, miktar nitelik ve değerine dair bilgiler -Vergi, resim ve harçların ödenip ödenmediğini ve sigorta edilip edilmediğini gösteren kayıtlar - Ödenmiş veya ödenecek ücretler ve giderleri, - Senedin kimin adına veya emrine düzenlendiği - (ek olarak ciranta zincirine dair sıra numaralandırması makbuz senedinde yer alabilir) -ciro zinciri yeterli olmazsa arka yüzü kullanılır. Senedin arkasında da yer bulunmaması hâlinde alonj kullanılabilir 	<ul style="list-style-type: none"> -Tevdi edenin adı, mesleği ve yerleşim yeri -Tevdinin yapıldığı umumî mağazanın ticarî unvanı ile merkezi -Malların cins, miktar nitelik ve değerine dair bilgiler -Vergi, resim ve harçların ödenip ödenmediğini ve sigorta edilip edilmediğini gösteren kayıtlar - Ödenmiş veya ödenecek ücretler ve giderleri, - Senedin kimin adına veya emrine düzenlendiği - (ek olarak ciranta zincirine dair sıra numaralandırması varantta yer alabilir) -ciro zinciri yeterli olmazsa arka yüzü kullanılır. Senedin arkasında da yer bulunmaması hâlinde alonj kullanılabilir - vade tarihi - alacak miktarı

¹⁶⁷ Domaniç, Hayri, a.g.e, s.499

Maddî şekil bakımından makbuz senedi ve varant, dip koçanlı bir defterin zımba ile ayrılmış orta ve son kısımları hâlinde olup her üç kısım yukarıdaki gibi aynı şekilde doldurulduktan sonra dip koçan mağaza sahibinde kalır ve makbuz senedi ile varant, malları teslim eden müdiye verilir¹⁶⁸. Dip koçanı, makbuz senedi ve varant olmak üzere üçe ayrılan defterin her üç kısmı da yukarıda sayılan şekil şartlarına yer verilmek suretiyle aynı şekilde doldurulur; daha sonra dip koçanı defterde kalacak biçimde makbuz senedi ve varant birlikte koparılmak suretiyle emtiayı teslim edene verilir. Şekil, bu olmasa da makbuz senedinin varanta bağlı olarak verilmesi asgarî şarttır.

4721 S. TMK'nın 957. maddesinde¹⁶⁹ "Emtiayı Temsil Eden Senetlerde" kenar başlığıyla, emtiayı temsil eden kıymetli evrakın rehnedilmesiyle emtia üzerinde rehin hakkının doğacağı kabul edilmektedir. Görüldüğü üzere TMK'da tek senet sistemi kabul edilmiştir¹⁷⁰. Bu sistemde tevdi edilmiş mallar için düzenlenen senet, ciro edilerek sadece mallar devredilmiş olmaktadır. Rehin için ise, ciro yapılmadan senedin teslimiyle rehin oluştuğunun kabulü gerekir. TTK m.832 ve devamı hükümleri özel düzenleme olup, ticarî işler konumundaki emtialarda uygulanmalıdır. Ayrıca TTK'daki düzenlemenin, TMK'dan sonra kanunlaşmış olduğu dikkate alınmalıdır (Sonraki kanun önceki kanunu ilga eder¹⁷¹ *Lex posterior derogat legi priori*). Ticarî işlem konusunda olan emtialar yönünden TTK hükümleri çerçevesinde işlem yapılması gerekmektedir.

3.5.3. Şekil Şartlarına Riayetsizliğin Sonucu

Tevdî edilmiş emtia mukabilinde ihraç edilen, ancak, Kanun'un aradığı şekil şartlarına uymayan senetler, tıpkı umumî mağaza açma izni olmayan müesseselerce tanzim edilen senetler gibi kıymetli evrak vasfını haiz olmayıp, teslim alma makbuzları (tesellüm ilmühaberi) veya diğer bir ispat belgesi vasfındadır (6762 S. TTK m.745/2; 6102 S. TTK m.833/2). Ancak, burada da mislî eşya için düzenlenmiş

¹⁶⁸ Kayıhan, Şaban, Kıymetli Evrak Hukuku, Seçkin Yayınları, 5. Bası, Ankara 2018, s.138

¹⁶⁹ TMK m.957 f.2'ye göre "Emtia temsil eden senetten başka özel bir rehin senedi (varant) düzenlenmişse rehinli alacak miktarının ve muaccel olduğu tarihin senet üzerine yazılması koşuluyla, rehin senedinin rehnedilmiş olması yeterlidir".

¹⁷⁰ Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.411

¹⁷¹ Bkz. Kemal Gözler, "Yorum İlkeleri", Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması, Ankara, KHP ve TBB Ortak Yayını, 2013, s.115-119.

bir senede dercolunacak emre kaydının; ona kıymetli evrak vasfını kazandıracağı gözden kaçırılmamalıdır (6102 S. TTK m.821/1)¹⁷². Dolayısıyla Bakanlık iznini almamış ve makbuz ve rehin senedini içeriğinde barındıran dip koçanlı defterin, Kanun'da aranan şartlara sahip olmaması hâlinde senetler makbuz senedi ve varant olarak nitelendirilmese de emre muharrer kaydı bulunduğundan kıymetli evrak statüsünde olacaklardır. Bu hususta TTK m.831 hükmü tatbik edilecek ve kıymetli evrak vasfı işbu yasal dayanak ile sağlanacaktır.

3.5.4. Makbuz Senedi ve Varantın Vergilendirilmesi

Makbuz senedi ve varant ticarî işlemlerde kullanılan emtia senetleri olmaları hasebiyle matbu damga vergisine tâbidir (488 S. Damga Vergisi Kanunu m.14, 1 sayılı tablo).

Umumî mağazaya tevdiatı yapan şahsa veya şirkete, makbuz senedi ve varant teslim edilmesi esnasında makbuz senetleri, 488 S. Damga Vergisi Kanunu gereğince damga vergisine tâbi tutulacak ve bu vergi, umumî mağaza işleticisi tarafından ilgili vergi veya tahsil dairesine yatırılacaktır.

Vergilendirme Tablosu

	Kanunla Getirilen	Uygulanacak Olan
Makbuz senedi (Resepise)	6,50 TL	20,30 TL
Rehin senedi (Varant)	4,00 TL	12,00 TL ¹⁷³

3.6. DEFTER

3.6.1. Makbuz ve Rehin Senedi Defteri

Umumî mağazalar, noterce tasdik edilmiş biri makbuz senedi ve diğeri rehin senedi (varant) defteri olmak üzere iki defter tutmak mecburiyetindedir. Söz konusu defterlerin tutulma şekli Tüzük'te tayin edilir. Kanun ve Tüzük'e uygun olarak tutulmayan defterler için yönetim kurulu ve görevliler hakkında Türk Ticaret Kanunu'nun 64. maddesi uygulanır (UMK. m.10).

Umumî mağazalar, anonim şirket olarak tutmaları gereken defterlerden (yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri vs.) başka, biri makbuz senedi, diğeri

¹⁷² Can, Mertol, a.g.e., s.205

¹⁷³ Söz konusu veriler 2019 yılı verileridir.

rehin senedi defteri olmak üzere iki defter tutmak zorundadırlar (UMT m.18). Söz konusu defterler umumî mağazaya ait saklanması gerekli belgeler arasında (TTK m.82) yer almaktadır (TTK m.836)¹⁷⁴.

Makbuz ve rehin senetleri, firmanın unvanını, varsa özel işaretini taşıyıcı ve giderleri şirketçe ödenmek üzere, filigranlı kâğıtlara Bakanlık tarafından bastırılır (UMT m.21). Tüzük'te belirtildiği gibi alelâde kıymetli evraktan farklı olarak, daha güvenilir ve piyasada tedavüle uygun olması için Bakanlık tekelinde ve filigranlı kâğıda basımı aslında ihraç edilen belgeler her ne kadar emtia senetleri olsalar da resmi bir evrak özelliğini haiz olduğunu da göstermektedir. Zira, senetlerin basımının Bakanlık tarafından yapılmaması veya senetlerde filigran bulunmaması hâlinde ihraç edilecek makbuz senedi ve varant, TCK kapsamında resmî belgede sahtecilik suçunun da oluşumuna sebebiyet verir.

3.6.2. Defterlerin Tutulma Şekli

Makbuz senedi ve rehin senedi defterlerinin sayfalarının tamamı numaralandırılır ve noterce mühürlenir, ilk ve son sayfaları ise ayrıca onaylanır (UMT m.19/1). Defterlerde, Umumî Mağazalar Tüzüğü'nün altıncı ve yedinci maddelerinde makbuz senedi ve varant için öngörülen bilgilerden ayrı olarak, malların giriş, çıkış, ölçü ve tartılarına ilişkin bilgiler, serbest, gümrüklenmemiş ve tekel altında bulunan mallardan hangisi olduğunun işlenebilmesi için yeteri kadar sütun bulunması gerekir (UMT. m.19/2).

Makbuz senedinin hâmilisi, kendi adına yapılmış ciroyla ikametgâh adresini deftere yazdırabilir (UMT m.19/3). Ciro işlemleri de bu defterlerde açılacak sütunlarda izlenebilir (UMT m.19/4). Mûdi, ciro edilen senetlerle güvence altına alınan alacağın miktarını, anapara ve faizleri de bu defterlere yazdırabilir (UMT m.19/5).

Mûdi, umumî mağazaya koyacağı mallara ilişkin olarak yukarıda sözü edilen bilgiler için gerekli belgeleri veya örneklerini umumî mağazaya vermek zorundadır (UMT m.19/6). Aksi takdirde oluşacak zarar ve ziyandan veya hak kaybından umumî mağazayı sorumlu tutamaz ve umumî mağazaya karşı rücu hakkını kaybeder.

¹⁷⁴ Kayıhan, Şaban, a.g.e., s.139

3.7. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN DEVİR ŞEKLİ

Hâmiline yazılı olarak düzenlenmesi geçerli olmayan makbuz senedi ve varant; hem nâma yazılı; hem de emre yazılı olarak düzenlenebilir (6762 S. TTK m.750/1; 6102 S. TTK 838/1). Makbuz senedi ve varantın nama yazılı olarak düzenlendiği ahvalde de; senedin ciro işlemi yapılarak devredilmesi mümkündür (6762 S. TTK m.750/1; 6102 S. TTK m.838/1)¹⁷⁵.

Bu düzenleme tarzı dikkate alınarak; öğretilerde makbuz senedi ve varantın da kanunen emre yazılı senetler arasına dâhil edildiği görülmektedir¹⁷⁶. Ayrıca yalnız ciro işlemi yeterli olmayıp senedin zilyetliğinin devri de gereklidir.

Her senedin emre muharrer tanzim edilmesi mümkün değildir. Meselâ anonim şirketlerin hisse senetleri hâmiline veya nâma yazılı olmak zorundadır. Bunun sebebi ise TTK'nın hisse (pay) senetlerini emre muharrer düzenlenmesi hususunda engel koymasındır (TTK m.484/1). Aynı şekilde ipotekli borç senedi, irad senedi ve tahvil bu şekilde yani emre muharrer olarak düzenlenemezler.

3.8. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN CİROSU

Ciro, emre yazılı senetlerde uygulama alanı bulan ve bu senetleri karakterize eden, özel bir devir şeklidir. Bu devir şeklinin hukukî yönleri, Türk Ticaret Kanunu'nun 684'üncü maddesinin birinci fıkrasında "*Ciro ve zilyetliğin devri neticesinde poliçeden doğan bütün haklar devredilmiş olur*" ifadesiyle açıklanmıştır. Kanun koyucunun kastettiği, sadece mülkiyetin değil, aynı zamanda senetteki mündemiç hakkın da devralana geçeceğiştir.

Makbuz senedi ve varant kanunen emre muharrer senetlerdir. Nâma düzenlenmeleri de mümkündür (TTK m. 834/1) fakat hâmiline düzenlenemezler¹⁷⁷. Bunlara emre olmadıklarına dair bir şerh verilmek suretiyle yalnız nâma tanzim edilebilmeleri kabul edilmelidir¹⁷⁸. Dolayısıyla, açıkça emre yazılı olmasalar bile, ciro tariki ile devredilebilirler. Zira, Kanun Koyucu TTK m.838'de makbuz senediyle varantın emre yazılı olmasa bile ayrı ayrı veya birlikte ciro ve teslimle

¹⁷⁵ Can, Mertol, a.g.e., s.206

¹⁷⁶ Can, Mertol, a.g.e., s.206

¹⁷⁷ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.366

¹⁷⁸ Domaniç, a.g.e., s.501

devredilebileceğini düzenlemiştir. Ciro beyanında ayrıca cironun hangi tarihte yapıldığının gösterilmesi gerekmektedir.

Silo, ambar, antrepo veya depoda stoklanan mal ve hububata dair makbuz senetlerinin devir ve teslimi (TTK m.838/1) makbuz senedi ve varantın ciro ile ilgili kısmın ciro edilerek alıcıya teslim edilmesi (ciro + teslim) şeklinde yapılacaktır. Söz konusu ciro işleminde senedin ilgili kısmına ciro edenin ve edilenin isim ve soy ismi ile ciro edenin imzası ve bilhassa ciro işleminin gerçekleştiği günün tarihinin bulunması mecburidir.

Makbuz senedi ve varantın devrini sağlayan cironun aynı zamanda beyaz ciro olması da mümkündür. Beyaz cironun cironun sahibi olduğu hakları hâmile geçirebilmesi için her iki senedin birlikte teslimi bir şart olarak kanun koyucu tarafından belirtilmiştir¹⁷⁹ (TTK m.838/2). Bu iki senedin ayrı ayrı beyaz ciroya mevzu teşkil etmesi kabul edilmemiştir¹⁸⁰.

Bir makbuz senedini veya varantı beyaz ciro ile almış bulunan hâmilin sahip olduğu avantajlar, aynı senetleri tam ciroyla iktisap eden hâmile göre daha fazladır. Örneğin, beyaz ciroyu kendi nâmına doldurabilir. Bu şekilde senet, kendisine sanki beyaz ciro ile değil de, tam ciroyla devredilmiş gibi olur. Böyle bir senedi, artık, ancak kendisi tam veya beyaz ciro ile tekrar devredebilir (TTK m.684/2.a). Aynı şekilde, beyaz ciroyu bir başkası nâmına da doldurabilir. Bu takdirde de kendisi ciro zincirinde görünmemekte, senet sanki doğrudan ve tam ciro ile adı geçen şahsa veya şirkete ciro edilmiş gibi olmaktadır (TTK m.684/2.b).

Makbuz senedi ve varantın devir ve teslimini içerir söz konusu ciro işlemi bir alım-satım işlemi olması hasebiyle bu muamelenin derhâl ticaret borsasında tescil ettirilmesi gerekir. Makbuz senedi ve varanta dair ciro işlemi ise (Damga Vergisi Kanunu'na göre) damga vergisinden muaf tutulacaktır.

3.8.1. Cironun Şekli

Makbuz senedi ve varant hâmilinin hak sahipliği ve senetleri elinde bulunduran kişilerin senetleri iadeyle sorumlu tutulması hususlarında poliçe ile ilgili

¹⁷⁹ Kayıhan, Şaban, a.g.e., s.140

¹⁸⁰ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.501

hükümler, makbuz senedi ve varant hakkında da geçerlidir¹⁸¹ (TTK m.831/2). Üzerinde ciro işlemi yapılan makbuz senedi veya varant bakımından; ciro işleminin hüküm doğurması, ciro işlemi yapılarak devredilecek olan senedin teslim edilmiş olmasına bağlıdır (6762 S. TTK. m.751; 6102 S. TTK. m.839)¹⁸². Poliçenin cirosunun aksine olarak buradaki ciro, yapıldığı günün tarihini münderecâtında içermelidir. Ancak; Kanun'da cironun tarihsiz olmasının sonucu hakkında bir açıklık yoktur.

Cironun tarihsiz olmasına ilişkin durum böyle olmakla birlikte; ifade edilen husus öngörülürken kanun koyucunun tercih ettiği ifade biçimi; karşımızda bir emredici hükmün olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, tarihin yapılacak ciro işleminin aslî unsurlarından olduğunu ve cironun tarihinin bulunmaması hâlinde; tarihsiz cironun yok sayılacağı söylenebilir¹⁸³. Ancak, poliçe ve diğer kambiyo senetlerinin cirosunda tarih bulundurulması zorunluluğu yoktur (TTK. m.682-690, 778,789-793)¹⁸⁴. Söz konusu maddelerin yekûnundan çıkarılacak sonuç, makbuz senedi ve varanta dair özel hüküm olduğundan, ciro işlemi tesis edilirken tarihin bulunması zorunluluğudur.

Varantın cirosunda kendine has bir ayırım olmakta, yapılan ilk cironun hangi borç için teminat olarak tesis edilmişse asıl alacağın ve faizinin miktarını ve vade tarihini içermesi şarttır (6102 S. TTK m.840/1)¹⁸⁵. Mezkûr kayıtlar, ayrıca makbuz senedinin üzerine de yazılarak, varantın ciro edildiği kişi tarafından imza edilir (6102 S. TTK m.840/f.2)¹⁸⁶. Kanun koyucunun amacı, sadece makbuz senedini devredecek kimselerin umumî mağazadaki malın ne miktar borçla rehnedilmiş olduğunu bilmesi ve daha sonra varant hâmilinin makbuz senedinde yazılı ve kendisi tarafından imzalı

¹⁸¹ Ülgen, Hüseyin; Helvacı, Mehmet; Kaya Arslan; Ertan, N.Fusun Nomer, a.g.e., s.364

¹⁸² Can, Mertol, a.g.e., s.206

¹⁸³ Can, Mertol, a.g.e., s.206

¹⁸⁴ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.506

¹⁸⁵ Domaniç, (Kıymetli Evrak, s.506), varantın ilk cirosunun bir rehin cirosu olması gerektiğini, zira bir alacağı temin için yapıldığını ileri sürmektedir. Varant, emtiayı tevdi edene makbuz senedi ile birlikte verilir, bu kimse tarafından sadece varantın cirosu esasen tevdi edilmiş emtia üzerinde rehin hakkı verir, ayrıca "rehin cirosu" yapmaya gerek ve hatta imkân yoktur.

¹⁸⁶ Can, Mertol, a.g.e., s.207

tutar ile bağı kalarak daha fazla bir talepte bulunamamasıdır¹⁸⁷. Ancak bu zorunluluğun ifa edilebilmesi için makbuz senedinin varanttan önce devredilmemiş olması gerekir. Kanun maddesi, makbuz senedinin varatın cirosundan önce ciro edilemeyeceği şeklinde de yorumlanabilir¹⁸⁸.

Makbuz senedinin ciro veya temlik ve teslimi yalnız başına yani varanttan ayrı olduğu takdirde, temsil edilen malın mülkiyetini nakletme imkânı sağlar. Buna mallar üzerindeki çıplak mülkiyetin devri denir. Ancak emtia senetlerindeki mülkiyet kavramının en önemli sınırlanması olan rehin hakkını temsil eden varant hâmilinin imtiyaz ve rüçhan hakkı saklı kalır¹⁸⁹.

Her ne kadar makbuz senedinin ciro ve teslimi, emtianın mülkiyetini naklederse de, bu türden bir mülkiyet kazanımının, aslında haksız da olsa, iyi niyetli üçüncü şahısların fiilen teslim suretiyle mülkiyet iktisabıyla karşılaşması hâlinde, mala fiilen zilyet olanın hakkı tercihen daha geçerli sayılır. Farklı bir ifadeyle, umumî mağazaya tevdi edilen eşyada, senet vasıtasıyla zilyetlikle fiilen zilyetliğin karşılaşması hâlinde, yalnızca makbuz senedinin devri, senet hâmiline malın mülkiyetini temin etmez (4721 S. TMK. m.980¹⁹⁰)¹⁹¹.

Yukarıdaki zilyetliklerin karşılaşması hâlinde senedi devralan hâmilin, akde aykırılık (6098 S. TBK m.97, 98, 112), haksız fiil (TBK m.49) veya sebepsiz zenginleşme (TBK m.77) hükümleri gereğince talep hakkı vardır. Örneğin umumî mağaza, makbuz senedine bağlanan emtiayı iyi niyetli üçüncü bir şahsa satmış veya teslim etmişse, senet hâmili mülkiyet iddiasında bulunmazsa da, akde aykırılık sebebiyle umumî mağazadan tazminat talep edebilir (TBK m.112). Zira umumî mağazaların mallar üzerinde mümessil gibi bir satış vazifesi yoktur. Malın umumî mağazadan çalınıp veya sahte bir makbuzla çekilip yine iyi niyet sahibi bir kimseye devredilmesi hâlinde ise, hâmilin haksız fiili ortaya çıkaran kimseye müracaatı mümkündür (TBK m.49). Makbuz senedini bir cirantadan iktisap eden hâmilin,

¹⁸⁷ Domaniç, Hayri, a.g.e.,s.506

¹⁸⁸ Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.412

¹⁸⁹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.501

¹⁹⁰ Emtiayı temsil eden senetlerin teslimi m.980. “Bir taşıyıcıya veya umumî mağazaya bırakılmış emtiayı temsil eden kıymetli evrakın teslimi, emtianın teslimi gibi sonuç doğurur. Kıymetli evrakı iyi niyetle teslim alan kimse ile emtiayı iyi niyetle teslim alan kimse arasında uyumsuzluk çıkarsa emtiayı teslim alan tercih olunur.”

¹⁹¹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.501

asgarî sebepsiz zenginleşme kurallarına dayanarak cirantalara müracaat edebilmesi de kabul edilmelidir (TBK m.97, 98)¹⁹².

Kıymetli evraktan sayılan emtia senetleri, umumî mağaza ile mûdi arasında bir ispat vasıtasıdır¹⁹³. Bunlar, senet içeriğinin doğru olmadığını, meselâ muvazaaya istinat ettiğini ve hatalı olarak tanzim edildiğini birbirlerine karşı her zaman ileri sürebilirler. Hâlbuki iyi niyet sahibi üçüncü şahıslar böyle bir senedi iktisap ettikleri takdirde, artık senet aksi ispat edilebilen bir vasıta olmaktan çıkmıştır. O bizzat emtiayı temsil eden ve hakkı ortaya çıkaran bir evrak mahiyetindedir. Artık senedi tanzim edenler, senet doğru olsun veya olmasın, muvazaaya istinat etsin veya etmesin senet içeriğinden sorumludur¹⁹⁴. İyi niyet sahibi senet hâmiline bizzat senet içeriğinden doğanlardan ayrı def'iler ileri sürülemez. Umumî mağaza sahibi, makbuz senedi ve varanta 500 kilo buğday yerine 5.000 kilo buğday yazsa ve kıymetlerini de 50 lira yerine 500 lira gösterse, iyi niyet sahibi üçüncü şahıslara karşı senette yazılı miktardan sorumludur¹⁹⁵.

Söz konusu durum, birer emtia senedi olan makbuz senedi ve varantın düzenlenmesi TTK kapsamında bir ticarî iştir ve hatalı olarak yapılan işlemler neticesinde sorumluluğun ne denli ağır olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 6102 S. Türk Ticaret Kanunu'nun 18. maddesinin 2. fıkrasında geçen "*Tacirin, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli iş adamı gibi hareket etmesi lâzımdır*" hükmünü akla gelmektedir. Hem umumî mağaza sahibinin hem de malları teslim eden tacirin en yüksek dikkat ve özeni göstermesi gerekmektedir.

Kambiyo senetlerindeki başvuruya ilişkin hükümler ise, Kanun'da açık bir düzenleme olmadıkça bu makbuz senedi ve varantlar hakkında uygulanmaz (TTK m.831/3). Ancak bu maddenin sonucundan makbuz senedi ve varanta ilişkin müracaat hakkı bulunmadığı sonucu çıkarılamaz. Sadece kural olarak kambiyo senetlerindeki müracaat hükümlerinin kambiyo vasfı taşımayan senetlerde uygulanmayacağı şeklinde kabul edilmelidir. Bu hususta "Müracaat Hakkı" başlığı altında ayrıca bir değerlendirme yapılmıştır.

¹⁹² Domaniç, Hayri, a.g.e., s.502

¹⁹³ Arseven, Haydar, a.g.e., s.591

¹⁹⁴ Arseven, Haydar, a.g.e., s.592

¹⁹⁵ Arseven, Haydar, a.g.e., s.592

3.8.2. Cironun Hükümleri

Senedin teslimi şartıyla, makbuz senedi ve varantın birlikte cirosu, tevdi olunan emtia veya zahirenin mülkiyetini devreder¹⁹⁶. Sadece varantın cirosu, varantın devredildiği şahsa, tevdi olunan emtia veya zahire üzerinde rehin hakkı tesis eder. Sadece makbuz senedinin cirosu ise, varant hâmilinin (rehin) hakkı saklı tutulmak kaydıyla, tevdi olunan malların mülkiyetini devreder (TTK m.839).

Kanun maddesinden anlaşıldığı üzere umumî mağaza sistemimizde çift senet usulü kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, tevdi olunan mal ve hububata mukâbil çıkarılan makbuz senedi ve varantın aslında birlikte teslim edilmesi gerekmeğe de ayrı ayrı ciro edilerek malların üzerinde bir taraftan rehin hakkı tesis etmek, öte yandan bu hakkın sahibinin durumu saklı olmak kaydıyla mülkiyeti nakletmek imkânı mevcuttur¹⁹⁷. Buna karşılık bazı sistemlerde tek senet usulü yürürlüktedir. Tek senet usulünde tevdi edilen mallara karşılık sadece bir senet verilir ve bu senedin cirosu malın devrini sağlar. Senet ciro edilmeden devredilirse bu muamele mal ve hububata dair rehin hakkını tesis etmiş olur.

Tek senet sisteminin en önemli faydası zahmetsiz olmasıdır. Mal ve hububatı, sadece bir senet temsil ettiğinden mülkiyetin kimde olduğu rahatlıkla anlaşılır, senet alıcısı bu hususta tereddüt yaşamaz. Bu sistemin sakıncalı yanı ise malını rehnedeni mâlikin rehinli malı satamamasıdır. Malını satmak için öncelikle onu rehinden kurtarması gerekir. Bu ise genellikle sattığı malın parasını peşin alabildiği hâlde mümkün olmaktadır¹⁹⁸.

Ezcümle, emtia senetlerinin devri, doğrudan malların devri hükmündedir. Satış ve rehin işlemleri, bizzat senedin devri ile mümkün olmaktadır¹⁹⁹. Çift senet sistemi uygulanan ülkelerde aynı mal için iki senet çıkarılmakta; mal sahibi bu senetlerden birini rehin ederek kredi bulmakta, makbuz senedi ile de, en uygun zamanda, en müsait fiyatla malını satabilme imkânı elde etmektedir²⁰⁰. Tek senet sisteminin cari olduğu ülkelerde ise her iki fonksiyonu aynı senet icra etmektedir.

¹⁹⁶ Arseven, Haydar, a.g.e., s.597

¹⁹⁷ Arseven, Haydar, a.g.e., s.591

¹⁹⁸ Arseven, Haydar, a.g.e., s.590

¹⁹⁹ Arseven, Haydar, a.g.e., s.589

²⁰⁰ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.496

Senedin cirosuz teslimi rehin, cirolu teslimi ise temlik (mülkiyetin devri) hükmündedir²⁰¹.

Tek senet sisteminde, emtia üzerinde bir taraftan rehin hakkı tesis etmek, diğer taraftan emtianın mülkiyetini devretmek imkânı yoktur. Buna karşın, basitliği ve kolaylığı sağlar; üstelik daha emniyetli bir şekil olmasını sağlar. İngiltere, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri tek senet usulünü, Fransa, Belçika ve İtalya gibi ülkeler ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti ise çift senet usulünü kabul etmiştir.

Makbuz senedi ve varantın, düzenlenmesi ve umumî mağaza müdine tevdi edilmesiyle henüz senet tedavüle veya iktisadî bir rol cihetine çıkmış sayılmaz. Bu senetler müdinin elinde kaldıkça, kambiyo senetlerinin mal sahiplerine teslim edilmeyerek, keşideciler nezdinde bulunması gibi bir durum söz konusudur. Başka bir ifadeyle, makbuz senedi ve varantın, sadece düzenlenmesi ve mal sahibine tevdi ile senetler durağan hâlden kurtulmamaktadır, tedavüle çıkmamaktadır. Bir kimsenin kasasında muhafaza ettiği bir tapu senedi veya bir banka cüzdanı benzerliğindedirler²⁰². Kambiyo senetlerini adî senetlerden ayıran özelliklerden en önemlisi kambiyo senetlerinin tedavül kabiliyetidir. Aynen makbuz senedi ve varant da tedavül kabiliyetini haiz kıymetli evraktır.

Söz konusu emtia senetlerinin tedavül kabiliyetine ilişkin, bir mal sahibine teslim edilen bir kambiyo senedi derecesine çıkabilmesi için, usulüne uygun ilk cironun yapılmış olması gerekir. Başka bir ifadeyle, kambiyo senetlerinin tedavüle çıkmış sayılmaları için, tanzim ve hak sahibine teslimi yeterli olup bir ciro şartı bulunmadığı hâlde, varant ve makbuz senedinin tedavüle çıkması için tanzimi ve mal sahibine tevdi edilmiş olmaları yeterli olmayıp, ayrıca mal sahibi tarafından ciro edilmeleri de gerekir²⁰³.

Cironun tedavül kabiliyeti sağlayabilmesi, temel ilişkiden soyut olmasına bağlıdır. Yani her ne karar mudi ile umumî mağaza sahibi arasında muhafaza ve depoculuk gibi edimler gündeme gelmekte ise de bu ilişki sadece taraflar arasında dermeyan edilebilir. Makbuz senedinin ve varantın tedavüle çıkmasından sonra müdi ile umumî mağazanın aralarındaki def'iler mezkûr senetlerin yeni hâmiline karşı

²⁰¹ Arseven, Haydar, a.g.e., s.590

²⁰² Domaniç, Hayri, a.g.e., s.496

²⁰³ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.507

dermeyan edilemez. Buna “soyutluk” ya da “illeten mücerret olma” denir. Soyutluk kavramı, esas itibariyle kıymetli evrak niteliği taşıyan bir senette mündemiç olan hakkın temel ilişkiden bağımsızlığını ifade eder²⁰⁴. Temel ilişkiden bağımsız olma, emtia senetlerinin hâmillere güven verir. Bu itibarla senet dışındaki ilişkilere dair herhangi bir endişesi olmayan hâmil kolaylıkla senedi üzerine alabilir.

Varant üzerine yapılacak ilk cironun, senedi tedavüle çıkarmaktan ibaret bu fonksiyonu ve özelliği de, bu cironun mutlaka rehin cirosu mahiyetinde olmasıdır. Gerçekten de varantın ilk cirosu, umumî mağazaya bir miktar mal ve hububat tevdi eden kimsenin hariçten aldığı bir miktar ödünç parayı garanti altına almak amacıyla yapılır²⁰⁵. Söz konusu husus nazara alındığında, varantın ilk cirosu ile senedi devreden cirantanın kabul ile ödemeyi garanti ettiği çıkarımında bulunulabilir.

Varant sahibi mûdi, üçüncü şahıslardan aldığı krediyi, alacaklılara varantı devir suretiyle temin eder. Öyle ki borçlu (umumî mağazadaki malın sahibi) varantta yazılı vadede borcunu ödemezse, alacaklı yani varantı ciro yolu ile devralan kimse, belirli usule uyararak (TTK m.844) varantın temsil ettiği malı sattırır ve alacağını satış bedelinden alır. Varantın ilk cirosu mutlaka bir alacağı temin için yapılmış bir rehin cirosudur²⁰⁶. Oysa, öteki cirosu kâbil senetlerde ilk cironun rehin cirosu²⁰⁷ olması şart değildir ve aksine kural olarak bu cirolar temlik²⁰⁸ veya tahsil²⁰⁹ cirosudur.

²⁰⁴ Poroy, Reha /Tekinalp, Ünal, a.g.e., s.29

²⁰⁵ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.507

²⁰⁶ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.507

²⁰⁷ Rehin cirosu, poliçeye bağlanmış olan hakkı, ciro edilen kişiye rehnetmek amacıyla yapılır. Rehin cirosu ile senedi devir alan kişi, fer’i olmakla beraber senet üzerinde aynı bir hak kazanmıştır. Rehin cirosu ancak bir tam ciro şeklinde yapılabilir. Ayrıca ciroda “bedeli rehindir”, “teminat içindir” gibi rehlin varlığını gösteren bir ibarenin bulunması gerekir (açık rehin cirosu). Örtülü rehin cirosu da yapılabilir.

Rehin cirosu ile poliçeyi devralan kişi, poliçeyi ancak tahsil cirosu ile devredebilir (TTK. m. 689/f.1). Rehin cirosunda poliçeyi devralan senetten doğan hakları kendi adına kullanır. Bu nedenle, cirantalara karşı dermeyan edebileceği şahsi def’iler kendisine karşı dermeyan edilemez (TTK. m.689/f.2). Fakat borçlu, rehinle temin edilen asıl alacağı ilişkin def’ileri ileri sürebilir; çünkü rehin, fer’i nitelikte olduğundan, asıl borç geçersiz ise rehin de geçersiz olacaktır.

²⁰⁸ Temlik cirosu, senedin ve senetteki alacağın devri amacıyla yapılan cirodur. Şekil açısından tam veya beyaz ciro şeklinde olabilir.

²⁰⁹ Tahsil cirosu, senetten doğan bütün hakları devretmek için değil, ciro edilen kimseye senet bedelini tahsil ve buna bağlı işlemleri yapma yetkisini vermek için yapılır. Bu tür ciroda, ciro eden senedin mülkiyetini muhafaza etmekte, ciro edilen ise, senet bedelinin tahsili konusunda cirantanın temsilcisi sıfatını kazanmaktadır. Bu itibarla ciro edilen poliçeden doğan hakları

Varantın ilk cirosu rehin cirosu statüsünde ise de, bu ciroyu takip eden ciroların bu statüde olması kural olmayıp temlik veya tahsil cirosu amacına kullanılmaları da mümkündür. Gerçekten bir varantı ilk ciro ile devralan kimse, varantta belirtilen bir miktar parayı mal sahibinden alacaklı durumundadır. Varant, bu alacağı temin etmektedir. Bir defa ilk cirosu yapılan varant, devralan lehine hem bir alacağı ifade etmekte, hem de bu alacağı temin ve garanti etmektedir. Başka bir ifade ile ilk cirosu yapılmamış varant sadece tevdi edilmiş malın kuru rehin hakkını temsil ederken, ilk cirosu yapılan varant bu rehin hakkını bir alacağın teminatına tahsis etmektedir. Bu son hâldeki varant, umumî mağazaya tevdi edilen emtia ile garanti edilmiş alacak senedir²¹⁰.

Söz konusu muamelelerde ilk cirosu yapılan bir varant, bu mahiyet ve fonksiyonuna istinaden temlik, tahsil veya rehin cirolarının konusunu teşkil edebilmektedir. Ancak, varantın ilk cirosu ile bunu takip eden rehin ciroları arasında birtakım farklılıklar vardır. Varantın ilk cirosu ile umumî mağazadaki mal rehnedildiği hâlde, ilk cirodan sonra yapılan rehin cirolarında rehlin konusu doğrudan doğruya emanet edilen mal olmayıp, bu malın garanti ettiği ve varantta ifadesini bulan alacak hakkıdır. Bu son durumda, TBK m.588'de zikredilen kefile kefil²¹¹ kavramı gibi bir nevi rehine rehin kavramı söz konusudur²¹².

Türk Borçlar Kanunu 588. maddeden anlaşılacağı üzere, kefile kefil, alacaklıya karşı kefilin cirosunu taahhüt eder. Rehine rehin durumunda da, ilk ciroyu takip eden bir rehin cirosu ile varantı elinde bulunduran kimse, alacağını öncelikle varantta zikredilen alacakla teminat altına alır. Şayet söz konusu alacak, umumî mağazaya emanet edilen malın sahibi tarafından zamanında ödenmezse, malın sattırılması suretiyle alacağın tahsili cihetine gidilir²¹³.

kendi adına değil, ciranta adına kullanır. Tahsil cirosunun temlik veya teminat işlevi yoktur; yalnızca teşhis işlevi vardır.

²¹⁰ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.508

²¹¹ Alacaklıya, kefilin borcu için güvence veren kefile kefil, kefil ile birlikte, adî kefil gibi sorumludur.

²¹² Domaniç, Hayri, a.g.e., s.508

²¹³ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.508

3.9. TESCİL ZORUNLULUĞU VE BORSALARIN SORUMLULUĞU

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 46. maddesi hükmü ile borsa değerine dâhil malların en az miktarlarının üstündeki alım satımların borsa dışında yapılması yasaklanmış ve bu alım satım işlemlerinin borsalarda tescili zorunlu tutulmuştur.

Makbuz senetlerinin ciro tarihiyle devredilmesi ve teslim edilmesi de bir alım satım işlemi niteliğindedir. Dolayısıyla umumî mağazaların ihraç ettiği makbuz senedi ile alım-satım muamelelerinin de 5174 S. Kanun'un mezkûr 46. maddesi hükmü ve bu hüküm esas alınarak tanzim edilen "Ticaret Borsalarına Tâbi Maddeler ve Bu Maddelerin Alım veya Satımlarının Tescili Hakkında Yönetmelik"²¹⁴ maddelerine uyularak ticaret borsalarında tescil ettirilmesi mecburî hâle gelmiştir.

Bu kapsamda, makbuz senedi devir ve teslimleri ister borsa yeri içerisinde ve isterse dışında yapılsın her iki durumda da işlemin borsada tescil ettirilmesi gerekecektir. Tescil işlemi sonucunda da yürürlükteki mevzuat hükümlerine uygun olarak borsa yetkilileri tarafından düzenlenecek tescil beyannamesi ilgililere verilecektir.

Ticaret Borsaları, makbuz senetlerinin cirosu suretleriyle yapılan alım satımların borsaya tescilini yaparken tevkif suretiyle kesinti yapılarak vergi dairesine yatırılması icap eden vergi ile ilgili olarak "164 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği"²¹⁵ gereğince işlem yapacaklardır. Dolayısıyla, alım satım muamelelerinde zorunlu vergi tevkifatının yapıp yapılmamış olduğunun tespiti sağlanarak tevkifatın yapılmadığının tespiti hâlinde, satış işleminin tescil edilmesi söz konusu ise borsa yetkili organları da bu tevkifatın yapılmamasından müteselsilen sorumlu olacaklardır.

3.10. VARANTIN (REHİN SENEDİ), ÂDİ REHİNE KARŞI AVANTAJLARI

Tacirler arasında adî rehin karşılığında borç almak, ekseriyetle rehin verenin malî durumunun kötülüğüne ve kaçınılmaz iflâsına bir delil sayılır. Çünkü ağır masraf ve formalitelere, malların teslimi zahmetine ve yüksek faize katlanan tacir, ancak çaresiz kalmış bir tacirdir ki mallarını rehin veriyor anlayışı hâkimdir. Hâlbuki

²¹⁴ Resmi Gazete 08.01.2005/25694

²¹⁵ RGS: 20636, RGT: 15.09.1990

rehin senedi ile elde edilen rehinde ne teslim zahmeti ne de ağır masraf ve formaliteler olduğundan burada aynı çekingenlik hâli yoktur²¹⁶.

Ciro yoluyla senedi elinde bulunduran hâmil, malların da zilyedi sayılır. İyi niyetli senet hâmilî söz konusu durumda hacizden de senet içeriğinden doğan def'i dermeyanından da veya başka bir def'iden de endişelenmez. Borç olarak verilen para karşılığında mal ve hububat bulunduğundan, rehin bedeli hiç çekinilmeden ödenmektedir. Malın temin ettiği garanti vasıtasıyla, risk düşük nispette olduğundan faiz uygulamaları da azalmaktadır. Böylece tacirin âdi rehin karşısında duyduğu çekingenliğe sebep kalmadığından, nispeten az bir sermaye ile muhtelif işler yapma imkânına sahip olmaktadır²¹⁷.

3.11. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN FONKSİYONU

3.11.1 Temsil Ettikleri Mallar Üzerinde Tasarruf Yetkisi

Makbuz senedi ve varantın temsil ettiği eşya üzerindeki tasarruf işlemleri, senet aracılığıyla yapılır. Örneğin umumî mağazalara tevdi edilen mal ve hububat üzerinde doğrudan haczetme, el koyma ve rehin işlemleri tatbik edilemez; bu işlemlerin senet aracılığıyla yapılması gerekir. Bunun istisnasını ise, makbuz senedi ve varantın kaybolmasından (zıyandan), mirastan veya iflâstan kaynaklanan uyuşmazlıklar oluşturur (TTK m.841)²¹⁸.

Emtia üzerinde yapılacak tasarrufların makbuz senedi ve varant marifetiyle yapılabilmesi, ortaya, çözümlenmesi gereken bir mesele çıkarır. Makbuz senedi ve varantın tesliminin ne ölçüde malın teslimi yerine geçeceği hususu doktrinde tartışmalıdır. Bir iddiaya göre senedin teslimi Medenî Kanun'daki zilyetliğin devri şekillerine ilâve edilmiş bir şekildir. Diğer bir ifadeyle senedin teslimi malın teslimi demektir. Mallar mağaza sahibinin elinden çıkmış ve onun mülkiyetine geçirilmiş olsa dahi iyiniyetli üçüncü şahıs tarafından iktisap edilmediği müddetçe evrakın teslimi zilyetliğin devri hükmündedir (mutlak kuram)²¹⁹.

²¹⁶ Arseven, Haydar, a.g.e., s.590

²¹⁷ Arseven, Haydar, a.g.e., s.590

²¹⁸ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.366

²¹⁹ Arseven, Haydar, a.g.e., s.593

Diğer bir fikre göre, zilyetliğin nakli şekilleri Türk Medenî Kanunu'nda sayılmıştır. Bunlara kıymetli evrakın devri olarak yeni bir şeklin ilâvesi söz konusu değildir. Dolayısıyla söz konusu olan sadece zilyetliğin havalesidir (nisbî kuram).²²⁰

Türk Medenî Kanun'a göre bir antrepoya veya nakliyeciyeye tevdi edilmiş emtiayı temsil eden kıymetli evrakın teslimi, emtianın teslimi demektir. Bununla birlikte bu hüküm iki yerde uygulanmaz. Birincisi, ayıp ve tekeffül hükümlerinin uygulanması için malın fiilen teslimi, alıcının malı inceleme imkânının doğması için şarttır. İkinci olarak İcra ve İflâs Kanunu'nun 190. maddesine göre satıcı malları alıcıya gönderdikten sonra iflâs ettiği takdirde mallar fiilen müflisin eline geçmediği sürece satıcı iflâs masası, masa değerini tam olarak ödemediği takdirde istirdat iddiasında bulunabilir. Ayrıca burada nakliye senedinin veya malların bir depoya tevdi edilmiş olup da makbuz senedinin müflis alıcıda olması, malların fiilen teslimi yerine geçmez. Bununla beraber, emtia senedi marifetiyle müflis alıcı, malları iyiniyetli bir üçüncü şahsa devretmiş bulunursa artık satıcı herhangi bir iddia öne süremez²²¹.

TTK m.841'de mallar yönünden tasarruf yapılabilmesi için, senet esaslı kabul edilmektedir. Görüldüğü üzere, umumî mağazaya tevdi edilen malları, makbuz senedi ve varant temsil etmektedir. Mezkûr durumun vergilendirilmesi, borsaya tescili gibi hususların tamamı makbuz senedi ve varant söz konusu ise, yani işbu senetler kullanılıyorsa, gündeme gelir.

Belirtilen bu malların tasarrufunda senet esaslı, yani emtiayı temsil eden senet olmaksızın herhangi bir devir işlemi yapılamayacağı kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, umumî mağazaya tevdi edilen mallar senetsiz olarak satılamaz veya herhangi bir sebeple devredilemez. Aksi takdirde yapılan işlemler kural olarak geçersizdir. Ancak, maddede özel bir hüküm getirilmektedir. Bu hükme göre, mal ve hububatı temsil eden senetlerin zıya ve iptali ile miras ve iflâstan kaynaklanan uyuşmazlıklar saklı tutulmuş ve dolayısıyla geçerli sayılmış bulunmaktadır²²². Bu geçerlilik hâli de TTK'nın senetlerin zıya, TMK'nın mirasa dair hükümleri ile İİK'nın iflâs hükümlerine uyulmak suretiyle geçerliliğini kazanmaktadır.

²²⁰ Poroy, Reha, a.g.e., s.264

²²¹ Poroy, Reha, a.g.e., s.264

²²² Eriş, Gönen, a.g.e., s.1397

3.11.2. Yapılamayacak İşlemler

Umumî mağazaya tevdi edilen malın makbuz senedine bağlanması, bu malda senetsiz, başka türlü tasarruflarda bulunulmasına engeldir. Örneğin, böyle bir malın satılması veya bağışlanması hususunda yapılan bir muamele ve sözleşme hükümsüzdür. Ancak istisna tutulan, varant ve makbuz senedinin ziya ve iptali, miras ve iflâs sebeplerinden biriyle bir ihtilâfın bahse konu olması ve bu sebeple tevdi edilen mala senetsiz de el konulması hâlleri tefrik edilmiştir. Başka bir ifadeyle, mal konusunda ortaya çıkan davalar, zikredilen hâllerden birine işaret ediyorsa, senet olmadan da mala el konması, malın devri ve rehni, haczi veya başka senede bağlanması mümkündür (2004 S. İİK m. 190/2²²³)²²⁴.

Yukarıda zikredilen hususlar dışında, umumî mağazanın da bu malları muhafaza görevi dışında herhangi bir satış işlemine mevzu etmesi mümkün değildir. Umumî mağaza sahibi, Kanun ve Tüzük şartlarına uygun defterleri ve antrepoların teknik ve fizikî şartlarını sağlaması ve emanet alımlarında makbuz senedi ve varant ihracı dışında malları kullanma, yararlanma, mallar üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunma ve semerelerinden yararlanma gibi davranışlardan nehyedilmiştir.

3.11.3. Malın Geri Alınması

Makbuz senedi hâmili, makbuz senedinin yanında varantın da hâmili ise, mevdu mal üzerinde tam mâliktir. Şeklen yetkili hâmil olması kaydı ile makbuz senedi hâmili, emtianın tamamının ve bir kısmının vadeden önce veya sonra kendisine teslim edilmesini, mağaza sahibinin ücret ve masrafları nedeniyle alacak hakkının ve buna dayalı hapis hakkının korunması kaydıyla talep edebilir. Yine bu kapsamda emtianın kısımlara ayrılmasını ve ayrılan kısım için kendisine makbuz senedi ve varant verilmesini talep hakkını da haizdir (6102 S. TTK. m.837)²²⁵.

²²³ Satıldığı ve gönderildiği halde iflasına hükmolunmazdan evvel müflisin eline geçmeyen mallar için masa tarafından bedeli verilmiş olmadıkça satıcı istirdat iddiasında bulunabilir.

(Değişik fıkra: 29/06/1956 - 6763/42 md.) Bu mallar iflasın ilanından evvel taşıma senedi, konişmento, **makbuz senedi**, **varant** gibi emtiayı temsil eden bir senetle iyi niyet sahibi üçüncü bir şahsa satılmış veya rehnedilmiş olurlarsa artık geri alınamazlar.

²²⁴ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.502

²²⁵ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.367

Varanttan ayrılmış makbuz senedinin hâmilî de mallar üzerinde vade tarihinden önce veya sonra tamamen veya kısmen tasarrufta bulunabilir. Bu hâlde şayet makbuz senedi hâmilî tevdi olunan malları vade gününden önce veya sonra çekmek isterse, varant ile teminat altına alınmış borcun anaparası ile vade tarihine kadar işleyecek faizini umumî mağazaya depo etmek zorundadır.(TTK m.842/1). Zira bu para daha sonra varant hâmiline varantın iadesi karşılığında umumî mağaza sahibi tarafından ödenecektir (TTK m 842/2)²²⁶.

Varanttan tefrik edilmiş makbuz senedinin hâmilî, umumî mağazaya tevdi edilen mal ve hububatı kısmen de çekmek isteyebilir. Bu hâlde ise umumî mağazanın sorumluluğu altında, hem çekeceği kısım ve hem de varant ile teminat altına alınmış borç ile orantılı bir miktar parayı umumî mağazaya yatırmak zorundadır (TTK m. 843).²²⁷ Mezkûr düzenlemelerde dikkat edileceği üzere varant hâmilini koruyucu hükümler arttırılarak varant hâmilinin alacakları fer'ileriyle birlikte güvence altına alınmıştır.

3.11.4. Sattırma Hakkı

Vade tarihinde alacağı ödenmemiş varant hâmilî, poliçe hâmilî gibi, protesto çektikten on gün²²⁸ sonra rehnin paraya çevrilmesi hükümlerine göre tevdi olunan malları sattırabilir (6102 S. TTK m.844). Varantın verdiği hak, “belirli bir tarihte” veya “belirli bir tarihe kadar” kullanılır.

Varant hâmilinin, varant karşılığı malın paraya çevrilmesini talep etmesi için bazı şartların gerçekleşmiş olması aranır. Bu şartlar; cirolanan varant üzerindeki vade tarihinin gelmiş olması, borcun ödenmemiş olması ve vade muaccel olduğu hâlde borcun ödenmediği hususuna dair hâmil tarafından protesto keşide edilmiş olmasıdır²²⁹.

²²⁶ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.367

²²⁷ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.367

²²⁸ Buradaki on günlük mehil, TBK m.123'deki takdiri süreye karşılık gelen ve varantın ilk ciranta ve aslî borçlusu durumunda olan mudî lehine tanınmış munzam (ek süre) bir ödeme müddetidir. Protesto ister vadede, ister daha sonra keşide edilsin, protesto tarihinden itibaren bahis konusu on günlük ödeme müddeti geçmedikçe temerrüt doğurmaz ve dolayısıyla satış istenemez. Domaniç, Hayri, a.g.e., s.509

²²⁹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.509

Buradaki protesto, kambiyo senetlerindeki protesto ile TBK m.117²³⁰'de ifade edilen ihtar mahiyetindeki bir protesto olup, borçluyu bir taraftan on günlük kesin mehil süresinde borcunu ifaya davet eder, öte yandan bu sürenin geçmesiyle temerrüt gerçekleşir²³¹.

TTK m.844'te bahsi geçen bu on günlük müddeti, borcu bir taşınır rehniyle temin edilen borçlunun takibinde İİK m.146 gereğince tanınan on beş günlük ödeme müddeti ile karıştırmamak gerekir. Bu son müddet, ödeme emri çıkarıldıktan sonra ve tebliğden itibaren cereyan etmekte olup, varanta dayanarak yapılan icra takiplerinde başka bir süre söz konusudur²³².

Varantta protestosuz kaydının işlenebileceğine dair Kanun'da bir düzenleme bulunmadığından, malların satılması için protesto şarttır²³³. Aynı şekilde, kambiyo senetlerinde olduğu gibi protestonun ne zaman çekileceğine dair bir hüküm bulunmaması sebebiyle bu işlem, zamanaşımı sınırları dâhilinde, ödeme gününü takip eden günlerden herhangi birinde tekemmül ettirilebilir²³⁴.

Satış değeri üzerinden, vergiler, gümrük resmi ve diğer resim, harç ve giderler, tellâliye ücreti ile mağazanın tevdi olunan mallar için yaptığı giderler ve saklama ücreti öncelikle ödenir (6102 S. TTK m.845/1). İşbu rüçhanlı alacaklara müteakiben varant hâmil kalan miktardan varant içeriğinde belirtilen miktarı tahsil eder. Şayet rüçhanlı alacaklardan sonra artan bir satış bedeli varsa, makbuz senedi hâmiline ödenmek üzere umumî mağaza sahibine iade edilir (TTK m.845/2).

3.11.4.1. Sattırma Şartları

3.11.4.1.1. Satış Talebinde Bulunmanın Şartları

²³⁰ TBK m.117 "Muaccel bir borcun borçlusu, alacaklının ihtarıyla temerrüde düşer. Borcun ifa edileceği gün, birlikte belirlenmiş veya sözleşmede saklı tutulan bir hakka dayanarak taraflardan biri usulüne uygun bir bildirimde bulunmak suretiyle belirlemişse, bu günün geçmesiyle; haksız fiilde fiilin işlendiği, sebepsiz zenginleşmede ise zenginleşmenin gerçekleştiği tarihte borçlu temerrüde düşmüş olur. Ancak sebepsiz zenginleşenin iyiniyetli olduğu hâllerde temerrüt için bildirim şarttır."

²³¹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.509

²³² Domaniç, Hayri, a.g.e., s.510

²³³ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.509

²³⁴ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.509

Vade gününde alacağı ödenmemiş varant hâmil, poliçe hâmil gibi, protesto çektikten on gün sonra rehin hükümlerine göre tevdi edilen malları sattırabilir (6102 S. TTK m.844/1)²³⁵.

“Poliçe hâmil gibi” ifadesi hem protestonun vadeyi takip eden iki iş günü içinde çekileceği hem de bu protestonun poliçedeki ödememe protestonun şekline tâbi olduğu, yani noter aracılığıyla keşide edileceği anlamına gelir. Hâmil protesto çekmez ya da eşyayı kanunî süre içinde (rehin hükümlerindeki süre) sattırmaz ise, hâmilin cirantalara karşı sahip olduğu müracaat hakkı düşer, cirantaların sorumluluğuna gidemez ve ancak borçluya karşı talep hakkını kullanabilir²³⁶.

Yasa, “on gün sonra rehin hükümlerine göre tevdi edilen malların sattırılmalarını” ifade etmiştir. Bu hüküm açık değildir. On gün geçtikten sonra ne kadar süre içinde satışın gerektiği belirtilmemiştir. Dolayısıyla hükmü, İİK m.150/e²³⁷ ile tamamlamak gerekir. Şöyle ki, alacaklı, menkul rehninin satışını ödeme veya icra emrinin tebliğinden itibaren altı ay içinde isteyebilir. Zira varantın sağladığı hak menkul mallar üzerindeki rehin hakkıdır. Öyleyse taşınır rehnindeki satış sürelerinin uygulanması gerekmektedir. Bir an için varant alacağının tahsilinde rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takip yapıldığını ve icra emrinin borçluya tebliğ edildiğini varsayalım. Kanun’daki itiraz süresi içerisinde herhangi bir itiraza konu olmayarak kesinleşen rehin alacağının 6 ay içerisinde satış işlemlerine başlanması gerekir. Aksi takdirde İİK. m.106-110 hükümleri gibi haczin kaldırılmasına benzer bir şekilde satış işlemleri düşer.

Alacağını tahsil için varant hâmilinin öncelikle bu yolu takip etmesi kanunen zorunludur. (TTK m.844, İİK m.45). Hâmil alacaklının, umumî mağazadaki emtia ve zahirenin satışı için haciz veya iflâs yoluna gitmesi mümkün olmadığı gibi, bu malları satıp da, bedelin alacağı karşılamadığı anlaşılmadıkça borçlunun (ve cirantaların) diğer mallarına da müracaatı mümkün değildir (6102 S. TTK. m.846)²³⁸.

²³⁵ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.367

²³⁶ Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., 2018, s.413

²³⁷ İİK Madde 150/e – (Ek: 18.02.1965-538/72 m.) (Değişik birinci fıkra: 02.07.2012-6352/32 m.) Alacaklı, taşınır rehnin satışını ödeme veya icra emrinin tebliğinden itibaren altı ay içinde, taşınmaz rehnin satışını da aynı tarihten itibaren bir yıl içinde isteyebilir. Satış yukarıdaki fıkrada gösterilen müddetler içinde istenmez veya talep geri alınıp da bu müddetler içinde yenilenmezse takip düşer. İİK. 78. maddenin 2. fıkrası hükmü rehnin paraya çevrilmesi yoluyla takipte de kıyasen uygulanır.

²³⁸ Kayıhan, Şaban, a.g.e., s.142

Bu usulde, İİK'nın 145 ve devamı madde hükümleri uygulanır²³⁹. Buradaki cironun (müracaat hakkı kapsamında) teminat fonksiyonunun poliçelerdeki kadar genel olmayıp özel şartlara bağlı olduğu dikkatten kaçmamalıdır.

3.11.4.1.2. Mutlak Surette Satış Esası

Senedin zıyaı veya miras yahut iflâs sebebiyle umumî mağazaya tevdi olunan şeyler üzerinde haciz işleminin uygulanmış olması veya bunlara el konulması yahut rehnedilmiş olmaları dahi, varant hâmilinin giriştiği rehnin paraya çevrilmesi yoluyla takipte satış işleminin yapılmasını engellemez (6102 S. TTK m.841, m.844/2; m.849)²⁴⁰.

Söz konusu rehnin paraya çevrilmesi yoluyla satış usulünde takip dayanağı olacak varantın herhangi bir ilâm veya ilâm hükmünde bir belge olmaması sebebiyle takip yolu İİK'daki rehnin paraya çevrilmesinde ilamsız icra takibi olacaktır. Bu takip yolunda, takip talebi üzerine varanttaki cirantalara ve emtianın mâlikine ödeme emri yollanır. Mezkûr ödeme emrine 7 gün içerisinde itiraz edilebilir. 7 günlük müddet içinde itiraz edilmez ve 15 gün içinde borç ödenmezse veya itiraz edilmekle birlikte söz konusu itiraz alacaklı tarafından icra mahkemesinde itirazın kesin kaldırılması veya geçici kaldırılması yoluyla veya genel mahkemede itirazın iptali davası açılarak ortadan kaldırılırsa alacaklı, rehinli olan menkul malın satışını talep edebilir. Ödeme emrine itiraz edilmesi hâlinde genel haciz yoluyla takibe ilişkin İİK. m.62 ve 72. madde hükümleri uygulanır. Rehin hakkına açıkça itiraz edilmemişse bu rehin hakkı takip esnasında uyuşmazlık konusu edilmez. Sadece rehin hakkına itiraz edildiği takdirde alacaklı varant hâmili, rehnin paraya çevrilmesi yoluyla takipten vazgeçerek takibin genel haciz yoluyla devamını isteyebilir. Mezkûr takip yolunda zamanaşımı def'i dermeyanında bulunulamaz.

3.11.4.1.3. Satıştan Elde Edilen Hasılatın Dağıtımı

Satıştan elde edilen hasılattan, öncelikle gümrük resmi ve diğer resim, harç ve vergiler ile tevdi olunan mallar için umumî mağaza tarafından yapılan masraflar ve

²³⁹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.510

²⁴⁰ Can, Mertol, a.g.e., s.208

mağazanın talebe hak kazandığı ücretler karşılır (6762 S. TTK 757/1; 6102 S. TTK m.845/1)²⁴¹.

Satıştan elde edilen hâsılat ile alacaklı da tatmin edildikten sonra; eğer arda kalan miktar olursa; makbuz senedi hâmiline ödenmek üzere umumî mağaza sahibine verilir (6012 S. TTK m.845/2).

Şayet varantın karşılığını teşkil eden mal, herhangi bir şekilde zayı olmuş ve sigorta bedeli tahakkuk etmişse, tahsilât bu bedelden yapılır. Bu halde de, varantın cirosuna İİK m.146'ya uygun olarak ödeme emri gönderilmesi ve on beş günlük ödeme müddetinin beklenilmesi ve ancak bundan sonra, alacağın mevcut sigorta bedelinden icra memuru ile tahsili gerekir.

3.11.4.2. Satış Bedeli

Vade gününde alacağını alamayan varant hâmilinin umumî mağazanın bağlı bulunduğu yerin asliye hukuk mahkemesine bağlı olan icra müdürlüğüne başvurması ile varanttaki dayanak emtianın rehnin paraya çevrilmesi usulü ile satışı talep edilebilir. Söz konusu icra takibinde cirantaların dosyaya borçlu sıfatı ile eklenmesi için süresinde ve usulüne uygun bir şekilde protesto çekmiş olması gerekir.

İİK'da taşınırlarda satışın talep edilebilmesi için azamî süre 6 aydır. Öngörülen bu azamî süre içerisinde satış talep edilmemesi hâlinde takip düşer. Varant hâmilinin icra müdürlüğüne başvurarak rehnin paraya çevrilmesi yoluyla takibi kesinleştirmesi akabinde satış talebi süresi olan 6 aylık süreye uygun olarak satış talep edilirse gerekli masraf yatırıldığı takdirde icra müdürlüğüne emtianın değerine ilişkin kıymet takdiri yapılır. Satış talep edilirse varantın temsil ettiği mal ve hububat iki ay içerisinde satılır (İİK m.112). Düzenlenen kıymet takdiri cirantalara tebliğ edilir. İlgililer buna karşı 7 gün içerisinde icra mahkemesine şikâyet yoluna gidebilir. Şikâyet yapılmaz ve kıymet takdiri de kesinleşirse; taşınır satışından uygun bir süre önce tirajı 50.000'in üzerinde yurt çapında dağıtılan bir gazete ile satışın elektronik ortamda ilân edilmesi gerekir.

İlânı takiben artırma şartnamesi safhasına geçilir. Artırma şartnamesinde satışın ne surette yapılacağı ve malın özellikleri belirtilir. Taşınmazların aksine taşınır satışlarında mükellefiyetler listesi düzenlenmesi zorunlu değildir. Elektronik

²⁴¹ Can, Mertol, a.g.e., s.208

ortamda teklif vermeyle açık artırmaya başlanır. Elektronik ortamda teklif verme, birinci ihale tarihinden on gün önce başlar ve ihalenin tamamlanacağı günden önceki gün sonunda sona erer. İkinci ihalede ise elektronik ortamda teklif verme birinci ihaleden sonraki beşinci gün başlar. En az otuz gün sonrası için belirlenebilecek ikinci ihalenin tamamlanacağı günden önceki gün sona erer.

Artırma bedelinin, malın tahmin edilen değerinin %50'sini bulması ve satış isteyen alacaklının alacağına rüçhanı bulunan diğer alacaklar o malla temin edilmişse bu suretle rüçhanı olan alacakların toplamından fazla olması ve bundan başka paraya çevirme ve paraların paylaşılması masraflarını karşılaması gerekmektedir. Birinci ve ikinci ihaleye, icra müdürlüğünce, ilanda belirtilen gün, yer ve saatte, elektronik ortamda verilen en yüksek teklif üzerinden başlanır. Emtia, üç kez bağırıldıktan sonra, elektronik ortamda verilen en yüksek teklif de değerlendirilerek en yüksek teklifi verene ihale edilir (İİK m.114 vd.).

Rehinli emtianın satılmasında, genel haciz yoluyla takipteki satış usulü izlenir. Satıştan sonra rehinin satış tutarı alacağı karşılamaya yetmezse icra müdürlüğü bir sıra ve pay cetveli düzenler (İİK m.151, 138, 141, 142, 144). Kesin rehin açığı belgesi, rehinli malın satışı sonunda takip alacağı karşılanmazsa veya eşya satılmazsa alacaklıya geri kalan alacağı için düzenlenir. Rehlin açığı belgesi İİK. m.68/a anlamında bir belge sayılır. Alacaklı, rehin açığı belgesine dayalı olarak haciz veya iflâs yoluyla takip yapabilir. Bir yıl içinde haciz yoluyla takip yaparsa borçluya yeniden icra veya ödeme emri gönderilmesine gerek yoktur (İİK m.152). Geçici rehin açığı belgesinde (İİK m.150/f) ise geçici rehin açığı belgesine dayalı olarak alacaklı, açık kalacak kısım için haciz veya İİK m.100'e göre hacze iştirak edebilir.

3.12. MÜRACAAT HAKKI

3.12.1. Makbuz Senedi ve Varantta Müracaat Hakkı

Makbuz senedi hâmile müracaat borçlularına karşı başvuru (rücu) hakkını, sadece tevdi edilen malların mülkiyetini kısmen veya tamamen temin edemediğini tespit ettirerek kullanabilir²⁴². Hâmilin müracaat hakkı, varantın cirosunun teminat fonksiyonu açısından incelenmelidir.

²⁴² Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.367

Varant hâmilisi ise, ancak sattırıldığı emtia veya zahirenin alacağını karşılamaya yetmemesi hâlinde, cirantaların veya borçlunun mallarına müracaat hakkı bulunmaktadır. (TTK m.846/1)²⁴³. Alacağın tamamına kavuşmamış varant hâmilinin kendisine karşı müracaat hakkını kullanabileceği ilk kişi, varantın bahsettiği rehin hakkının borçlusudur. Varant hâmilinin borçluya başvurabilmesi için protesto keşide etmiş ve süresi içinde satış talebinde bulunmuş olması da gerekmez²⁴⁴. Protesto keşide etmemiş veya yasal süre içerisinde mevdu malları sattırma cihetine gitmemiş olan varant hâmilisi, aslî borçluya müracaat hakkı mahfuz kalmak kaydıyla, cirantalara karşı müracaat hakkını kaybeder (TTK m.846/2).

Alacağın tamamına kavuşmayan varant hâmilisi, protesto keşide ederek ve ilk on günlük süreye riayet ederek satış talebinde bulunmak şartıyla, cirantalara da başvurabilir.

Kambiyo senetlerinde olduğu gibi, hâmilinin müracaat hakkı, alacağını tahsil edemeyen alacaklının, hakkını, asıl borçlu ile kefillerden başka sorumlu kimselerden tahsil imkânıdır²⁴⁵. Makbuz senedi ve varant sahibi elindeki senedi dayanak belge olarak gözeterek haciz yahut iflâs yoluyla takip yapabilir. Yalnız söz konusu durumda İİK'nın bono, poliçe ve çek ile ilgili özel hükümleri değil, genel haciz yolu ile takip usulü tatbik edilir²⁴⁶. Zira makbuz senedi ve varant kambiyo senedi olmayıp, birer emtia senedir.

3.12.2. Kambiyo Senetlerindeki Müracaat Hakkı ile Mukayesesi

Kambiyo senetlerindeki müracaat haklarıyla varanttaki müracaat hakkı arasında, gerek doğuş, gerekse kullanma şartları bakımından birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Kambiyo senetlerinden poliçe ve çekte, sadece senedin teslimiyle, bonoda ise, ilk ciro ile doğrudan müracaat (rücu) hakkı iktisap edilirken varantta, ancak birden fazla ciro olduğu takdirde müracaat (rücu) hakkı mevzubahis olur²⁴⁷.

²⁴³ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.368

²⁴⁴ Can, Mertol, a.g.e., s.209

²⁴⁵ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.511

²⁴⁶ Poroy/Tekinalp, a.g.e., s.413

²⁴⁷ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.511

Esasen, varantın tanzimi, sadece, belirli mal ve hububatın umumî mağazaya tevdi edildiğine dair bir delildir. Varantta henüz bir para alacağından ve borçtan bahsedilmediği için, keza, böyle bir borç doğduktan sonra da umumî mağazanın mükellefiyeti sadece malların niceliği ve niteliğinin doğruluğuyla sınırlı olduğundan, hâmilin söz konusu durumlar dışında bir taleple umumî mağazaya karşı bir müracaat hakkı mevzubahis olamaz²⁴⁸.

Öte yandan, varant mukabilinde borç alan mûdi, senedin hem asıl borçlusunu, hem de ilk cirantası durumunda olduğundan, hâmilin bu şahsa da bir rücu hakkından bahsedilemez. Varantın ilk cirantası mûdi olup, sorumluluğu, bono keşidecisi gibi birinci derecedendir. Lakin, bonoda borcun bir rehinle teminat altına alınmış olması istisnaî olup, kural olarak hâmil borçlunun bütün mallarına müracaat imkânını haiz olduğu hâlde, varanta bağlı borç daima teminat altında olduğu için, hâmilin öncelikle umumî mağazadaki tevdi olunan mala müracaatı ve rehnin paraya çevrilmesi yoluna başvurması zorunludur (TTK m.845,846; İİK m.45). Sonuç olarak varantta bir rücu hakkından bahsedebilmek için ilk ciro sayılan mûdiye yapılan cirodan sonra başka ciroların yapılmış olması gerekir²⁴⁹.

Kambiyo senetleri ile varanttaki müracaat hakları, kullanma koşulları bakımından da farklılık arz eder. Şöyle ki; kambiyo senetlerinde rücu edilmesine maruz kalan kimselerin sorumluluğu TTK m.724'teki açıklığa rağmen tam bir müteselsil kefalet sorumluluğu olmadığı gibi, tam bir adî kefalet vasfında ve seciyesinde de değildir, bu iki derece sorumluluk arasında ortalama bir seviyededir.

Buna karşın, varantta cirantaların sorumluluğu tam bir adî kefalet sorumluluğuna daha yakındır. Gerçekten de TTK m.846/1'e göre, bir varant hâmilinin, ancak sattığı mevdu emtia veya zahirenin alacağını karşılamaması hâlinde, borçlunun veya cirantaların mallarına başvurma hakkı vardır²⁵⁰.

Burada tam bir kefalet sorumluluğundan değil de, ona yakın bir durumdan bahsedilmesinin sebebi, varant karşılığı malların satılmasından sonra, hâmilin, adî kefalette olduğu gibi (TBK m.585) borçluyu ayrıca şahsî malları dâhilinde de takip

²⁴⁸ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.511

²⁴⁹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.511

²⁵⁰ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.512

ve aczini tespiti zorunlu olmaksızın cirantalara müracaat imkânıdır (TTK m.7, TTK m.846/1)²⁵¹.

Hâmil, protesto çekmemiş veya süresinde malların satışını talep etmemiş ise, sahip olduğu müracaat haklarını kaybeder (TTK m.846/f.2). Bu işlemleri yapmış olmasına rağmen, hâmil, cirantalara müracaatta gecikmiş ve bu arada zamanaşımı da geçmişse, rücu hakkı yine kaybolur²⁵².

3.13. ZAMANAŞIMI

3.13.1. Zamanaşımı Sürelerinin Başlangıcı

Makbuz senedi ve varanttan doğan talep hakları, poliçelere ilişkin zamanaşımı müddetlerine tâbidir (TTK m.848/1-c.1). Buna göre hâmil, müracaat hakkını mağaza sahibine karşı üç yıl, lehtar ve cirantalara karşı bir yıl, cirantaların birbirlerine karşı ise altı ay içinde kullanılmalıdır (TTK m.749). Ancak, poliçeden farklı olarak cirantalara karşı başvuru için zamanaşımının başlangıcı, eşyanın satış günüdür (6102 S. TTK m.848)²⁵³.

Poliçede üç çeşit zamanaşımı süresi söz konusudur. Birincisi kabul eden “muhataba” karşı açılacak dâvalarda zamanaşımı, ikincisi hâmilin “cirantalar” veya senedi düzenleyene (keşideciye) karşı açacağı dâvalarda zamanaşımı ve üçüncüsü ödemede bulunmuş bir cirantanın, “kendisinden önceki borçlulara” karşı açacağı davalarda zamanaşımıdır²⁵⁴.

Makbuz senedi ve varantlara dair üzerinde durulması gereken konu, ilgili şahıslar arasındaki ilişkinin daha çok çeklere benzerlik göstermesidir. Çünkü senetteki muhatap konumundaki kişi çeklerde olduğu gibi makbuz senedi ve varantta da borçlu konumunda değildir. Zira, senedi kabul etme gibi bir müessese de bulunmamaktadır. Ayrıca poliçedeki kabul edene karşı ikame edilecek davalardaki üç senelik zamanaşımı da çeklerde olduğu gibi burada da söz konusu değildir.

Mal ve hububatı tevdi eden mûdi ile umumî mağaza sahibi arasındaki ihtilâflar genel hükümlere tâbidir. Dolayısıyla TBK'nın 146. maddesi tatbik edilecek

²⁵¹ Domaniç, Hayri, a.g.e., s.512

²⁵² Domaniç, Hayri, a.g.e., s.512

²⁵³ Can, Mertol, a.g.e., s.210

²⁵⁴ Öztan, Fırat, a.g.e., s.190

ve 10 senelik zamanaşımı süresi kabul edilecektir²⁵⁵. Burada senet hâmilinin hakları bir sene müddetle, cirantalarinki ise ödeme ve dava tarihinden itibaren altı ay geçmesiyle zamanaşımına uğrar²⁵⁶.

Makbuz senedi ve varantın tanzim edilmesi ve bunların cirosu neticesinde; malların sahibi (mûdi), umumî mağaza sahibi ve hâmil karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle üçlü bir münasebet söz konusudur. Mal sahibi ile malları emanet alan umumî mağaza sahibi arasındaki ilişki TTK m. 832’de düzenlenmiştir. Söz konusu senetlerin cirosunda da hâmil belirlenmektedir. Malları tesellüm alan umumî mağaza sahibi ile hâmil arasındaki ilişkinin hukukî niteliği yasayla belirlenmemiştir.

Mal sahibi ile umumî mağaza sahibi arasındaki uyuşmazlıkta, genel hükümlerin tatbik edilmesi gerekmektedir. TTK m.848’in ilk cümlesinde, makbuz senedi ve varanttan doğan talep hakları için poliçeler hakkındaki zamanaşımı süresine tâbi olduğu kuralı ayrıca Kanun’da öngörülmektedir. Makbuz senedi ve varantın düzenlenmesinde poliçedeki kabul söz konusu olmamakla beraber, kanun koyucu açıkça “poliçeler hakkındaki zamanaşımı” sözcüklerine yer vererek, hâmilin hem mal sahibi ve hem de umumî mağaza sahibine karşı yapacağı istemlerde, poliçe hükümlerinin uygulanmasına yer vermektedir.

3.13.2. Zamanaşımının Kesilmesi

Zamanaşımı tatile uğrayabilir veya kesilebilir. Türk Ticaret Kanunu’nda, “zamanaşımının tatili” hakkında bir hüküm yoktur. “Zamanaşımının kesilmesi” konusunda ise, sadece poliçe alacağı ile ilgili sebepler ele alınmış ve bu konuda tahdidî olarak dört husus üzerinde durulmuştur. Bunlar; “dâva açılması”, “takip talebinde bulunulması”, “dâvanın ihbar edilmesi” ve “alacağın iflas masasına kaydedilmesi” dir²⁵⁷.

Dâvanın bir mahkeme önünde veya hakem nezdinde ikame edilmesi arasında bir fark yoktur. Her ikisi de zamanaşımını keser. Burada önemli olan, yetkili bir mahkeme nezdinde, usulüne uygun bir dâvanın açılmış bulunmasıdır. Dâva, harca tâbi bir dâva ise, harcın ödendiği tarihte açılmış sayılır.

²⁵⁵ Arseven, Haydar, a.g.e., s.601

²⁵⁶ Poroy, Reha, a.g.e.,s.266

²⁵⁷ Öztan, Fırat, a.g.e, s.191

Takip talebinde bulunmak da zamanaşımını keser. Alacaklının icra müdürlüğüne başvurarak, alacağının cebri icra yoluyla tahsil edilmesini istemesine “takip talebinde bulunmak” denir (İİK m.58). Örneğin varant hâmilinin elindeki varant ile rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takip cihetine giderek emtiaya yönelik işlemleri başlatması zamanaşımını keser.

Zamanaşımını kesen sebeplerin ortaya çıkması durumunda; süresi aynı olan yeni zamanaşımı süresi işlemeye başlar (6102 S. TTK m.751/2). Ancak, zamanaşımını kesen işlem kimin hakkında yapılmışsa; kesilme sadece ona karşı hüküm ifade eder (6102 S. TTK m.751/1).

3.13.3. Zamanaşımına Dair Doktrindeki Görüşler

Öğretide, bu konuda farklı görüşler açıklanmıştır. Baskın görüşe göre makbuz senedi ile varanta dair düzenlemelerde, poliçelerdeki gibi kabul müessesesi söz konusu değildir. O hâlde kabul eden, yani muhatap bulamadığı için hâmil ile mal sahibi arasında hukukî münasebet, yani bir kabul müessesesi söz konusu değildir. Bu durumda malları emanet veren mûdi ile makbuz senedi hâmili arasında herhangi bir kabul ilişkisi bulunmadığının açıkça anlaşıldığı öne sürülmektedir²⁵⁸.

Öğretideki azınlık görüşünde ise, hâmilin umumî mağaza sahibi aleyhine açtığı davanın da, Kanun’un düzenleniş şekline göre, üç yıla bağlı olduğu kabul edilmektedir²⁵⁹. Diğer bir görüşte ise, makbuz senedi ve varant hâmilinin ilk ciranta olduğu kabul edilerek üç yıllık zamanaşımına tabi olduğu açıklanmaktadır²⁶⁰.

TTK. m.848 hükmü hazırlanırken, öğretide farklı görüşlerin yeni Kanun’da istişare edilerek, doktrindeki tartışmaların önüne geçilmesi gerektiğini savunan Gönen Eriş, mal sahibi ile umumî mağaza sahibinin, hâmil ile olan hukukî ilişkisinde farklı yorumların teklifiyle, tartışma yaratmayacak şekilde yeni bir düzenleme yapılması gerektiğine işaret etmiştir. Hiç olmazsa poliçe hükümlerinin kıyasen tatbik edilmesine veya münasip geldiği ölçüde poliçe hükümlerinin nazara alınmasına dair düzenlemenin yapılması gerektiği fikrini öne sürmektedir²⁶¹.

²⁵⁸ Poroy/ Tekinalp, a.g.e. s.351

²⁵⁹ Ülgen, Hüseyin/ Kaya, Arslan/ Helvacı, Mehmet/ Ertan, N.Fusun Nomer Kıymetli Evrak Hukuku 2013, s.335

²⁶⁰ Töregün, Kıymetli Evrak, 1996, s.143. Aksi Görüş için bkz. Poroy/Tekinalp, a.g.e., s.386

²⁶¹ Eriş, Gönen, a.g.e., s.1404

Diğer taraftan, ilk mal sahibi ile umumî mağaza sahibi arasında hukukî ilişki yönünden saklama sözleşmesi söz konusudur. Bu sözleşme, geniş anlamda vekâlet sözleşmesini de içinde barındırmaktadır. Bu hâlde, mal sahibi ile umumî mağaza sahibi arasındaki ihtilafta genel hükümlerin uygulanması ve bunun dışındaki hâllerde TTK m.848’de öngörülen özel düzenlemelerin dikkate alınması gerekmektedir²⁶².

3.14. SİGORTA

Umumî mağazaya tevdi edilen mal veya hububat sigortalanmışsa ve sigortanın güvence olarak garanti ettiği risk vuku bulmuşsa; sigortacının ödeyeceği tazminat, varant hâmilî tarafından varantın temsil ettiği hak ve alacak yerine geçer (6762 S. TTK. m.759; 6102 S. TTK. m.847)²⁶³. Bu müesseseye sigorta tazminatının sürrogat (kaim değer) vasfı denir.

Umumî mağazaya tevdi edilen malların afet ve diğer risklere karşı sigorta edilmesi malları teslim edenin talimatı ile gerçekleşir (TBK. m.533/2). Eğer böyle bir talimat yoksa mallar sigorta edilmez. Makbuz senedi ve varantta, umumî mağazaya tevdi olunan malların sigorta edilip edilmediği yazılır. Sigorta edilen mallarda rizikonun oluşması hâlinde, yani afet vukuunda zarara uğramışsa, varantın hâmilî sigorta edilenden zararını (alacağını) tahsil etme imkânı kazanır²⁶⁴.

Umumî mağazaların tevdi edilen emtiayı sigortalatmasında, umumî mağazanın fizikî ve teknik şartları ile deponun kapasitesi göz önünde bulundurulur. Her ne karar sigortalatma işini umumî mağazalar yapmakta ise de sigorta poliçesinde sigortalı olan mûdidir. Bu durumda sigorta primini de mûdinin yatırması gerekmektedir. Dolayısıyla, umumî mağaza sahibi sadece sigorta akdine aracılık etmektedir.

3.15. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN ZIYAI VE İPTALİ

Türk Ticaret Kanunu’nun 651’inci maddesindeki “kıymetli evrakın zâyî olması” ibaresi, sadece senede ilişkin bir hususu belirtir ve senedin içerdiği hakla ilgisi yoktur. Senedin ziyai, senedin, hâmilin elinden iradesi dışında çıkmış olduğunu

²⁶² Eriş, Gönen, a.g.e., s.1404

²⁶³ Can, Mertol, a.g.e., s.208

²⁶⁴ Eriş, Gönen, a.g.e., s.1402

ve kimin elinde olduğunun da bilinmediğini ifade eder. Senedin münderecatında nelerin yazılı olduğunun bilinmekte olması bir anlam ifade etmez. Senedin fotokopisinin elde bulunması da önemli değildir. Senedin ibrazının imkânsızlaşmasından, “ibrazın herkese karşı ve objektif anlamda mümkün olmamasını” anlamak gerekir. Bu sebeple, meselâ, borçlunun seyahatte olması sebebiyle, senedin kendisine ibraz olunmaması veya bir âmânın senedi bulamamakta olması objektif anlamda bir imkânsızlık değildir²⁶⁵.

Makbuz senedi ve varant, cirusu kâbil senetlerden olmasına rağmen, TTK m.831/2 hükmünde, iptal konusunda poliçe hükümlerinden ayırık tutulmuş, bu bağlamda TTK m.849’da, bu senetlerin zıya ve iptali ile ilgili olarak özel hükümler sevk edilmiştir. Buna göre iptal dâvasında, umumî mağazanın bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir²⁶⁶.

Makbuz senedi ve varantı kaybeden kişi (hâmil) yetkili mahkemeye başvurusunda, bu senetlere mâlik olduğunu ispat edecek ve ayrıca mahkeme veznesine teminat bedeli depo edecektir. Mahkeme bunun üzerine durumun umumî mağazanın bulunduğu yer gazetelerinde ilânına karar verir ve ayrıca itiraz için bir süre belirler. Verilen süre içerisinde itiraz yapılmaz ise, talep sahibi umumî mağazadan ikinci bir nüsha düzenlenmesini isteyebilir.

Kaybolan varantın süresi geçmiş ise, hâmilin talebi üzerine mahkeme, borcun ödenmesine de izin verebilir. İzin, varanta ilişkin ise hem mağazaya hem de ilk borçluya tebliğ edilir. Alacaklının umumî mağazanın bulunduğu yerde de bir yerleşim yeri göstermesi gerekir²⁶⁷.

Umumî mağaza sahibi makbuz senedi yönünden mahkemenin ikinci nüsha verilmesi yönündeki kararına; varant bakımından ise hem mağaza sahibi hem de borçlu, mahkemenin borcun ödenmesine ilişkin izin kararına itiraz edebilirler. İtiraz üzerine mahkeme derhâl karar verir. Bu karar, istinaf ve temyiz kanun yoluna tâbidir. Zira Kanun maddesinde mezkûr kararın kesin nitelikli kararlardan olacağına dair bir ibare bulunmamaktadır²⁶⁸. Mahkemenin kararı alacaklı lehine ise, icranın geri

²⁶⁵ Öztan, Fırat, a.g.e, s.56

²⁶⁶ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kaya Arslan, Ertan N.Fusun Nomer,a.g.e.,s.368

²⁶⁷ Kayıhan, Şaban, a.g.e., s.144

²⁶⁸ Arseven, Haydar, a.g.e., s.602

bırakılmasına karar verilmez. Ancak ilgililerin talebi üzerine icra mahkemesi hüküm kesinleşinceye kadar tevdi olunan eşyanın satışından elde edilecek paranın icra veznesinde saklanmasına karar verebilir²⁶⁹ (6102 S. TTK m.849).

TTK m.849 hükmü, ETK'nın 761. maddesine küçük eklemeler yapılmak ve dili de güncelleştirilmek suretiyle oluşturulmuş bulunmaktadır. ETK'nın 761. madde hükmü çok uzun bir şekilde düzenlendiği ve bu konu çok eleştirildiği hâlde, TTK m.849'un kenar başlığı "senetlerin zıyı" olarak belirlenmiştir. Kıymetli evrak sayılan makbuz senedi ve varantın geçici veya daimî kaybı söz konusu olabilir. TTK m.849 hükmünün, aynı yasanın 831. maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesinde, iptal bakımından ayrı bir düzenleme getirilerek öğretilerdeki tartışmalar sonlandırılmıştır²⁷⁰. Bu durumda makbuz senedi ve varantın zıyı hakkındaki özel TTK m.849 hükmünün uygulanması ve uyuşmazlığı çözümlenecek düzenleme yoksa TTK 831/f.2 hükmü dikkate alınarak poliçe hükümlerinin uygulanması gerekir.

Bir cümleyi içeren ve usul ve esaslara ilişkin ilkeleri öngören TTK m.849 hükmünde, hâmilin umumî mağazanın bulunduğu yer asliye ticaret mahkemesine başvurarak senedin iptalini isteme hakkı ve ayrıca mahkemenin belirleyeceği teminatı depo etme yükümlülüğü bulunduğu öngörülmektedir. Teminat miktarı ile ilgili özel bir düzenleme olmadığına göre, poliçe iptaline ait ve HMK hükümlerine ilişkin hükümlerin uygulanması gerekmektedir.

Tek fıkra hâlinde düzenlenen TTK m.849'un birinci cümlesinde makbuz senedi ve varantı kaybeden hâmilden söz edilmektedir. Buna göre birinci cümlede sözü edilen varant yönünden, borcun vadesinin gelmediğinin açıklanması gerekirken, bu husus maddede muğlak olarak düzenlenmektedir. Dolayısıyla bu konuda da 831. maddenin ikinci fıkrası yani poliçeye dair hükümler dikkate alınmalıdır.

TTK'nın 849. maddesinin ikinci cümlesinden anlaşılacağı üzere, kaybolan varantın teminat altına aldığı borcun vadesi sona ermişse, hâmilin istemi üzerine mahkemece aynı şekilde borcun ödenmesine izin verebilir²⁷¹.

Mahkemenin izin kararı, umumî mağazaya ve varanta ilişkin ise, hem mağazaya hem de borçluya tebliğ edilir. Alacaklı duruma geçen hâmilin, umumî

²⁶⁹ Ülgen, Hüseyin, Helvacı, Mehmet, Kata Arslan, Ertan N.Fusun Nomer, a.g.e., s.368

²⁷⁰ Tartışmalar için bkz. Poroy/Tekinalp, Kıymetli Evrak 2013, s.117 vd.

²⁷¹ Eriş, Gönen, a.g.e., s.1406

mağazanın bulunduğu şehirde ayrıca, yerleşim (ikametgâh) yeri belirtmesi lazımdır. Umumî mağaza sahibi ve borçlu, mahkemenin verdiği izin kararına itiraz edebilir. Mahkemece bu itiraz hemen incelenmeli ve karara bağlanmalıdır. Mahkeme kararı alacaklı yararına ise, borcun ödenmesine ilişkin icra işlemleri tedbir kararı ile durdurulamaz. Ancak, ilgililerin istemi üzerine, icra hukuk mahkemesi, hüküm kesinleşinceye kadar umumî mağazaya tevdi edilmiş malların satışından elde edilen paranın icra veznesinde bekletilmesine karar verebilir²⁷².

Kaybolan makbuz senedi değilse, borcun ödenmesine ilişkin varant bakımından izin kararının umumî mağaza sahibine ve borçluya tebliği gerekir. Bunların itirazı varsa, itiraz acilen incelenmelidir. Verilebilecek karar ile ilgili ilgililerce istinaf kanun yoluna başvurmaları da mümkündür.

Mahkemece verilen karar varant hâmilinden yana ise, icranın tehirine asliye ticaret mahkemesince hükmedilmez. Ancak, ilgililerin talep etmesi hâlinde icra hukuk mahkemesine hüküm kesinleşinceye kadar mevdu malların satışından elde edilecek meblağın icra veznesinde bekletilmesine ve dolayısıyla ödemenin önlenmesine karar verilebilir²⁷³.

3.16. MAKBUZ SENEDİ VE VARANTIN KARŞILAŞTIRILMASI

Makbuz Senedi	Varant
<p>* Umumî mağazanın emanet aldığı mal ve hububatın mülkiyetini gösterir. Mevdu mallar mukabilinde ihraç edilecek bu senedin aşağıdaki şartları münderecatında bulundurması gerekir.</p> <p>-Müdinin adı, soyadı, ikametgâh adresi ve mesleği</p> <p>-Emanet alım yapan umumî mağazanın ticarî unvanı ve merkezi.</p> <p>-Mevdu mal ve hububatın türü ve niceliği ile kalitesi ve kıymetinin anlaşılması adına belirtilmesi zarurî olan unsurlar.</p> <p>-Mevdu mal ve hububatın tâbi olması icap eden, vergi, resim ve harçların ifa edilip edilmediği ile malların sigortalanıp sigortalanmadığı bilgisi.</p> <p>-Malın emanet bırakılmasında ortaya</p>	<p>* Umumî mağazanın emanet aldığı mal ve hububatın üzerindeki rehin hakkını gösterir. Mevdu mallar mukabilinde ihraç edilecek bu senedin makbuz senedine bağlı olmasının dışında aşağıdaki şartları münderecatında bulundurması gerekir.</p> <p>- Müdinin adı, soyadı, ikametgâh adresi ve mesleği</p> <p>- Emanet alım yapan umumî mağazanın ticarî unvanı ve merkezi.</p> <p>- Mevdu mal ve hububatın türü ve niceliği ile kalitesi ve kıymetinin anlaşılması adına belirtilmesi zarurî olan unsurlar.</p> <p>- Mevdu mal ve hububatın tâbi olması icap eden, vergi, resim ve harçların ifa edilip edilmediği ile malların sigortalanıp sigortalanmadığı bilgisi.</p> <p>- Malın emanet bırakılmasında ortaya çıkan</p>

²⁷² Eriş, Gönen, a.g.e., s.1406

²⁷³ Eriş, Gönen, a.g.e., s.1407

<p>çıkın nakliye, bakım, istifleme gibi giderlerin bilgisi ile müstakbel sair masraflara dair giderleri gösteren bilgiler.</p> <p>-Makbuz senedinin kimin namına veya emrine ihraç edildiğini belirten kayıt</p> <p>-Umumî mağaza sahibinin imzası</p>	<p>nakliye, bakım, istifleme gibi giderlerin bilgisi ile müstakbel sair masraflara dair giderleri gösteren bilgiler.</p> <p>- Varantın kimin namına veya emrine ihraç edildiğini belirten kayıt</p> <p>-Umumî mağaza sahibinin imzası</p> <p>-Alacak Miktarı</p> <p>-Muacceliyet kesbedeceği tarih (vade tarihi)</p>
Mülkiyeti hakkını gösterir	Rehin hakkını gösterir
Emre veya nâma yazılı tanzim edilebilir.	Emre ve nâma yazılı tanzim edilebilir.
Hâmile yazılı düzenlenemez	Hâmile yazılı düzenlenemez
<p>Makbuz senedi hâmilinin hakları;</p> <p>-Emtia ve zahirenin hepsini umumî mağazadan çekme hakkı</p> <p>-Bölünebilir nitelikteki emtia ve zahirenin bir kısmını umumî mağazadan çekme hakkı</p>	<p>Varant hâmilinin hakları;</p> <p>- Rehnin paraya çevrilmesi yoluyla takip cihetine gidilerek mal ve hububatın satışı talep etme hakkı</p> <p>-Müracaat hakkı; borçlu ve cirantalara karşı kullanılabilir</p> <p>-Varant hâmili, sigortalanan mevdu mal ve hububatın zıyaı yahut hasar görmesi durumunda sigorta bedelinden alacağını tahsil eder.</p>
<p>Makbuz senedi emre muharrer kayıtlı olmasa da ayrı ayrı yahut beraber teslimi ve ciro edilmesiyle devredilmesi sağlanabilir. Cironun, tesis edildiği günün tarihini de içermesi gerekir.</p>	<p>Varant emre muharrer kayıtlı olmasa da ayrı ayrı yahut beraber teslimi ve ciro edilmesiyle devredilmesi sağlanabilir. Cironun, tesis edildiği günün tarihini de içermesi gerekir.</p>
<p>Makbuz senedinden kaynaklı talep hakları, poliçelere dair zamanaşımı sürelerine tâbidir</p>	<p>Varanttan kaynaklı talep hakları, poliçelere dair zamanaşımı sürelerine tâbidir</p>

3.17. YEREL FAALİYET GÖSTEREN UMUMÎ MAĞAZALAR (TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ)

Türkiye’de umumî mağazacılık ile alakalı izah edilen hususlarda ekseriyetle liman antrepoları/umumî mağazalar ve makbuz senedi ile varantın hukukî fonksiyonları değerlendirilmiştir. Ancak, ülkemizde son zamanlarda yaygın bir kullanım alanı bulan umumî mağazacılık faaliyeti, Bakanlık izni ile bu özelliği kazanan, Toprak Mahsulleri Ofisi’ne de yer vermek gerekmektedir.

Umumî mağaza olarak faaliyet gösteren TMO depolarında ve ambarlarında, ürününü satmak üzere TMO’ya getiren üretici, ürününü TMO’nun o günkü alış fiyatı üzerinden TMO’ya satabilmekte, Toprak Mahsulleri Ofisi’nce satın alınan mal ve hububatın bedelinden, mevzuatta belirtilen yasal kesintiler düşülerek (Bağ-Kur keseneği tevkifatı, gelir vergisi stopajı vs.) söz konusu alım satım muameleleri ticaret borsalarında tescil ettirebilmektedir.

Ürünü TMO'ya getiren ancak TMO'ya tevdi edildiği andaki piyasa değeri üzerinden satarak zarar etmemeyi düşünen üretici, beklerse daha çok kâr elde edebileceği kanaatindeyse mallarını satmak yerine ürünü TMO'ya emanet (vedia) olarak teslim edebilir ve mukabilinde emtianın mülkiyetini gösteren makbuz senedinin düzenlenerek kendisine verilmesini isteyebilir. Üretici, makbuz senediyle de malının TMO'dan iadesini isteyebilecek, kendisine en müsait fırsatta (makul bir teklif geldiğinde, nakde ihtiyaç duyduğu takdirde vs. hâllerde) senedi ciro ve teslim etmek cihetiyle makbuz senedinin temsil ettiği mal ve hububatını üçüncü kişilere satabilecek veya bankalara müracaat ederek kredi alabilecektir.

Mal ve hububat sahibi, mâliki olduğu veya işleticisi olduğu antrepolarda bulunan şahsına ait emtia veya zahirenin emanet alımına konu teşkil edebilmesi için TMO'ya müracaatta bulunabilir. Mevzubahis başvuru, Kanun, Tüzük ve TMO tarafından tayin edilen usul ve esaslara göre incelenir. İnceleme akıbetinin müspet olması hâlinde, antrepolar TMO tarafından kiralanır ve bu antrepoda bulunan mal ve hububat mukabilinde mülkiyeti gösteren makbuz senedi tanzim edilir. Antrepolara bilahare emanet bırakılan emtia hakkında da aynı usul tatbik edilir.

Umumî mağaza işleticisi TMO ile mal sahibi, emanet edilen emtia mukabilinde mal sahibinin bankalardan kredi çekebileceği, kredi çekmesi hâlinde makbuz senedinin mal sahibince bankaya cirosunun yapılarak teslim edileceği, mal sahibinin banka ile imzaladığı kredi sözleşmesindeki anapara ve faizin geri ödemesinde borcun ifa edilmemesi durumunda mevdu ürünün bütün harç, resim, vergi, cezalar ve sair bütün masraflar mal sahibinin sorumluluğunda olmak kaydıyla TMO tarafından makbuz senedi münderecatında belirtilen değer üzerinden alım işlemine tâbi tutulacağı, mezkûr işlemle alakalı olarak antreponun tasfiyesi esnasında TMO tarafından tespit edilen miktarın ve niteliğinin nazara alınacağı, söz konusu işlemler akabinde TMO aleyhine menfaat farkı oluşması hâlinde söz konusu zarar miktarının da mal sahibinden tahsili cihetine gidileceği, tevdi edilecek mal ve hububatın TMO'ca tayin edilecek rizikoya karşı sigorta primlerinin mal sahibince karşılanacağı ve poliçe lehtarının TMO olacağı, gibi hususları makbuz senedinde belirtir.

Ürünü TMO'ya makbuz senedi mukabilinde tevdi etmiş olan mûdi, dilerse TMO'nun takdir edeceği bir tarihte senedini TMO'ya ibraz ederek mal ve hububatının iadesini sağlayabilir. Söz konusu hâlde, bir alım-satım muamelesi

gerçekleşmediği için borsada tescil mecburiyeti ve vergisel sorumluluklar (Bağ - Kur, gelir vergisi tevkifatı vs.) gündeme gelmeyecek, sadece TMO'ca ürünün bakımı, muhafazası, sigortalanması gibi masrafları mûdiden tahsili cihetine gidilerek mal ve hububat geri verilecektir.

Makbuz senetlerini ciro tarihiyle hâmilî durumunda olan vergi mükellefi üçüncü kişiler de işbu senetleri başka kimselere (çiftçi, tacir vs.) ciro yoluyla satabilmektedir. Söz konusu işlem borsada tescil ettirilir ve satan hâmil tarafından satılan (makbuz senedinin içeriğinde bulunan) mal ve hububatın değeri üzerinden fatura tanzim edilerek KDV tahsilâtı yapılır.

BÖLÜM IV

ÇALIŞMA, DENETİM, CEZA USUL VE ESASLARI

4.1. ÇALIŞMA USULÜ

4.1.1. Umumî Mağaza Açılacak Yer

Umumî mağazaların açılacağı yerle ilgili olarak ticaret odası tarafından mutlaka; umumî mağazanın kurulacağı bölgede ihtiyacın bulunup bulunmadığı, umumî mağazası olan bölgede ikinci bir umumî mağazaya ihtiyaç duyulup duyulmadığı gibi hususların tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca umumî mağazaların kurulumundan evvel yer kirası, işleme, boşaltma, girdirme ve çıkarma tarifeleri, mağazaya kabul edilecek malların niteliği ve mağazaya kabul edilen malların belirli ve yeterli zaman önce bildirilerek çıkarılan malların tekrar kabul edilip edilmeyecekleri hakkında bilgi istenmesi ve araştırma yapılması gerekir.

Ticaret ve endüstri odalarının kanaatlerinin alınmasını müteakiben nihaî karar Ticaret Bakanlığı'na bırakılmıştır. Ticaret Bakanlığı, umumî mağaza açma başvurusunun gerekli şartları sağlayıp sağlamadığının yanında, umumî mağazaların kurulacağı yerdeki iktisadî durumu gözeterek ülke ihtiyaçları doğrultusunda fayda sağlayacağı kanaatini taşıdığı takdirde ruhsat verir. Uygulamadaki saik, umumî mağazaların atıl durumda kalmasının önüne geçmekten ibarettir.

4.1.2. Gümrüklenmemiş veya Tekel Altında Bulunan Mallar

Gümrüklenmemiş yahut tekel altında bulunan mal ve hububatın umumî mağazalara kabulü için Ticaret Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün icazeti aranır. Mevdu mal ve hububat hakkında 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun antrepo ve transit rejimi ile ilgili olan hükümleri tatbik edilir. Ruhsat verilebilmesi için sahip olunması gereken koşullar yönetmelikte tayin edilir. Mezkûr izin alındıktan sonra ruhsat, ticaret siciline tescil edilir ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilân olunur (UMK m. 4).

Gümrüklenmemiş veya tek el altında bulunan malların durumu irdelenirken öncelikle “Serbest Mal” kavramını açıklamak gerekir. “Serbest dolaşımda bulunan eşya” deyimi, Gümrük Kanunu’nun 18. maddesi hükmüne göre “*Tümüyle Türkiye Gümrük Bölgesinde elde edilen ve bünyesinde Türkiye Gümrük Bölgesi dışındaki ülke veya topraklardan ithal edilen girdileri bulundurmeyen veya şartlı muafiyet düzenlemelerine tâbi tutulan eşyadan elde edilen ve tâbi olduğu rejim hükümleri uyarınca özel ekonomik değer taşımadığı tespit edilen eşyayı*” ifade eder. Ayrıca, Türkiye Gümrük Bölgesi haricindeki devlet veya bölgelerden serbest dolaşıma giriş rejimine tâbi tutularak ithal edilen veya Türkiye Gümrük Bölgesi’nde, yukarıda belirtilen eşyadan ayrı ayrı veya birlikte elde edilen veya üretilen eşyayı ifade eder (4458 s. Gümrük Kanunu m. 3/6²⁷⁴). Serbest dolaşımda bulunmayan eşya ise, serbest dolaşımda bulunan eşya haricinde kalan eşya ile transit hükümleri saklı kalmak kaydıyla Türkiye Gümrük Bölgesi’ni fiilen terk eden eşyayı ifade eder.

Serbest dolaşımda bulunan eşya kavramı, Gümrük Kanunu’nun 18. maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde; tümüyle bir ülkede temin edilen veya üretilen eşya, o ülke menşelidir. Tamamıyla bir ülkede elde edilen veya üretilen eşya ifadesinden ise; o ülkede çıkartılan madencilik ürünlerini, toplanan bitkisel ürünleri, doğan ve yetiştirilen canlı hayvanları, yetiştirilen canlı hayvanlardan elde edilen ürünleri, tutulan ve avlanan balıkçılık ve avcılık ürünlerini, kayıtlı veya tescilli olup, o ülkenin bandırasını taşıyan araçlar tarafından herhangi bir ülkenin kara suları dışındaki denizlerden çıkartılan av ürünleri ve diğer deniz ürünlerini, o ülkenin kara suları dışındaki denizlerin dibinden ya da deniz dibindeki toprağın altından münhasır işletme hakkına sahip olarak o ülke tarafından çıkartılan ürünleri, sadece hammadde elde etmek için o ülkede toplanan, imalat işlemlerinden veya kullanım kalıntılarından elde edilen atık ve artıkları ve yukarıdaki bentlerde sayılan eşyadan üretimin herhangi bir aşamasında elde edilen eşya ile bunların türevlerinden elde edilen eşyayı anlamak gerekir (4458 s. GK m.18/1,2).

Yukarıdaki madde hükümleri Türkiye’deki umumî mağazalara tevdi edilecek emtianın özelliklerini ve hangi rejime tâbi olacağını bize göstermektedir. Umumî

²⁷⁴ Değişik: 18.06.2009 - 5911/1 m. Bendin değişiklikten önceki hali: “6. “Serbest dolaşımda bulunan eşya” deyimi, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara ait hükümler saklı kalmak kaydıyla, serbest dolaşıma giriş rejimine tabi tutularak Türkiye Gümrük Bölgesine giren eşya ile üretiminde kullanılan girdilerin yerli olup olmadığına bakılmaksızın,18 ve 19 uncu madde hükümlerine göre Türk menşeli sayılan eşyayı” ifade eder.

Mağazalar Kanunu'nun 4. maddesine göre söz konusu mallar antrepo ve transit rejimine tâbidir. Öyleyse Kanun'un tahdidi olarak saydığı bu rejimler dışında kalan mallar için; ihracat rejimi, dâhilde işletme rejimi, hâriçte işletme rejimi, gümrük kontrolü altında işletme rejimi, geçici ithalat rejimi gibi rejimlerin mefhum-u muhalifi sayılacağı ve umumî mağazalarda uygulanmayacak antrepo rejimleri olduğunu söyleyebiliriz. Kanun'un saydığı antrepo rejimi ve transit rejimini ana unsurları ile incelemek gerekir.

4.1.3. Umumî Mağazalarda Uygulanacak Rejim Türleri

4.1.3.1. Antrepo Rejimi

Gümrük antrepo rejimi; ithalat vergilerine ve ticaret politikası önlemlerine tâbi tutulmamış ve serbest dolaşıma girmemiş eşyanın ve gümrük antreposuna alınması hâlinde ihracata ilişkin önlemlerden yararlanabilecek serbest dolaşımda bulunan eşyanın, bir gümrük antreposuna konulmasına ilişkin hükümleri belirler.

Antrepo işleticisi, gümrük antreposu işletmesine izin verilen kişidir. Kullanıcı, eşyanın antrepo rejimi beyanında bulunan kişi veya bu kişinin hak ve yükümlülüklerinin devredildiği kişidir. Gümrük antreposu, gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın²⁷⁵ konulması amacıyla kurulan ve kuruluşunda aranılacak koşulları ve nitelikleri yönetmelikle belirlenen yerdir.

Kanun, antrepoyu “Gümrük Antreposu” olarak tanımlamıştır. Buna göre antrepo, gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın veya izin verilen durumlarda ihraç eşyasının konulduğu genel ve özel yerlerdir. İhracat amaçlı olarak antrepoya alınan eşyanın ihracının mutlaka gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Antrepolarda eşyanın pazara hazırlanmasına, bozulmasının önlenmesi gibi eşyanın niteliklerini değiştirmeyecek elleçleme işlemlerinin ve rutin işleme faaliyetlerinin yapılmasına izin verildiği için gümrük antrepo rejimi, ekonomik etkili rejim olarak kabul edilmiştir²⁷⁶.

Antrepo rejiminde gümrük antrepoları ile gümrük kapılarında eşya satışı yapılmak üzere özel antrepo statüsünde mağaza ve bunların depolarının açılması ve

²⁷⁵18.06.2009 tarihli ve 5911 sayılı Kanun'un 67. maddesiyle; bu bentte yer alan “ihraç eşyasının” ibaresi “serbest dolaşımda bulunan eşyanın” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

²⁷⁶Selen, Ufuk, “Gümrük İşlemleri ve Vergilendirilmesi”, 8. Bası, Ekin Yayınevi, Bursa 2016, s.108-109

işletilmesine izin vermeye Ticaret Bakanlığı yetkilidir²⁷⁷. Umumî mağazalarda Kanun'un öngördüğü şartların çoğu antrepo işleticisinde de aranmış ve antrepo işleticisine çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir. Antrepo işleticisi, gümrük antreposunda bulunduğu süre içerisinde eşyanın gümrük gözetimi altında bulunmasının sağlanması, gümrük antrepo rejimi kapsamında eşyanın muhafaza edilmesiyle ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve izinde (Ticaret Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü) belirtilen özel şartların yerine getirilmesini sağlamakla mükelleftir. Bu yükümlülükler, umumî mağazalar için de geçerlidir.

Öyleyse ekonomik etkili bir gümrük rejimi olarak gümrük antrepo rejiminin varlığını zorunlu kılan nedenleri ifade etmek gerekir. Bu nedenlerin başında, ithal eşya için serbest dolaşıma girinceye kadar gümrük vergilerinin ödenmemiş olması ve ticaret politikası önlemlerinin dışında kalması ve bu yüzden eşyanın muhafaza edilmesi zorunluluğu gelmektedir. Serbest dolaşıma girmeyen ve bir başka ülkeye transit gönderilecek eşyayı, ithalat vergilerini ödemedi ve ticaret politikası önlemlerine tâbi tutmadan transit gönderilinceye kadar depolamak, serbest dolaşıma girmemiş ithal eşyanın imalat veya pazarlama aşamasına kadar depolanması veya elleçleme işlemlerine tâbi tutmak da antrepo rejiminin konusunu oluşturmaktadır.

Gümrük antreposu, gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın konulduğu belli koşulları haiz açık veya kapalı yerler olduğundan eşyanın gümrük antrepolarına alınmasının, korunmasının, çıkarılmasının belli kuralları vardır. Gümrük antrepolarındaki eşya gümrük gözetimi altında olduğu için buralarda görevli gümrük memurları ve yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri nezaretinde eşya girişi ve çıkışı yapılabilmektedir.

Antrepo rejiminde yapılan işlerin mahiyeti gözetildiğinde Türk Ticaret Kanunu'nun başlangıç hükümlerindeki ticarî davalar, “çekişmesiz yargı işleri ve delilleri” başlıklı 4. maddesinde antrepo faaliyeti neticesinde ortaya çıkacak ihtilafların ticarî dava ve ticarî çekişmesiz yargı işlerinden sayılacağı belirtilmiştir(TTK m.4/e). Dolayısıyla ticarî işletmeyi ilgilendiren her türlü hukukî meselede TTK'nın esas alınması ve TTK hükümlerine göre ihtilafların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bir ticari işletmeyi ilgilendiren işlem ve fiillere ilişkin diğer kanunlarda yazılı özel hükümler, ticarî hükümlerdir(TTK m.1).

²⁷⁷Çelepçıkay, Şener, Dış Ticaret ve Kambiyo Mevzuatı, Legal Yayıncılık, Birinci Bası, Mayıs 2016, s.58

Dolayısıyla gümrük mevzuatında veya diğer mevzuatta düzenlenen antrepoya dair hükümler de ticarî hükümlerdir.

Antrepo rejimi, genel antrepolar ve özel antrepolar olmak üzere ikiye ayrılır.

4.1.3.1.1. Genel Antrepolar

İşleticisi ve kullanıcısının farklı olduğu antrepolardır. Yani bir antrepo işleticisinin antreposunu bir veya daha fazla kişiye kiraya verebildiği antrepolardır. Başka bir deyişle eşyanın konulması için herkes tarafından kullanılabilen yerlerdir.

5911 sayılı Kanun ile değişik Gümrük Kanunu'nun 74. maddesinde gümrük antrepoları, genel ve özel depolar olarak sınıflandırılmış ve Yönetmeliğin 329. maddesinde işletici ve kullanıcı özellikleri açısından altı harf grubu ile daha da detaylandırılmıştır. Genel antrepoların ortak özelliği, antreponun birden fazla kullanıcıya açık olmasıdır. Yararlanmak isteyen herkes, kira karşılığında, yararlandırılmaktadır. Buna göre A, B, F tipi antrepolar, genel antrepo sayılmıştır.

A tipi genel antrepolar, stok kayıtlarının işletmeci tarafından tutulduğu, eşyadaki noksan veya fazlalardan dolayı gümrük idarelerine karşı işletmecinin sorumlu olduğu antrepo türüdür²⁷⁸. Bu antrepo türüne yediemin depolarını ve şehirlerarası terminallerdeki emanetçi depolarının işleyişini örnek olarak verebiliriz.

B tipi genel antrepolar, eşyaya ilişkin beyannamenin kullanıcı tarafından verildiği, eşyanın gözetim altında bulundurulmasından ve korunmasından kullanıcının sorumlu olduğu, stok kartlarının tutulmadığı, beyanname ve diğer belgelerin gümrük kontrolünde esas alındığı antrepolardır. B tipi antrepolarda antrepo işleticisi sadece antrepoyu kiralar. Antrepo stok kayıtları tutulmadığından, beyanname ve belgeler gümrük kontrolüne esas teşkil eder²⁷⁹.

Bu tip antrepolarda bir ana antrepo sahası ve bunların kiralandığı alt birimler vardır. B tipi antrepoları bir iş hanındaki ofislere benzetmek mümkündür. Nasıl ki; iş hanında bir ofisi kiralayan kişi bunlarda yapılan işlerden ve buraya giren çıkandan sorumlu oluyorsa B tipi antrepolarda da antreponun bir bölümünü kiralayan kullanıcı

²⁷⁸ Çelepçıkay, Şener, a.g.e., s.59

²⁷⁹ Çelepçıkay, Şener, a.g.e., s.59

bunlara konan eşyadan gümrük idarelerine karşı sorumlu olur. F tipi genel antrepolar ise gümrük idareleri tarafından işletilen antrepolardır²⁸⁰.

4.1.3.1.2. Özel Antrepolar

İşleticisi ve kullanıcısının aynı kişi olduğu antrepolardır. Başka bir ifadeyle sadece antrepo işleticisine ait eşyanın konulabildiği yerlerdir. Kullanıcıların yararlanma özellikleri açısından C, D ve E olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır²⁸¹.

C tipi antrepolar; işleteni ile kullanıcıyı aynı müessese olan ve eşyadan bu kişilerin mesul tutulduğu antrepolardır²⁸². D tipi antrepolar; işleteni ve kullanıcıyı aynı olan, basitleştirilmiş usul ve esasların çalıştırıldığı, eşyanın giriş tarihindeki gümrük değer ve kıymeti üzerinden vergilendirildiği antrepolardır. E tipi antrepolar ise işleticisi ve kullanıcısı aynı olan, izin hak sahibinin işletmesinin antrepo olarak kabul edildiği veya depo olmasa dahi antrepo rejiminin uygulandığı antrepolardır.

Tüm antrepo türlerinde eşyanın antrepoda kalışını sınırlayan herhangi bir süre bulunmamaktadır. Ancak, antrepodaki bir eşyanın başka bir rejime alınması için beyanname verilmiş ve bu beyanname idare tarafından onaylanmış ise; eşyanın bir ay içinde ilgili rejime geçirilmesi gerekir²⁸³.

4.1.3.2. Transit Rejimi

Transit rejim esaslarının açıklamasına geçmeden önce transit kavramına dayanan transit ticaret ve transit rejim arasındaki farkın açıklanmasında fayda vardır. Transit ticaret, iki ülke arasındaki ticarî ilişkinin üçüncü bir ülke üzerinden gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan ticarî uygulamadır. Bu tür ticarî ilişkide transit ülke olarak kabul edilen 3. ülke lehine fiyat farkının oluşması gerekmektedir. Transit rejim ise aşağıda açıklanacağı üzere, gümrük gözetimine tâbi eşyanın iki gümrük noktası arasında taşınmasına ilişkin esaslar düzenleyen prosedüre verilen isimdir.

Transit rejim ekonomik etkili olmayan bir gümrük rejimi uygulamasıdır. Bu rejime konu eşya gümrük idarelerinin gözetiminde katma değer yaratma sürecinde,

²⁸⁰ Çelepçıkay, Şener, a.g.e., s.59

²⁸¹ Selen, Ufuk, a.g.e., s.110

²⁸² Çelepçıkay, Şener, a.g.e., s.59

²⁸³ Selen, Ufuk, a.g.e., s.110

yani ürünü işleme faaliyetlerine konu olmamaktadır. Transit kavramı, gümrük yükümlülükleri tamamlanmamış eşyanın, gümrük idarelerinin kontrolünde, eşyanın gümrük noktaları arasında sadece dolaşımını ifade etmektedir²⁸⁴. Diğer bir ifadeyle transit rejimi; gümrük gözetim statüsüne tâbi eşyanın gümrük bölgesi içinde işleme faaliyetlerine konu olmadan iki gümrük noktası arasında dolaşımını düzenlemektedir²⁸⁵.

Daha teknik bir ifadeyle; gümrük vergisine ve ticaret politikası önlemlerine tâbi tutulmayan, serbest dolaşım hakkı kazanmamış eşya ile ihracat işlemleri başlamış ancak fiilî ihracatı tamamlanmamış eşyanın gümrük gözetimi altında, hareket gümrük idaresinden, varış gümrük idaresine taşınması transit rejimi hükümlerine tâbidir²⁸⁶.

Transit rejime tâbi tutulan eşya TGB içinde; yabancı bir ülkeden gelerek bir başka yabancı ülkeye (iki sınır kapısı arasında), yabancı bir ülkeden Türkiye'ye, Türkiye'den yabancı bir ülkeye ve bir sınır gümrüğünden veya iç gümrükten diğer bir iç gümrüğe, gümrük gözetimi altında taşınabilir²⁸⁷.

Bu rejimin işleyişi; Gümrük Kanunu, Gümrük Yönetmeliği ve Ortak Transit Rejim Yönetmeliği kapsamında düzenlenmiştir. Bu mevzuat hükümleri çerçevesinde eşyanın transit dolaşımı gerçekleşmektedir²⁸⁸.

4.1.4. Bakanlık Temsilcileri

Umumî mağazaların denetim kurullarında Ticaret Bakanlığı tarafından atanacak bir temsilci bulundurulabilir. Bu temsilciler hakkında Türk Ticaret Kanunu'nun 334'üncü maddesinin 2'nci ve 3'üncü fıkraları hükümleri uygulanır (UMK m.5).

Kanun'un yaptığı atfa istinaden "Anonim Şirketlerde Devletin Gözetimi" başlıklı madde ve fıkraları gündeme gelmektedir. Umumî Mağazalar Kanunu

²⁸⁴ Selen, Ufuk, a.g.e., s.120

²⁸⁵ Selen, Ufuk, a.g.e., s.120

²⁸⁶ Selen, Ufuk, a.g.e., s.120

²⁸⁷ Çelepçıkay, Şener, a.g.e., s.61

²⁸⁸ Selen, Ufuk, a.g.e., s.121

uyarınca, anonim şirketlerde kamu tüzel kişilerin yönetim kurulunda temsili hususunda, TTK'da yer alan şartlar aranmaktadır.

Bu şartlar, TTK m. 334'te; "Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişilerinden birine, esas sözleşmede öngörülecek bir hükümle, pay sahibi olmasalar da, işletme konusu kamu hizmeti olan anonim şirketlerin yönetim kurullarında temsilci bulundurmak hakkı verilebilir" şeklinde ifade edilmiştir. Şirketlerde pay sahibi olan kamu tüzel kişilerinin yönetim kurulundaki temsilcileri, ancak bunlar tarafından görevden alınabilir(TTK m. 334/2).

Kamu tüzel kişilerinin yönetim kurulundaki temsilcileri, genel kurul tarafından seçilen üyelerin hak ve görevlerini haizdir. Kamu tüzel kişileri, şirket yönetim kurulundaki temsilcilerinin bu sıfatla işledikleri fiillerden ve yaptıkları işlemlerden dolayı şirkete ve onun alacaklılarıyla pay sahiplerine karşı sorumludur. Tüzel kişinin rücu hakkı saklıdır(TTK m. 334/3).

Kanun maddeleri birlikte incelendiğinde çıkarılacak sonuç, umumî mağazaların denetim kurullarında Ticaret Bakanlığı tarafından temsilci bulundurulabileceği, bu temsilcilerin ancak Bakanlık tarafından görevden alınabileceği ve genel kurulda seçilen yönetim kurulu üyeleri ile aynı hak ve yetkiye sahip olacağıdır.

Zira söz konusu yasal düzenlemeler ile anonim şirket statüsünde kurulan özel sermayeli kuruluş yetkililerinin, zamanla Ticaret Bakanlığı'nın denetim mekanizmasını oluşturmak amacıyla denetim kurullarındaki Bakanlık temsilcilerini tasfiye veya pasifize etmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

4.1.5. Umumî Mağazaların Sahip Olması Gereken Teknik Şartlar

Umumî mağazaların taşınması gereken teknik şartlar, Tüzük'te belirlenmiştir. Gümrük Kanunu uyarınca, antrepo rejiminden faydalanması talebinde bulunulan eşya, antrepolara alınır. Umumî mağazaların, konulacak malların özelliklerine göre, Bakanlar Kurulu'nun 25.05.1981 tarihli ve 8/3005 sayılı kararıyla yürürlüğe konulan Demir, Deniz, Hava Yolları İşletmelerinin Gümrük Yükümlülüklerine ve Denetlenmelerine İlişkin Tüzük'ün 46, 47 ve 48'inci maddelerinde öngörülen vasıfları haiz olması gerekir.

Söz konusu teknik şartlar olarak genel antrepolarda aranacak nitelikler şunlardır; Eşyanın iyi bir şekilde muhafazasına ve yangın, su baskını gibi afetlerden

korunmasına elverişli olmak, kaçakçılığın önlenmesini sağlayacak şekilde güvenlik tedbirlerini almak (kamera, şifreli giriş vs.) ve elverişli yangın söndürme ünitelerini kurmuş olmak, gümrük idaresince kabul edilen giriş ve çıkış kapılarından farklı kapı veya çıkış yerleri bulunmamak, etraftaki binalardan ayrı olmak, deniz, demir ve hava yolları taşıtlarının yanaştıkları, durdukları, kalktıkları yerlerde ya da eşyanın taşıtla gönderilmesi sırasında, geçeceği yollar bakımından gümrük teftişlerine elverişli yerde ve durumda olmak, eşyanın antrepo içinde kolaylıkla ve güvenle taşınmasında, istiflenmesinde, tartılmasında, ölçülmesinde, sayılmasında, yüklenmesinde, boşaltılmasında istifade edilecek teknik araçlarla donatılmış olmak, bol ışık girecek minvalde düzenlenmiş olmak, aydınlatma sistemi bulundurmak, en az bir muayene yeri bulundurmak, küçük veya kıymetli eşyanın muhafazasına elverişli hususî rafları ve kilitli dolapları bulundurmak, kapları bozulmuş ve hasar görmüş eşyanın konulması için kapalı hususî alanlara sahip olmak, gümrük ve işletme memurlarının çalışma ve kontrolüne uygun hususî yerler bulundurmak ve lüzum görüldüğünde, Bakanlığın izniyle antrepo içinde muhtelif hususî bölmeler, yıkama, temizleme ve teşhir yerleri açılmasına elverişli şekilde düzenlenmiş olmaktır.

4.1.6. Özel Antrepolarda Aranacak Nitelikler

Patlayıcı, parlayıcı veya beraber tutuldukları eşya için tehlike arz eden veya muhafazaları için özel düzen ve tesisata ihtiyaç duyulan eşyanın konulacağı özel antrepolarda 46'ncı maddede yazılanlardan farklı olarak, içine konulacak eşya ve maddelerin niteliklerine göre korunması ve tehlikelerin önlenmesi hususunda lüzumlu teknik araç ve tesisleri bulunması ve dayanıklı bir duvarla veya içerden dışarıya bir şey çıkarılamayacak şekilde kesif demir parmaklıkla kapatılmış olması ve bu alan içinde gümrükle alakalı olmayan müesseselerin bulunmaması aranır²⁸⁹. Açık arazide bulunan depoların etrafı çit ya da duvarla çevrilir ve yukarıdan gözetlemeye elverişli bekçi kulübeleri bulunur (UMT m.10).

Söz konusu teknik şartların uzun süredir yürürlükte olduğu ve aslında yeni ithal ve ihraç ürünleri ile değişen dünya ihtiyaçları gözetildiğinde ne kadar yetersiz kaldığı izahattan varestedir. Örneğin; dönemin ticarî hayatında bozulmaya elverişli

²⁸⁹ Bakanlar Kurulunun 25.05.1981 günlü ve 8/3005 sayılı kararıyla yürürlüğe konulan Demir, Deniz, Hava Yolları İşletmelerinin Gümrük Yükümlülüklerine ve Denetlenmelerine İlişkin Tüzük - 24 Haziran 1981 Sayı: 17380 Resmî Gazete s.13

ürünlerin saklanmasına ilişkin birçok hususa yer verilmemiştir. Dolayısıyla böyle hayati bir meselede yarım asır önceki mevzuatın günümüz depolarında kullanılamayacağı aşîkârdır. Öyleyle, günümüz umumî mağazalarının teknik şartlarının düzenlenmesi ve iyileştirilmesi amacıyla yeni ve teknik bir düzenlemenin yapılmasına ihtiyaç vardır.

Öteki özel antrepoların nitelikleri ise Umumî Mağazalar Tüzüğü'nün 11. maddesinde silolarda bulunması gereken nitelikler ile soğuk hava depolarında bulunması gereken nitelikler olarak ayrı ayrı düzenlenmiştir. Aşağıdaki tabloda bu niteliklere yer verilmiştir.

Silolarda²⁹⁰ bulunması gereken nitelikler	Soğuk hava depolarında bulunması gereken nitelikler
<p>a) Hububat, meyve, sebze vb. ürünlerin havalandırılmasına, tozdan arındırılmasına ve kurutulmasına elverişli tesislerle teçhiz edilmiş olması,</p> <p>b) Toz patlamasının önüne geçmek için izolasyon duvarlarıyla tefrik edilmiş, kâfi sayıda bölmeleri bulundurması,</p> <p>c) Hububat elleçlenen tesislerde vantilatör ve toz emicileri bulundurması,</p> <p>d) Raflarının ve girinti çıkıntılarının az olması,</p> <p>e) Elleçleme²⁹¹ alanlarında açık ateş, elektrikli ısıtıcı bulundurmamak, elektrik kabloları, prizleri ve anahtarı özel muhafazalı olacak şekilde yerleştirilmesi, kablo birleşimleri kopmaya karşı muhafazalı olması, ampulleri çift camlı olarak takılmasıdır.</p>	<p>a) Zayıf ve alternatif akımla çalışan sesli ve ışıklı alarm sistemi bulunması,</p> <p>b) Elleçleme yapılmasına uygun, kapıları içerden ve dışardan otomatik olarak açılır kapanır olması,</p> <p>c) Vantilatör ve diğer makinelerin önlerinde güvenlik önlemleri alınmış olması,</p> <p>d) Soğutma sisteminde fenni güvenlik aletler, güçlü yangın söndürme donanımı ve yüksek basınç tarafında güvenlik ventilleri bulunması,</p> <p>e) Gaz kaçaklarına karşı fenni güvenlik önlemlerinin alınmış olması, yüz maskesi, lastik eldiven ve hava boşaltması için taşınabilir vantilatör grubu bulunması,</p> <p>f) Koridorları geniş, depo kodları, yüksek tesisleri dış darbelerle karşı korunmuş, izolasyon maddeleri yeterli kalınlıkta olmasıdır.</p>

²⁹⁰Silo, toptan malzemelerin korunduğı, saklandığı veya depolandığı bir yapıdır ve işletmenin büyüklüğüne göre inşa edilir. Bu sayede birçok tahıl ekşitilerek saklanır. Ekşitme sayesinde tahıllar bozulmadan uzun süre saklanabilir.

²⁹¹“Elleçleme” deyimi, gümrük gözetimi altındaki eşyanın asli niteliklerini değıştirmeden istiflenmesi, yerinin değıştirilmesi, büyük kaplardan küçük kaplara aktarılması, kapların yenilenmesi veya tamiri, havalandırılması, kalburlanması, karıştırılması ve benzeri işlemleri ifade eder (4458 S. Gümrük Kanunu m.3/f.22).

4.1.7. Kefalet Akçesi

Umumî mağaza işleticileri faaliyet alanının ehemmiyeti ve genişliğine göre iki ile on milyon TL arasında bir kefalet akçesi vermekle yükümlüdürler²⁹². Bu miktar Cumhurbaşkanı tarafından üç katına kadar artırılabilir.

Depo edilecek kefalet akçesinin tutarı Ticaret Bakanlığı tarafından tespit edilir. Kefalet akçesi, Türk parası, devlet tahvilleri, millî bankalardan verilmiş teminat mektupları, borsada kote edilmiş %15 eksigi ile dikkate alınacak millî esham²⁹³ ya da tahvilat olabilir. Kefalet akçesinin eksilen miktarı, şirket tarafından, en geç üç ay içinde tamamlanır. Kesinleşmiş yargı kararı olmadan teminat akçesinden ödeme yapılamaz.

Umumî mağaza işletmesinden vazgeçilen veya Ticaret Bakanlığı'na ruhsatları iptal edilen umumî mağazaların bütün taahhütlerini yerine getirdiği ispatlanmadıkça kefalet akçeleri iade edilmez. Kefalet akçesi miktarının tespit esasları ve muhafaza şekli, yönetmelikteki esaslar çerçevesinde değerlendirilir (UMK m.7).

4.1.7.1. Kefalet Akçesi Miktarının Saptanması

Emanet alımlarda kabul edilecek emtia veya zahirenin teminatı olarak umumî mağaza işletmeciliğiyle işgal edecek anonim şirketlerden, sermayesi; 50-75 milyon (75 milyon dâhil) TL arası olanlar 2 milyon TL, 75-100 milyon (100 milyon dâhil) TL arası olanlar 4 milyon TL, 100 - 125 milyon (125 milyon dâhil) TL arası olanlar 6 milyon TL, 125 - 150 milyon (150 milyon dâhil) TL arası olanlar 8 milyon TL, 150 TL'den çok olanlar 10 milyon TL kefalet akçesi depo etmek zorundadır (UMT m.13). Bu şekilde mevzuata aykırı iş ve işlem yapan umumî mağazaların oluşturacağı zararlar teminat altına alınmıştır.

4.1.7.2. Kefalet Akçesinin Saklanması

Kefalet akçesi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası şubelerinde, Ticaret Bakanlığı adına açılmış, bloke bir hesapta muhafaza edilir. Merkez Bankası

²⁹² Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.409

²⁹³ Pay(hisse) senedi anlamına gelmektedir. Yılmaz, Ejder, "Hukuk Sözlüğü", 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s.220

şubesinin bulunmadığı yerlerde, bu iş, adı geçen bankanın muhabirlerince yürütülür (UMT m.14).

4.1.7.3. Kefalet Akçesinin İadesi

Faaliyetini kendisince sonlandıran yahut Bakanlık tarafından faaliyetine son verilen umumî mağazalara ait kefalet akçeleri, şirketin bütün taahhütlerini yerine getirdiğine ilişkin kesinleşmiş yargı kararı olmadıkça iade edilmez (UMT m.15).

4.1.8. Ücret Tarifeleri

Umumî mağaza sahiplerince mağaza faaliyetlerine başlamadan evvel, emtianın yükleme ve tahliyesi, mağazaya, tevdi edilmesi, korunması, ambalajlarının onarılması, tartılması, değer biçilmesi ve mağazadan taşınması gibi işlevler karşılığında tediye edilecek ücretleri tayin edecek tarifeler tanzim edilir. Bu tarifeler Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği'nin kanaatleri dikkate alınarak Ticaret Bakanlığı'nca salahiyet tanındıktan sonra ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi ile, faaliyete açılacak mağazaların bulunduğu bölgelerdeki en az bir gazetede ilân edildiği tarihten itibaren yürürlüğe girer²⁹⁴.

Tarifeleri güncellemek adına yapılacak tadil, yukarıdaki şekle uygun olarak düzenlenir ve ilân edilir. Fakat, mezkûr tadil edilen ücretlerin arttırılması adına düzenlenmiş olursa ilân tarihinden itibaren bir ay sonra uygulamaya konulur (UMK. m.8).

Umumî Mağazalar Kanunu'na istinaden tanzim edilen ücret tarifeleri, mağazalarda, kapılara ve göze çarpan yerlere asılır (UMT m.17).

4.1.9. Yasak Faaliyetler

Umumî mağazaların, kendisine emanet olarak tevdi edilen mevdu mallar üzerinde, gerek kendisi gerekse başkaları adına yahut hesabına doğrudan veya dolaylı olarak ticaret yapmaları yasaklanmıştır. Ayrıca umumî mağazalar, malların niteliklerini değiştirecek herhangi bir muamelede de bulunamazlar (UMK m.9).

Umumî mağaza işleticisi, saklanan şey geri istendiği zaman da o şeyi tam ve eksiksiz geri vermek zorundadır. Umumî mağazalardaki koruma sorumluluğu

²⁹⁴ Poroy/Reha, Tekinalp/Ünal, a.g.e., s.409

zilyetlikten daha fazlasını ifade eder. Umumî mağaza işleticisi, taşınır bir malın emin bir yerde güvenli bir şekilde korunmasından ve mûdi veya emtia senedi sahibi tarafından istendiğinde eksiksiz ve hasarsız olarak geri verilmesinden sorumludur. Umumî mağazalardaki söz konusu saklama ve koruma sorumluluğu ödünç sözleşmesinde, eser sözleşmesinde, taşıma sözleşmesinde, satım ve rehin sözleşmesinde yer alan şeyin korumasına benzer ise de; umumî mağazaların kuruluş amacı sadece teslim alınan malı korumak saklamak ve istendiğinde eksiksiz geri vermek olduğu için diğer sözleşmelerden ayrılmaktadır.

4.1.10. Makbuz ve Rehin Senedi Defteri

Mal sahibi tarafından umumî mağazaya tevdi edilen mallar karşılığında mûdiye verilecek olan makbuz ve rehin senedi defterleri, Ticaret Bakanlığı tarafından T.C. Merkez Bankası'nca taklit edilemez ve bilhassa emniyet unsurlarını ihtiva edecek bir minvalde bastırılır.

Umumî mağazalar noterden tasdikli biri makbuz senedi ve diğeri varant defteri olmak üzere iki defter tutmak mecburiyetindedir. Mezkûr defterlerin tutulma biçimi Tüzük'te tayin edilir. Kanun ve Tüzük'e uygun olarak tutulmayan defterler için yönetim kurulu ve görevliler hakkında Türk Ticaret Kanunu'nun 64. maddesi uygulanır (UMK m.10).

Türk Ticaret Kanunu'nun 64. maddesine yapılan atıf incelendiğinde; söz konusu maddede yer alan "Ticarî Defterler" başlıklı defter tutma yükümlüğü, defterlerin tutulması ve envantere ilişkin bilgilerin umumî mağazalar için de aynen geçerli olduğu aşikârdır. Umumî mağazaların da anonim şirket düzeyinde kurulu birer ticarî işletme olması nedeniyle makbuz ve rehin senedi defterinin yanında yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, damga vergisi defteri, yönetim kurulu karar defteri, pay defteri, genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi defterlerin tutulmasında da TTK maddelerine bağlı kalınması gerekmektedir.

Her tacir, ticarî defterleri tutmak ve defterlerinde, ticarî faaliyetleriyle ticarî müessesesinin iktisadî ve mâli vaziyetini, borç ve alacak münasebetlerini ve her hesap fasılası zarfında ortaya çıkacak sonuçları, bu Kanun uyarınca alenen teşhir edilebilir bir biçimde ve rahatça görülebilir bir yere yerleştirmek mecburiyetindedir. Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, elverişli bir müddet içinde yapacakları tetkikte müessesenin çalışmaları ve maddî bilançosuna dair görüş verilebilecek biçimde

tutulur. Müessesenin faaliyetlerinin başlangıcı ve inkişafı defterlerden tespit edilebilmelidir.

Tacir, müessesesiyle alakadar olarak sevk edilmiş bulunan her türlü belgenin, fotokopi, karbonlu kopya, mikrofiş, bilgisayar kaydı veya benzeri şekildeki bir nüshasını, yazılı, görsel veya elektronik platformlarda muhafaza etmekle mükelleftir.

Fizikî zeminde tutulan defteri kebir, yevmiye defteri ve envanter defteri ile TTK'nın 64. maddesinin dördüncü fıkrasında sayılan defterlerin (Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri) açılış onayları, kuruluş esnasında ve kullanıma açılmadan evvel noterce gerçekleştirilir. Mezkûr defterlerin, bir sonraki faaliyet dönemlerindeki açılış onayları, defterlerin fiilî kullanımındaki faaliyet*döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar noter tarafından yapılır. Genel kurul toplantı ve müzakere defteri ile pay defteri kâfi miktarda yaprak bulunması şartıyla izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı yapılmadan kullanılmaya devam olunabilir. Yevmiye defterinin kapanış onayı, izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının bitimine kadar, yönetim kurulu karar defterinin kapanış onayı ise izleyen faaliyet döneminin birinci ayının bitimine kadar noterce yaptırılır. Açılış onayını noterin yaptığı hâllerde noter, ticaret sicili tasdiknamesini araştırmak ve ikmalini sağlamak durumundadır. Lakin, anonim ve limited şirketlerinin ticaret siciline tescili esnasında defterlerin açılış onayları ticaret sicil müdürlüklerince gerçekleştirilir. Ticarî defterlerin elektronik platformlarda saklanması hâlinde söz konusu defterlerin açılışlarında ve yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin kapanışında noter veya ticaret sicil müdürlüğü tasdiki şartı istenmez. Fizikî ortamda veya elektronik platformlarda tutulan ticarî defterlerin nasıl saklanacağı, defterlere kayıt dönemleri, onay yenileme ile açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esasları Ticaret Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nca müştereken çıkarılan tebliğle tayin edilir.

Yönetim kurulu karar defteri, pay defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defterine benzer müessesenin muhasebesiyle alakası bulunmayan defterler de ticarî defterlerdir.

Türk Ticaret Kanunu'na tâbi gerçek ve tüzel kişiler, 04.01.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun defter tutma ve kayıt süreleriyle alakalı maddeleri ile

aynı Kanun'un 175.²⁹⁵ ve mükerrer 257. maddelerinde ifade edilen yetkiye istinaden tanzim edilen düzenlemelere riayet etmek zorundadır. Türk Ticaret Kanunu'nun defter tutma, envanter oluşturma, mâli tabloların düzenlenmesi, aktifleştirme, karşılıklar, hesaplar, değerlendirme, saklama ve ibraz hükümleri 213 sayılı Kanun ile diğer vergi kanunlarının aynı hususları tanzim eden hükümlerinin uygulanmasına, vergi kanunlarına uygun olarak vergi matrahının tespit edilmesine ve buna yönelik mali tabloların hazırlanmasına engel teşkil etmez (TTK m.64 Değişik: 26.06.2012 - 6335/8).

4.1.11. Umumî Mağazalara Kabul Edilecek Malların Cinsleri

Umumî Mağazalar Tüzüğü, umumî mağazalara kabul edilecek malları teker teker saymıştır (UMT m.20). Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere ayrıntılı bir şekilde 57 çeşit mal ve hububat ayrı ayrı yazılmıştır. Bu yönüyle birçok madde ile kapsam geniş tutulmasına rağmen ürünlerin tek tek sayılması, ilerde oluşabilecek ve bu sayılan maddeler içinde yer almayan ürünlerin umumî mağazaya kabul edililmeyeceği hususunun tartışmaya açık bir hâle gelmesine sebebiyet vermiştir.

Tahıl, Bakliyat, Kuru ve yaş sebzeler, Kuru ve yaş meyveler, Kuru ve taze etler ve sakatat, Yumurta, Un ve mamulleri, Meyve suyu ve hulasaları, Su ürünleri, Hayvansal ürünler, Margarin ve rafine yağlar, Öteki besin maddeleri, Tekel maddeleri, Yağlı tohumlar, Sınai bitkiler, Orman ürünleri, Orman sanayii ürünleri Ayakkabı, Tekstil, Her çeşit giysi, İplik, dokuma ve halı, Mobilya ve mefruşat,	Deri, kösele, süet, rugan ve mamulleri, Elektrikli ve elektriksiz ev aletleri, Mutfak eşyası, Çanak, çömlek, çini ve porselen, Metal eşya, Cam ve camdan yapılmış eşya, Elektrik makinaları, cihazları, elektrikli malzemeler, Elektronik cihazlar, Plastik mamuller, Basılı yayın ve kırtasiye, Kağıt, karton ve bunlardan yapılmış eşya, Petrol ve türevleri, Her çeşit kömür, Tuz, Her çeşit boya, Hayvan yemleri, Maden cevherleri ve işlenmiş madenler, Demir ve çelik sanayii ürünleri,	Yapı malzemeleri, Çimento, Her çeşit gübre, Her çeşit ilaçla sağlık araç ve gereçleri, Tarım ilaç, araç ve gereçleri, Spor, oyun ve eğlence araç ve gereçleri, Kamp ve piknik araç ve gereçleri, Eğitim araç ve gereçleri, Oyuncaklar, Taşıt araçları, Konteynerler, İş makinaları, Her çeşit makina, teçhizat, alet ve edevat, Mesleki ve bilimsel aletler, ölçme ve kontrol aletleri, Fotoğrafik ve optik eşya, Monte edilmemiş eşya, Yukarıda sayılan mal cinsleriyle ilgili her çeşit yedek parça ve avadanlıklar.
--	---	--

²⁹⁵ Muhasebe usulünü seçmekte serbestlik başlıklı 175. Madde: “Mükellefler bu kısmında yazılı maksat ve esaslara uymak şartıyla, defterlerini ve muhasebelerini işlerinin bünyesine uygun olarak diledikleri usul ve tarzda tanzim etmekte serbesttirler. (Ek: 28/8/1991-3762/1 md.) Ancak, Hazine ve Maliye Bakanlığı; muhasebe standartları, tek düzen hesap planı ve mali tabloların çıkarılmasına ilişkin usul ve esasları tespit etmeye, bunları mükellef, şirket ve işletme türleri itibarıyla uygulamaya ve buna ilişkin diğer usul ve esasları belirlemeye yetkilidir.”

Umumî mağazalar, tarımsal karantinayla ilgili hususlarda yetkili mercilerce alınacak kararlara riayet etmek zorundadırlar. Yetkili mercilerin tarım politikası gözetmesi gereken umumî mağazaların sadece ihraç ürünlerinde ürünlerin değer kazanması için bekletilmesine dair rolü vardır. Zira ülkenin gıda politikasında etkileyici bir rolü olan umumî mağazaların, stokçuluk yapmak suretiyle enflasyonu arttırarak iç piyasada fahiş fiyatların ortaya çıkmasının önlenmesinde önemli bir sorumluluğu vardır. Ayrıca hastalık ve salgın hâllerinde de sakıncalı ürünlerin kullanımında tarımsal karantina önem arz etmektedir.

4.1.12. Koruma Sorumluluğu

Umumî mağaza sahipleri, mal ve hububatların mahiyeti kaynaklı veya mücbir sebepler dolayısıyla vuku bulan çürüme ve bozulma haricinde, beyan edilen değer çerçevesinde kalmak kaydıyla kendilerine tevdi edilen malların korunmasından sorumludurlar (UMK m.22). Bu bağlamda saklama sözleşmelerindeki bütün sorumluluk hâllerinin umumî mağazalarda da geçerli olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Zira, mevzuatta açıkça umumî mağazaların kendisine tevdi edilen malların korunmasına dair ibare mevcuttur.

TBK m. 563 uyarınca, “saklayan, saklatanın müsaadesi olmadıkça saklanamı kullanamaz. Söz konusu yasağa riayet edilmezse doğacak zararlardan sorumlu tutulur. TBK. m.752 uyarınca ardiyeci kendisine bırakılan malları komisyoncu gibi saklamak zorundadır. “Ardiyeci, saklatana, malların durumunu incelemesi ve örnek alması için, alışılmış iş zamanlarında; gerekli koruma önlemlerini alabilmesi için de her zaman izin vermekle yükümlüdür.” Umumî mağazaların işleticileri de saklama sözleşmesi ile malı muhafaza eden ve bu konuda gelir elde etmek isteyen ardiyeciler gibi mallar üzerinde saklama sorumluluğu olan kimselerdir. Dolayısıyla TBK’nın içeriğinde bahsedilen malların tevdi edilmesinden sonra dikkat ve özenle korunması gerektiğine ilişkin hükümleri kıyasen uygulanır. Tazminat hususunda da umumî mağaza işleticisinin kusuruyla ortaya çıkacak tazminat sorumluluğu genel hükümler çerçevesinde talep edilir.

4.1.13. Bilgi ve Belge Verme Yasağı

Umumî mağaza idarecileri ve çalışanları, umumî mağazaya tevdi edilmiş mallar hakkında, üçüncü kişilere bilgi ve belge veremezler (UMT m.23). Tüzükte belirtilen bu ifade uyarınca umumî mağaza işleticilerinin ve malları tevdi edenin, hatta senetlerin tedavülünden sonra yeni hâmillerinin ticarî iş yaptıkları kuşkusuzdur. Umumî mağaza işleticilerinin yaptıkları işin ticarî iş olduğu ve bu kapsamda tevdi edilen mallara ilişkin bilgilerin ticarî sır teşkil edeceği de tartışmasızdır. Zira mevdu mallara dair bilgiler ticarî sır teşkil etmektedir.

TTK'nın 404. "madde hükmü saklı kalmak kaydıyla, görevi hasebiyle inceleme alanında bulunan defter ve belgeleri inceleyenlerin, temin ettikleri veya verilen bilgilerden öğrendikleri iş ve işletme sırlarını açıklamaları yasaktır. Aksi hâlde şirketin maddi ve manevi zararını tazmin ederler" (TTK m.527). Dolayısıyla mezkûr durum gereğince de görevi sebebiyle ilgili umumî mağazanın ticarî sır niteliğindeki bilgilerini öğrenmiş olan tüm kişiler, sır saklama yükümlülüğüne sahiptir. Bu kapsamda en önemli bilgilerinden olan emtianın niteliklerini, fiyatı ve dayanak malın menşeinin bilgisi ticarî hayatta rekabetin korunması adına elzem bilgilerdir.

4.1.14. Giriş ve Çıkış Kayıtları

Umumî mağaza sahibi ve idarecileri, malların giriş ve çıkışlarını disiplinli bir şekilde kayıt altına almak mecburiyetindedirler (UMT m.24). Yukarıda defterler konusunda açıklandığı üzere umumî mağazaların tuttuğu defterler içerisinde malların giriş ve çıkış kayıtlarını gösteren defterlerin de tutulması zorunludur. Söz konusu defterler makbuz ve rehin senedi defteri ile envanter defteridir.

Envanter defteri, ticarî işletmenin açılışında ve açılıştan sonra her hesap döneminin sonunda taşınmazların, alacakların, borçların, nakit para tutarının ve varlıklar ile borçların değerlerinin teker teker kaydedildiği ciltli ve sayfaları müteselsil sıra numaralı defterdir.

Her tacir, ticarî işletmesinin açılışında, taşınmazlarını, alacaklarını, borçlarını, nakit parasının tutarını ve diğer varlıklarını eksiksiz ve doğru bir şekilde gösteren ve varlıkları ile borçlarının değerlerini teker teker belirten bir envanter çıkarır(TTK m.66/1). Tacir açılıştan sonra her faaliyet döneminin sonunda da böyle bir envanter düzenler. Faaliyet dönemi veya başka bir kanunî terimle hesap yılı on iki ayı

geçemez. Envanter, düzenli bir işletme faaliyetinin akışına uygun düşen süre içinde çıkarılır(TTK m.66/2).

Maddî duran malvarlığına dâhil varlıklarla, ham ve yardımcı maddeler ve işletme malzemeleri düzenli olarak ikame ediliyor ve toplam değerleri işletme için ikinci derecede önem taşıyorsa, değişmeyen miktar ve değerle envantere alınırlar; şu şartla ki, bunların mevcutları miktar, değer ve bileşim olarak sadece küçük değişikliklere uğramış olsunlar. Ancak, kural olarak üç yılda bir fiziksel sayım yapılması zorunludur(TTK m.66/3). Aynı türdeki stok malvarlığı kalemleri, diğer aynı nitelikteki veya yaklaşık aynı değerdeki taşınabilir malvarlığı unsurları ve borçlar ayrı ayrı gruplar hâlinde toplanabilir ve ortalama ağırlıklı değer ile envantere konulabilir (TTK m.66/4).

Envanter defterine işe başlama tarihinde ve müteakiben her hesap döneminin sonunda çıkarılan envanterler ve bilânçolar kayıt olunur ve bu tarihe "bilânço günü" denir(VUK m.185).

Bunun yanında umumî mağaza sahibinin, makbuz ve rehin senedi defterlerinde malın tevdi edildiği tarih, mal karşılığında verilen makbuz senedi ve varantın miktarı (kısımlara ayrılma ihtimali gözetilerek), malların değeri, türü ve hangi deponun hangi kısımlarında bulunduğu gibi bilgileri münderecâtında bulundurması gerekir.

4.1.15. Çalışma Raporlarının Gönderilmesi

Umumî mağaza idarecileri, ocak ve temmuz aylarında, geçen altı ayın çalışmalarına ilişkin bir raporu Ticaret Bakanlığı'na teslim etmek zorundadırlar (UMT m.25). Söz konusu faaliyet raporları, mâli saydamlık ve hesap verme sorumluluğunu sağlayacak şekilde hazırlanır. Devletin izni ile kurulan umumî mağaza müessesesinin şüphesiz bu sorumluluğu itibariyle faaliyet raporlarını göndermesi ilgili imtiyazın bir tezahürüdür.

Çalışma raporları münderecatındaki verilerin doğru, güvenilir, tarafsız ve önyargısız olması zorunludur. Ayrıca raporlarda yer alacak bilgilerin eksiksiz olması ve faaliyet sonuçlarını bütün yönleriyle açıklaması gerekir.

4.2. DENETİM USUL VE ESASLARI

4.2.1. Teftiş ve Denetim

Umumî mağazalar, Türk Ticaret Kanunu, Umumî Mağazalar Kanunu, Umumî Mağazalar Tüzüğü, Vergi Usul Kanunu ve Bakanlar Kurulu'nun 15.07.1972 tarih ve 7/4656 sayılı kararıyla yürürlüğe konulan Ortaklıkların Denetimine Dair Tüzük hükümlerine riayet edilerek denetlenir.

Ticaret Bakanlığı'nca, gümrüklenmemiş ve tekel altında bulunan mallar için umumî mağazalar, Gümrük Kanunu ve Bakanlar Kurulu'nun 25.05.1981 tarihli ve 8/3005 sayılı kararıyla yürürlüğe konulan Demir, Deniz, Hava Yolları İşletmelerinin Gümrük Yükümlülüklerine ve Denetlenmelerine İlişkin Tüzük ve Gümrük Yönetmeliği hükümlerinin uygulanması bakımından Hazine ve Maliye Bakanlığı'nca denetlenir.

Şikâyet veya ihbar üzerine veya lüzum görüldüğünde, ilgili bakanlıklar, kendi görev ve yetki alanları dairesindeki konular yönünden umumî mağazaları denetleyebilirler (UMT m.12). Bakanlık müfettişlerinin yetki ve görevlerini tam ve eksiksiz ifa etmek hususunda yürürlükteki mevzuat çerçevesinde mesuliyetleri vardır.

Umumî mağazalar, Ticaret Bakanlığı'nın teftiş ve denetimi altındadır. Ticaret Bakanlığı'nca zaruret görüldüğünde umumî mağazalar ve faaliyetleri mütemadiyen teftiş edilebilir ve denetlenebilir (UMK m.11). Umumî mağazaların hesapları, işlemleri, varlığı ve iştigalleri ile ilgili inceleme, denetim ve soruşturma yapmak münhasıran Ticaret Bakanlığı'nın yetkisindedir ve özel denetim şirketlerine devri mümkün değildir.

Gümrüklenmemiş veya tekel altında bulunan mallar üzerinde Ticaret Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün teftiş ve denetim hakkı saklıdır. Ticaret Bakanlığı müfettişleri, gümrük bölgesi dâhilinde yer alan bütün nakil araçlarını, personelini, araçların yükünü ve eşyasını denetler. Bakanlığın denetimine tâbi gümrük ambarı, antrepoları ve serbest bölgelerdeki mevcut mallar ile bunların kayıtlarını incelemeye, teftiş etmeye ve gerektiğinde Bakanlık ve Hazine'nin haklarını koruyacak tedbirlerin alınmasını sağlayıcı önerilerde bulunmaya, acil ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde ise Bakanlık ve Hazine'nin haklarını koruyucu önlemler almaya yetkilidir.

4.2.2. İzin İptali

Türk Ticaret Kanunu'na ve Umumî Mağazalar Kanunu'na uymayan işlemler yaptığı saptanan umumî mağazaların, Ticaret Bakanlığı tarafından yapılacak tebligata rağmen bir ay içinde mevzuata uymadıklarının, aykırılıkların giderilmediğinin veya Umumî Mağazalar Kanunu'nun 9. maddesine aykırı hareket ettiklerinin tespiti hâlinde, Umumî Mağazalar Kanunu'nun 3. maddesine istinaden verilmiş bulunan izinleri iptal edilerek keyfiyet, ticaret siciline tescil ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nce ilân edilir (UMK m.12/1).

İzinleri iptal edilen umumî mağazaların yönetim kurulu üyeleri ile denetçileri, iptal tarihinden itibaren beş sene geçmedikçe umumî mağazacılıkla iştigal eden anonim şirketlere ortak olamazlar ve bu hususta kurulmuş olan şirketlerin yönetim ve denetim kurullarında ve idarî işlerde vazife edinemezler (UMK m.12).

İzin için gerekli bilgi ve belgelerin eksik olduğunun veya bu hususların gerçeği yansıtmadığının sonradan anlaşılması veya belgede yer alan durumların değişmesi hâlinde, şirkete, bunları tamamlaması için bir aydan az olmamak üzere uygun bir süre tanınır. Bu süre içinde durumunu düzeltmeyen şirketin izni iptal edilir. İzin iptal edildiği ticaret siciline tescil ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilân edilir (UMT m.16).

4.3. CEZA İŞLERİ

Umumî Mağazalar Kanunu'nun 8. maddesine göre düzenlenen tarifelerin dışında ücret alan veya yasak faaliyetlerde bulunan şirket yöneticileri, temsilcileri veya yetkili görevliler hakkında üç aydan bir yıla kadar hapis ve iki yüz günden az olmamak üzere adli para cezasına hükmolunur(UMK m.13/1).

İzinleri iptal edilen umumî mağazaların yönetim kurulu üyeleri ile denetçileri, iptal tarihinden itibaren beş yıl geçmedikçe umumî mağazacılıkla uğraşan anonim şirketlerde ortak olamazlar ve bu konuda kurulmuş olan şirketlerin yönetim ve denetim kurullarında ve idari işlerinde görev alamazlar. Bu amir hükme aykırı harekette bulunan şirket yöneticileri veya temsilcileri veya yetkili görevliler hakkında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beş yüz günden üç bin güne kadar adli para cezası verilir(UMK m.13/2).

Ticaret Bakanlığı'nın izni olmadan umumî mağaza veya şube açarak makbuz senedi veya varant düzenleyen veya izinleri iptal edilmesine rağmen faaliyete devam

eden şirket yöneticileri veya temsilcileri veyahut yetkili görevliler hakkında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve 500 günden 5.000 güne kadar adlî para cezası verilir (UMK m.13/3²⁹⁶).

Eski TTK'ya göre izin almadan umumî mağaza açarak makbuz senedi veya varant tanzim edilmesi suç sayılmış, ancak bu kişiler hakkında eski Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesinin (yetkili merciin emrine itaatsizlik) tatbik olunacağı belirtilmiştir. 6102 sayılı TTK ise Türk Ceza Kanunu'na atıfta bulunmak yerine, cezayı doğrudan belirlemektedir²⁹⁷.

Türk Ticaret Kanunu, umumî mağaza kurulabilmesi için Ticaret Bakanlığı'ndan izin alınmasını şart koşturmaktadır. Ancak, TTK'nın cezaî sorumluluk getirdiği fiil, izin almadan umumî mağaza açarak makbuz senedi ve varant düzenlemektir. Bir başka deyişle TTK izinsiz olarak umumî mağaza açılmasını, tek başına yeterli görmemekte, bunun yanında makbuz senedi ve varant düzenlenmesi koşulunu da aramaktadır. Bu itibarla, izin almadan umumî mağaza kuran, ancak makbuz senedi ve varant düzenlemeyenlerin anılan madde kapsamında cezalandırılmayacağı açıktır²⁹⁸.

Nitekim, TTK'nın 833. maddesinin ilk fıkrasında “832. maddede yazılı senetleri vermeksizin, yalnız mal ve hububatı saklama sözleşmesiyle kabul etmek üzere açılan diğer kurumlar ve yerler hakkında umumî mağazalara ait hükümler geçerli olmaz. Bu hususta Türk Borçlar Kanunu'nun saklama sözleşmesi hakkındaki hükümleri uygulanır.” hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla, makbuz senedi ve varant ihraç edilmeksizin, sadece mal ve hububatı saklama sözleşmesiyle kabul etmek üzere açılan kurumlar ve yerler, umumî mağaza sayılmayacak ve 832. maddede öngörülen cezaî sorumluluk hâli bu kişiler hakkında uygulanmayacaktır.

Buna karşılık daha önce de bahsettiğimiz gibi TTK umumî mağazalara tevdi edilmiş emtia veya zahire mukabilinde verilen, ancak Kanun'da yer alan şekil şartlarına uymayan senetler için herhangi bir cezaî sorumluluk öngörmemekte, buna karşılık Kanun'a aykırılık teşkil eden senetlerin kıymetli evrak olmayıp tesellüm makbuzları yahut ispat vasıtası hükmünde olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde,

²⁹⁶ Değişik: 23.01.2008-5728/383 m.

²⁹⁷ Altaş, Soner, Terazi Hukuk Dergisi, Sayı 32, Ekim 2011, s.101

²⁹⁸ Altaş, Soner, Terazi Hukuk Dergisi, Sayı 32, Ekim 2011, s.101

Kanun'un aradığı şekil şartlarına uygun olan, ancak izin almamış olan kurumlarca ihraç edilen senetlerin de, kıymetli evrak olmayacağı, sadece tesellüm makbuzları ve ispat belgeleri hükmünde olacakları öngörülmektedir.

Umumî Mağazacılık Kanunu'nda düzenlenen özel cezaî düzenlemelere ek olarak, umumî mağazacılığın kamu imtiyazına mazhâr bir özel depo çeşidi olduğu ve mal sahiplerinin umumî mağaza sahibine veya işleticisine güvenerek mallarını teslim ettiği aşikârdır. Öyleyse bu malların muhafazası ve her türlü riske karşı önlem alınması gerekmektedir. Ayrıca herhangi bir risk olmasa dahi makbuz senedi karşılığında mallar çekilmek istendiğinde makbuz senedindeki miktarı karşılayacak miktarda (yani teslim edildiği an ile çekildiği an arasında) azalma bulunmaması gerekmektedir.

Söz konusu muhafaza yükümlülüğünün ihmâli hâlinde TCK m.155 kapsamında güveni kötüye kullanma²⁹⁹ suçu oluşmaktadır. Başkasına ait olup da, muhafaza etmek veya belirli bir şekilde kullanmak üzere zilyetliği kendisine devredilmiş olan mal üzerinde, kendisinin veya başkasının yararına olarak, zilyetliğin devri amacı dışında tasarrufta bulunan veya bu devir olgusunu inkâr eden kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis ve adlî para cezası ile cezalandırılır (5237 s. TCK m.155/1). Suçun ağırlaştırıcı sebebi olarak düzenlenen ikinci fıkrasında ise suçun, meslek ve sanat, ticaret veya hizmet ilişkisinin ya da hangi nedenden doğmuş olursa olsun, başkasının mallarını idare etmek yetkisinin gereği olarak tevdi ve teslim edilmiş eşya hakkında işlenmesi halinde, bir yıldan yedi yıla kadar hapis ve üç bin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur (5237 s. TCK m.155/2).

Suçun ağırlaştırıcı sebepleri olarak sayılan maddelere dikkat etmek gerekirse umumî mağazaların Ticaret Bakanlığı'nın izni ile kurulduğu, makbuz senedi ve varant gibi emtia senetlerinin bilhassa bu kuruluşlarca tanzim edilebileceği ve bu sebeple bir nevi kamu hizmeti sağladığı da dikkate alındığında; hâkime takdir yetkisi

²⁹⁹ Sanığın, bankalardan kredi kullanabilmek amacıyla sahip olduğu 1100 ton çeltik ürününü katılana tevdi ederek, sözleşme imzaladığı ve **makbuz senedi aldığı**, katılan kurumca da (TMO) çeltiğin, bakımı ve muhafazası için sanığa geri teslim edildiği, sanığın bu **makbuz senetlerini teminat göstererek** ve ... şubelerinden kredi kullandığı, aynı zamanda katılan **kurumca kendisine bakımı ve muhafazası için geri teslim edilen** 1100 ton çeltiği sattığının anlaşılması karşısında üzerine atılı hizmet nedeniyle **güveni kötüye kullanma suçunu** işlediğine yönelik kabulde bir isabetsizlik görülmemiştir. Yargıtay 23. Ceza Dairesi 2015/4951 E., 2016/2389 K.

tanınan bir yıldan yedi yıla kadar cezanın, güveni kötüye kullanan umumî mağaza sahibi hakkında üst sınırdan değerlendirilmesi gerektiği kaçınılmazdır.

Nitekim ülkemizde umumî mağazaya teslim edilen mal miktarı ile malların çekilmesi esnasında mevcut olan mal arasında azalmanın meydana gelmesi ceza davalarının açılmasına sebebiyet vermektedir. Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 23.03.2016 tarih ve 2015/10761 E. - 2016/8447 K. sayılı ilâmına konu yargılamada tazminat sorumluluğunun yanında ceza davası açıldığı da görülmektedir³⁰⁰.

³⁰⁰Davacı umumî mağazacılık faaliyeti yaptığını, bu bağlamda davalıdan aldığı çeltik karşılığı makbuz senetleri düzenleyip davalıya verdiğini, ancak makbuz senedine konu çeltiği kendi deposu yerine, davalıya ait depoda; Çeltikle Kira Bakım Sözleşmesi ile Çeltikle Makbuz senedi karşılığı Kredi Kullanım Şartlarını Düzenleyen Sözleşme hükümleri gereği muhafaza ettiğini, davalının makbuz senetlerini teminat göstererek bankadan kredi kullandığını, kredi borcunu ödemediğini, makbuz senetleri karşılığı olan çeltiklerin bedelini makbuz senetlerini ibraz edene ödeme yükümlülüğü altında olduğunu, **davalıya sözleşme gereği teslim edilen ve makbuz senetlerinde belirtilen pirinçlerin yapılan kontrollerde davalı deposunda olmadığına anlaşıldığını, bu hususun tutanakla saptanıp ilgili hakkında ceza davası açıldığını** belirterek davalı deposunda bulunması gereken ancak bulunmayan 379 ton çeltik bedeli 551.650,00 TL'nin zararın vuku bulduğu tarihten itibaren sözleşmede kararlaştırılan %27 oranında faizi ile davalıdan tahsiline karar verilmesini istemiştir. <https://legalbank.net/>

SONUÇ

Umumî mağazalar, Türkiye’de yeterli uygulama alanı bulmayan ve fakat günümüz hukuk sistemine ve ticarî hayata intibakının sağlanması suretiyle ülkemize azamî düzeyde fayda sağlayabilecek bir müessesedir. Çalışmam, mevzuat taraması ve güncel durumun tetkikinden sonra kaleme alınmıştır. Umumî mağazaların Dünya’da ve Türkiye’de uygulama alanı bulmasında başlangıç noktaları, gelişim süreci ve hâlihazır durum, sıralı bir şekilde izah edilmiştir. Başlangıç bölümünden çıkarılabilecek sonuca göre umumî mağazaların, Avrupa ve Amerika’da başlayan ve verimli bir şekilde gelişen uygulama alanı sonrasında, Türkiye’de de ihtiyacın doğması ve çağa adapte olma fikriyle, herhangi bir tesis olmadan ve uygulama alanı bulunmadan mevzuatımıza intibak edilmiştir.

Umumî mağazaların ticarî hayatta oynayacağı etkin rol ile ihracat ve ithalatta sağlayacağı kolaylık izah edilmiş ve aynı zamanda iç piyasada likidite sıkıntısının önüne geçme adına sunacağı katkı ele alınmıştır.

Umumî mağazalara dair Türk Ticaret Kanunu, Umumî Mağazalar Kanunu ve Umumî Mağazalar Tüzüğü konuyla ilgili ana mevzuat hükümlerini oluşturmaktadır. Çalışmanın içeriğinde görüleceği üzere Borçlar Kanunu’muz, Medenî Kanun’umuz, Gümrük Kanunu’muz, İcra ve İflâs Kanunu’muz ve hatta Vergi Usul Kanunu’muz ve Ceza Kanunu’muz ile yakından ilgili yanlarına değinilmiştir. İçtihat noktasında ise kanaatimce uygulama alanındaki darlık ve belki de Türkiye’de umumî mağazaların iyi anlatılmaması ve gelişmemesi sebebiyle konuya ilişkin uyumsuzluk yetersiz seviyededir. Zira söz konusu uyumsuzluklar, genellikle makbuz senedine dair çiftçiler ile TMO arasındaki uyumsuzluklar noktasında toplanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamda umumî mağazaya dair mevzuat hükümleri bütün olarak ele alınmış ve Yargıtay’a intikal etmiş uyumsuzlukların hemen hemen hepsine yer verilmiştir.

Birinci bölüm, umumî mağazalara giriş niteliğinde olup, kuruluş usul ve esaslarına yer verilmiş ve kuruluş sürecinde aranan şartlar ile faaliyete başlamada gerekli izin ve belgelere değinilmiştir. Kuruluş kısmında birçok şartı sağlaması gereken umumî mağazalarda, tevdi edilen malların muhafazası ve istiflenmesine dair aranan teknik şartlar ve umumî mağazaların sorumlu tutulduğu kapsam, faaliyetlerin kalitesini arttırmak amacıyla sıkı tutulmuştur. Kuruluşta istenen bilgi ve belgelerden

en önemlisi, Ticaret Bakanlığı'nın iznini alma şartı olarak göze çarpmaktadır. Bu izni almak için de umumî mağaza sahibinin işletmesinin mevzuata uygun ve açılacağı yerdeki ihtiyacı karşılar nitelikte olması aranmaktadır.

İkinci bölümde ise, umumî mağazalara gelen emtianın tevdi usulü ve şekli anlatılmıştır. Emtianın haksız zilyetlerce ve kötü niyetli kişilerce tevdi edilmesi ve/veya tevdiden sonraki süreçte, makbuz senedi ve varantın bu kimseler tarafından tedavülde kullanılması hâlinde, malların gerçek sahibinin hakları ve umumî mağaza işleticisinin neler yapması gerektiği, eşya hukuku ilkeleri ve ticaret hukuku ilkeleri birlikte göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Zira, sadece eşya hukuku ilkeleri ile bir değerlendirme yapıldığında umumî mağazaların ve umumî mağazalarda yapılan işin alelâde vatandaşların yaşadığı hırsızlık, gasp veya haksız zilyet durumlarından farkı kalmayacaktır. Bu bağlamda, umumî mağazaların faaliyetleri bakanlık düzeyinde takip edildiğinden ve yapılan işin de alelâde de depoculuk faaliyeti olmadığı dikkate alınarak, Ticaret Kanunu kapsamındaki basiretli tacir gibi davranma görevi ön plana çıkmakta ve basiretli tacirin kolayca anlayabileceği hakka dayanmayan tevdi durumlarını dikkate alması gerektiği öne çıkmaktadır. Aksi takdirde hakka dayanmayan tevdi durumunda basiretli bir tacir gibi davranmamanın kusur düzeyine göre tazminata hükmedilmesi gerektiği aşikârdır.

Ayrıca, umumî mağaza sahibinin ticarî iş yapması ve kâr amacı güderek hareket etmesi neticesinde hak kazandığı alacağın tahsili ve ortaya çıkan hapis hakkına değinilmiştir. Kanun'da öngörülen şartların gerçekleşmesi hâlinde, alacak hakkı sahibi tacire, zilyetliği altındaki borçluya ait menkul mallar ile kıymetli evrakı iade etmeyerek bunların alacağının teminatı olarak alıkoyma yetkisi veren aynî bir hak gündeme gelecektir. Söz konusu hapis hakkı ise satış hakkı vermeyen ve bir tür malların çekilmesine müsaade etmemek suretiyle kullanılan bir aynî haktır.

Serbest veya gümrüklenmemiş mal ve hububatın tevdiine elverişli; limanlarımızdaki UMAT (Umumi Mağazalar Türk A.Ş.) ve yerel düzeyde kurulan TMO dışında, ülkemizde umumî mağaza niteliklerini haiz olan umumî mağaza bulunmamaktadır. Sadece tek bir şirket tarafından faaliyet gösteren liman umumî mağazalarımız ile her şehirde depoları bulunan TMO tekelinde olan umumî mağazacılık faaliyetinin çeşitlenerek artması ve mevcut kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Zira, yeni şirketlerin veya yeni kamu kurumlarının bu alanda faaliyet

göstermesi ile üreticinin, çiftçinin ve tacirin nakit sıkıntısı büyük ölçüde aşılacak olup, günümüzde depoculuk ve lojistiğe dair ihtisasın gelişmesi ve çeşitlenmesiyle ek külfetlerin önüne geçmek adına verimli olacaktır. Ne yazık ki ülkemiz piyasasında ticarî hayata katkısı yetersiz düzeyde kalan umumî mağazalar, yurtdışında ve Kıta Avrupası'nda liman lojistiği ve dağıtımıyla uyumlu mevzuatların tanzimiyle ciddi düzeyde fayda sağlamıştır.

Batıda ve güçlenen doğunun ticaret ağında limanların etkin bir şekilde kullanılması, mal döngüsünün hızla gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu vesile ile ürünlerini piyasaya sunulması ve en kârlı anın beklenilmesi adına emtianın antrepolarında bozulmayacak şekilde beklemesi, ambalajlanması, korunması ve paketlenmesi adına sadece depoculuk edimi değil etkin bir kullanım alanı kazandırmak suretiyle satışa destek bir ticaret merkezi olması adına gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Mezkûr düzenlemeler ihdas edilirken, özellikle liman antrepolarında ithalat ve ihracat faaliyetlerinde ihtisas öne çıkarılmalı, ülkede liman hinterlandı ve lojistik ağı gözetilmeli, makbuz senedi ve varantın tedavül kabiliyeti arttırılmalı ve gerektiğinde ruhsat merci olan Ticaret Bakanlığı'nca umumî mağazaların kurulmasını destekleyici hükümlerin oluşması gerekmektedir. Taciri, fabrikatörü veya çiftçiyi umumî mağazacılığa yönlendirecek cazip bir ticarî merkez olması için bu uygulamanın tacire sağlayacağı kolaylıklar arttırılmalı, örneğin umumî mağazaların uygulayacağı tarifeler düşürülerek alternatif depolara göre daha güvenli ve masrafsız bir tercih olacağı anlatılmalıdır. Nitekim, umumî mağazaların bahşedeceği fırsat, güvenli bir yerde muhafaza edilen malları herhangi bir risk ve olumsuzlukla karşılaşmadan mal yükleme boşaltma endişesine katlanılmadan doğrudan kıymetli evrak ile ticareti kolaylıkla yapmak yine kıymetli evrak ile nakde kolay ulaşmaktır.

Kıymetli Evrak Hukuku'nun son bölümünde umumî mağazalar başlığı altında düzenlenen makbuz senedi ve varantlar, birçok kıymetli evrak kitabında ne yazık ki yer almamaktadır. Bunun sebebi ise yukarıda değinildiği gibi ülkemizde uygulama alanının dar olmasıdır. Ancak, makbuz senedi ve varantın kambiyo senetleri gibi uygulama alanı geniş ve fonksiyonu faydalarla dolu olmalıdır. Makbuz senedi ve varantın özellikleri ve kıymetli evrak olması hasebiyle münderecatında bulunması gereken şartlar ile tedavül kabiliyeti, zamanaşımı ve müracaat hakkı gibi unsurlar

kambiyo senetleri esas alınarak düzenlenmiştir. Kanaatim ve çalışmalarım sonucunda makbuz senedi ve varantın şekil şartlarına dair Kanun maddelerinde tahdidi olarak sayılan rijit tutum, kambiyo senetlerindeki gibi kullanım alanının geniş olmasının önüne geçmiştir. Poliçe, bono ve çekin basit şekil şartlarının olması, ciroyu kolaylaştırıcı hükümlerin fazla olması ve ilmî ve kazaî içtihat bakımından zengin olması, görece kambiyo senetlerinin daha kolay temin edilmesi, kambiyo senetlerinin ticarî hayatta kullanım alanını genişletmiştir.

Öyleyse çalışmanın ana sonucu olarak makbuz senedi ve varanttaki şekil şartları yumuşatılmalı, yeni ve etkin bir düzenleme ile mezkûr emtia senetlerinin tedavül kabiliyeti arttırılmaya çalışılmalıdır. Zira TTK. m.834'te yer alan şartlar, kambiyo senetlerinde aranan şartlara göre daha zor ve detaylıdır. Örneğin; yurtdışı yatırımcısının Türkiye pazarında mallarını satmak istediğinde tevdi edilen mallar karşılığında makbuz ve rehin senedini alabilmek için mallara dair vergi, resim ve harçları ödemek, malları sigortalatmak, ödenmiş ve hatta ödenecek ücretleri düşünmesi ve buna dair yapılan işlemleri senet tanziminde belirtmesi gerekmektedir. Kırtasiyeciliğin ve senetlerde aranan şartlara ilişkin katı tutumun yumuşatılmaması ile yatırımcının malları gümrükten geçirmesinden sonra alelâde antrepolara veya lisanslı depolara yönelmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Hâlihazır durumda limanlarımızdaki uygulamaları ve yerel düzeyde faaliyet gösteren Toprak Mahsulleri Ofisi'nin uygulamaları gözlemlendiğinde; kısmen metruklaşan Kanun maddesinin, yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Malın cinsi, türü, tevdi edenin isim imzası, umumî mağaza sahibinin imzası ve kimin adına veya emrine düzenleneceğini gösteren ibare bulunması, varantlar için anılan şartlara ek olarak, alacak miktarı ve vade tarihi senedin tedavül kabiliyetinin artırılması için yeterlidir. Geriye kalan kısımlar teferruat niteliğinde olup, umumî mağazaya tevdiden sonra mal sahibinden emtia senetlerini almak isteyen yatırımcının malların sigorta edilip edilmediğini, harç ve vergilerin ödenip ödenmediğini, umumî mağaza sahibinin alacağı olup olmadığını araştırması gerekir. Zira yapılan iş ticarî bir iştir. Nasıl ki alacağını çekle almak isteyen kişinin, çekin karşılıksız çıkıp çıkmaması konusunda öngörülü olması gerekiyorsa, aynı şekilde emtia senedi yatırımcısının da aynı dikkati göstermesi gerekir.

Makbuz senedi ve varantın emtia senedi olduğu gözetilmeli ve özellikle zamanaşımı konusunda ele alındığı gibi tartışmaların giderilmesi adına müstakil bir

düzenleme yapılarak; müracaat, zamanaşımı ve satış esaslarına dair atıf ve yorumlarla çözüme giymeye çalışmak yerine doğrudan Türk Ticaret Kanunu'nda yer verilmesi isabetli olacaktır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Burak, “*Yargıtay Kararları Işığında Kambiyo Senetlerinde Bile Bile Borçlu Zararına Hareket*”, Makale, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, Kayseri 2018

Adıgüzel, Burak, “*Taşıma Hukuku*”, 1. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2018

Akkanat, Halil, “*Türk Medeni Hukukunda İyi Niyetin Korunması*”, 1. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2010

Altaş, Soner, “*Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun Umumî Mağazacılık ve Deniz Ticareti İçin Öngördüğü Cezaî Sorumluluk Halleri*”, Terazi Hukuk Dergisi 62. Sayı, Ankara 2011

Arseven, Haydar, “*Umumî Mağazalar*”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 11. Sayı, İstanbul 1961, s.579-603

Camcı, Ömer, *Haksız Rekabet Davaları*, C.1., İstanbul 2001

Can, Mertol, “*Kıymetli Evrak Hukuku*”, 3. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2015, s.201-210

Coşkun, Mahmut, “*Hukukî ve Cezaî Yönleri ile Birlikte Yeni Türk Ticaret Kanunu'na göre Kıymetli Evrak Hukuku Bono-Poliçe-Çek*”, 1. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2012

Çelepçıkay, Şener, “*Dış Ticaret ve Kambiyo Mevzuatı*”, 1. Bası, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016

Depoculuk Hakkında Etüd ve İstanbul'daki Depolar, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1966

Domaniç, Hayri, “*Kıymetli Evrak Hukuku Bono-Poliçe-Çek- Makbuz Senedi- Varant- Taşıma Senedi- Hisse Senetleri- İlmuhaberler- Tahvil Senetleri- İntifa Senetleri- İntifa Hisse Senetleri-Kurucu Senetleri- İpotekli Borç Senedi- İrat Senedi- Kıymetli Evrakın Rehni- Hapis ve Haciz Usulleri-Kambiyo Senetlerine Müstenit Haciz- İflas ve Rehnin Paraya Çevrilmesi Yollarıyla Takip Usulleri- Kıymetli Evrak İle İlgili Diğer TMK.-TBK. ve İİK. Hükümleri- Ciro- Derf'iler*, Fakülteler Matbaası, 2. Bası, İstanbul 1975

Eriş, Gönen, “*Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak Poliçe – Bono – Çek- Makbuz Senedi – Varant*”, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s.1101- 1119

Erzurumluoğlu, Erzan, “*Sözleşmeler Hukuku (Özel Borç İlişkileri)*”, 3. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2013

Esener, Turhan, “*Menkul Eşyanın İhtisabında Görünüşe İtimat Prensibinin Ehemmiyeti*”, AÜHFD. 1959

Hatemi H./ Serozan, R./Arpacı, A., *Borçlar Hukuku Özel Bölüm*, İstanbul 1992.

İmre, Zahit, “*Alelade Vedia, M.R. Sevig’e Armağan*”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1956

Karahasan, Mustafa Reşit, “*Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*”, C.5, 2. Bası, İstanbul 2004

Kayıhan, Şaban, “*Kıymetli Evrak Hukuku, Seçkin Yayınları*”, 5. Bası, Ankara 2018

Kılıçoğlu, Ahmet M., “*Borçlar Hukuku Genel Hükümler*”, 16. Bası, Ankara 2012

Koç, Nevzat, Mak. “*Vedia Alanın Ödemezlik Defi ve Hapis Hakkı*”, İzmir, 2019

Ülgen, Hüseyin/ Helvacı, Mehmet/ Kaya, Arslan/ Ertan, N. Füsün Nomer, “*Kıymetli Evrak Hukuku*”, 11. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2019, s.363-368

Oğuzman, Kemal / Seliçi, Özer / Oktay Özdemir, Saibe, “*Eşya Hukuku*”, Yenilenmiş ve Mevzuata Uyarlanmış 16. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2013,

Onursal, Erkut, “*Mevzuat ve Teknik Yönleri İle Dış Ticaret*”, 2. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016

Poroy, Reha/ Tekinalp, Ünal “*Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*”, 22. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018

Selen, Ufuk , “*Gümrük İşlemleri ve Vergilendirilmesi*”, 8. Bası, Ekin Kitabevi, Bursa 2016

Sakarya, Şakir, “*Türkiye’de Varantlar ve Fiyatlandırılması*”, 1. Bası, Ekin Kitabevi, Bursa, 2014

Tekinay, Selâhattin Sulhi, “*Eşya Hukuku*”, 3. Bası, Beta Basım Yayım, İstanbul 1978

Türkmen, Sibel Yılmaz, “*Varantlar*”, 1. Bası, Beta Basım, İstanbul 2012

Oğuzman, Kemal / Barlas, Nami, “*Medenî Hukuk Giriş-Kaynaklar-Temel Kavramlar*”, 21. Bası, İstanbul 2015

Öztañ, Bilge, “*Medenî Hukuk’un Temel Kavramları*”, 35. Bası, Turan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011

Öztañ, Fırat, “*Kıymetli Evrak Hukuku*”, Güncelleştirilmiş 23. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2019

Öztañ, Fırat, “*Kıymetli Evrak Hukuku*”, 18. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2013

Poroy, Reha, “*Kıymetli Evrak Hukuku Esasları Umumî Hükümler-Poliçe, Bono, Çek, Makbuz Senedi, Varant-İçtihatlar*”, 4. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1971

Poroy, Reha/Tekinalp, Ünal/Çamoğlu, Ersin, “*Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*”, Güncelleştirilmiş 12. Baskı, vedat kitapçılık, İstanbul 2010

Reisoğlu, Safa, “*Türk Eşya Hukuku*”, C.1, 6. Bası, Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 440, Ankara 1980

Reisoğlu, Safa, “*Türk Eşya Hukuku*”, 7. Bası, “S” Yayınları, Ankara 1984.

Tiftik, Mustafa, “*Türk Hukukunda Vedia Sözleşmesi*”, Yetkin Yayınları, Ankara 2007

T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, Seri:6, No:1, 1935

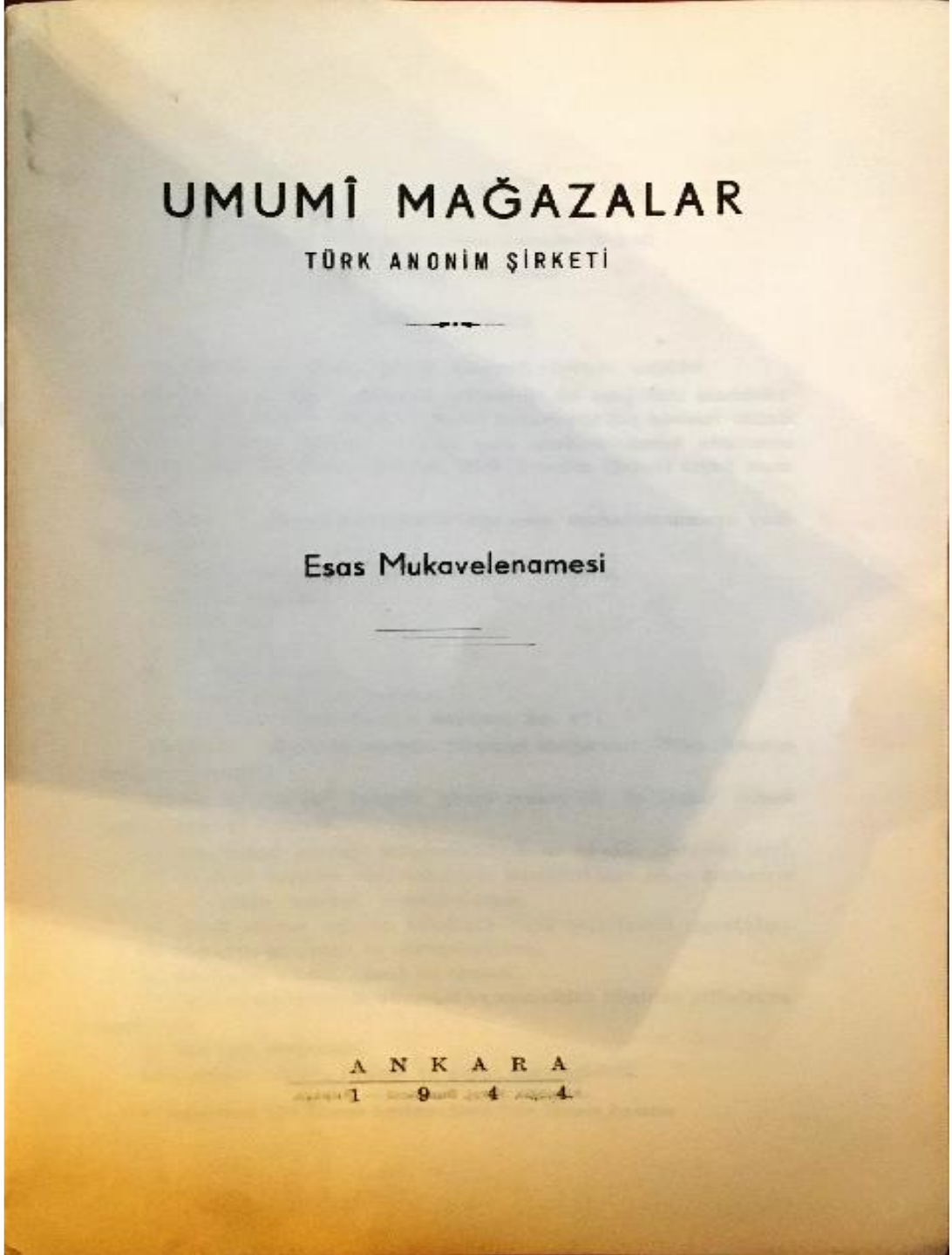
Varlı, Arzu, “*Cumhuriyet Dönemi Lojistik: Umumî Mağazacılık*”, 8. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, İstanbul 2016

Yavuz, Cevdet, “*Borçlar Hukuku Özel Hükümler*”, 6. Bası, İstanbul 2002

Yılmaz, Ejder, “*Hukuk Sözlüğü*”, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010

EK:2

Umumî Mağazalar Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelesmesi

EK-3

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyisim, İsim : AKGÜN Mehmet Ali
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 15.08.1993, Ankara
Medeni Hali : Bekâr
Telefon : +90 553 569 45 93
E-Posta : av.mehmetaliakgun@gmail.com

EĞİTİM

DERECE	KURUM	MEZUNİYET TARİHİ
LİSANS	T.C. Çankaya Üniversitesi	2015
LİSE	Ankara Milli Piyango Anadolu Lisesi	2011

İŞ DENEYİMİ

YIL	YER	POZİSYON
2015-2016	Salman Hukuk Bürosu	Stajyer Avukat
2016-2017	CY Hukuk Bürosu	Serbest Avukat
2017-halen	Altındağ Belediyesi Hukuk Müşavirliği	Kurum Avukatı

YABANCI DİL

İngilizce - Orta Seviyede